

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**KIPÇAK TÜRKÇESİ ESERLERDE İSLAM HUKUKU
VE FIKIH İSTİLAHLARI
(İRŞÂDÜ'L-MÛLÛK VE'S-SELÂTİN ÖRNEĞİ)**

MÜNEVVERE KOCAER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ HUZEYFE ÇEKER**

KONYA – 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	MÜNEVVERE KOCAER
	Numarası	098106041005
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	DR. ÖĞR. ÜYESİ HUZEYFE ÇEKER
	Tezin Adı	KIPÇAK TÜRKÇESİ ESERLERDE İSLAM HUKUKU VE FIKIH İSTİLAHLARI (İRŞÂDÜ'L-MÛLÛK VE'S-SELÂTİN ÖRNEĞİ)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Kıpçak Türkçesi Eserlerde İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları (İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin Örneği)” başlıklı bu çalışma 03/07/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Huzeyfe ÇEKER	
2	Prof. Dr.	Orhan ÇEKER	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Mehterhan FURKANI	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevvere KOCAER		
	Numarası	098106041005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	Kıpçak Türkçesi Eserlerde İslam Hukuku ve Fıkıh İstılahları (İrşâdü'l-mülük ve's-selâtin Örneği)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Münevvere KOCAER

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Münevvere KOCAER		
	Numarası	098106041005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/ İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Huzeyfe ÇEKER		
Tezin Adı	Kıpçak Türkçesi Eserlerde İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları (İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtin Örneği)			

Bu çalışmada, Kıpçak Türkçesi eserlerde İslam hukuku ve fıkıh ıstılahı incelenmiştir. Çalışma, Berke Fakih'in istinsah ettiği İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin adlı eser üzerinden yapılmıştır.

Tez; giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, önemi, amacı, araştırmanın yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde üzerinde çalıştığımız İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise eserin incelenmesi yapılmıştır. Eserde atıfta bulunulan şahıslar ve eserler bu bölümde yer almaktadır. Çalışmamızın esas konusu olan fikhî terimlerin incelenmesi de bu bölümdedir.

Sonuç bölümünde ise tespit edilen terimler ve eser hakkında değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Berke Fakih, Kıpçaklarda Fıkıh İstılahı

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Münevvere KOCAER		
	Student Number	098106041005		
	Department	Basic Islamic Sciences / İslamic Law		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assist. Prof. Dr. Huzeyfe ÇEKER		
Title of the Thesis/Dissertation	<i>ISLAMIC LAW AND FIQH TERMS IN KIPCZAK TURKISH WORKS (İRSÂDÜ'L-MÜLÛK WA'S-SALÂTİN AS AN EXAMPLE)</i>			

This study examines İslamic law and fiqh terms in Kipczak Turkish works. Besides, it is made on a work called İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin copied by Berke Fatih.

This dissertation is composed of an introduction, two main sections, and a result. In the introduction part, information about the subject, aim, goal, and research methods of the study is given. In the first section, information about İrşâdü'l-Mülûk ve's-Selâtin, the study on, is given. In the second section, the examination of the work is made. The figures and works addressed in the study are involved in this part. The examination of fiqh terms, the main theme of our study, are also in this section.

In the result part there is an evaluation about terms and works detected.

Key words: Berke Fatih, The Fiqh terms in Kipczak Turkish

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ	ii
KISALTMALAR.....	iii

GİRİŞ

Konunun Önemi ve Amacı	1
Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İRŞÂDÜ'L-MÜLÛK VE'S-SELÂTİN

A. Eserin Müstensihî, İstinsah Tarihi ve Yeri	3
B. Yazma Eserin Özellikleri	4
C. Eserin Niteliği	4
D. Eser Hakkında Yapılan Çalışmalar	20

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN İNCELENMESİ

A. Eserde İsmi Geçen Şahıslar	22
B. Eserde Bahsedilen Kitaplar	38
C. Eserin Terim İncelemesi	44
D. Değerlendirme.....	104
1. Terimlerin Değerlendirilmesi	104
a. Türkçe Kelime ile Tercüme Edilen Terimler	104
b. Farsça Kelime ile Tercüme Edilen Terimler	111
c. Moğolca Kelime ile Tercüme Edilen Terimler	112
d. Tercüme Edilmeden Kullanılan Terimler	112
e. Arapça Başka Bir Kelime ile Tercüme Edilen Terimler	118
f. Tam Tercüme Edilmeden Kullanılan Terimler	119
2. Eserin Genel Değerlendirmesi	122

SONUÇ	129
-------------	-----

KAYNAKÇA.....	131
---------------	-----

ÖNSÖZ

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn adlı eser, Memluk Kıpçakçasında önemli bir yere sahip fıkıh eseridir. Eser, Hanefî fıkıhî esas alınarak, ibadetlerde faydalı olması için hazırlanmıştır. Eserin Arapça müellifi ve Kıpçakça mütercimi bilinmese de günümüze ulaşan tek nüshanın müstensihî Berke Fakîh'tir. 20 Şevval 789'da (Ekim 1387) İskenderiye şehrinde istinsah edilen bu eser, Arapçadan satır altı tercümesi yapılarak Kıpçakçaya kazandırılmıştır. Eserin el yazması nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn, bizlere dönemin dil ve gramer yapısını sunmakla birlikte, kullandığı İslâm hukuku terimleri ve içerdiği görüşler ve fetvalarla Kıpçak halkı içerisinde İslâm hukukuna dair bilgi seviyesini sunmaktadır. Edebî alanda eseri inceleyen birçok çalışma olmasına rağmen eseri fikhî açıdan inceleyen ilk çalışma bizim tezimiz olacaktır.

Çalışmamız; araştırmanın konusu ve öneminin anlatıldığı giriş bölümü, *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'in tanıtıldığı birinci bölüm, eserin incelemesinin yapıldığı ikinci bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Tez döneminde yaptığı değerli yönlendirmeler ve danışmanlık için kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Huzeyfe ÇEKER'e, ders ve tez dönemi boyunca verdiği kıymetli bilgiler için değerli hocam Prof. Dr. Orhan ÇEKER'e, tez konusunda ve araştırma dönemi boyunca verdiği destekler için kıymetli dostum Arş. Gör. Medine YILDIZ'a teşekkürü bir borç bilirim. Bütün hayatım boyunca her an yanımda olan kıymetli babacığım Abdullah Feyzi KOCAER ve anneciğim Binnaz KOCAER, kardeşlerim Emine ve Merve'ye, tüm dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Münevvere KOCAER

Konya – 2019

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
b.	: Bin, ibn (ođul)
bkz.	: Bakınız
c.c.	: Celle celâlühü
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
İM	: İršâdü'l-mülûk ve's-selâtîn
md.	: Madde, maddesi
r.a.	: Radiyallahu anh, Radiyallahu anhâ
s.	: Sayfa
sy	: Sayı
TDAYB	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten

GİRİŞ

Konunun Önemi ve Amacı

Bu çalışmamızda, Kıpçakçada İslam hukuku terminolojisini *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* isimli eser üzerinden incelemeye çalışacağız.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn; eserin kendisinde belirtildiği üzere kısa ve özlü bir şekilde, Hanefî fikhî esas alınarak ibadetlerde faydalı olması için ortaya çıkmış bir eserdir. Eserin Arapça müellifi ve Kıpçakça mütercimi bilinmese de günümüze ulaşan tek nüshanın müstensihî Berke Fakîh'tir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan el yazması bu eser Arapçadan satır altı tercümesi yapılarak Kıpçakçaya kazandırılmıştır. *İrşâdü'l-mülûk* Kıpçakça yazılan dinî eserler arasında en hacimli olanıdır.

Yapılan tercüme bizlere dönemin dil ve gramer yapısını sunmaktadır. Bu çalışmamızda eser; edebî bir incelemeden ziyade, içerdiği fikhî terimler açısından bir incelemeye tabi tutulacaktır. Yaptığımız çalışmada, fikhî terimlerin Kıpçak dili içerisindeki kullanım şekillerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Terimlerin; Arapça şekliyle ya da tercüme edilerek kullanılıp kullanılmadığını, tercüme faaliyetinde ise hangi dillerin kullanıldığını tespit etmeye çalışacağız. Bununla birlikte esere konu olan şahıslar ve kaynak eserlerde tez çalışmamızın inceleme alanına girmektedir. Eserin ele aldığı konular ve bu konuları işleme şekli de incelememizin bir parçası olacaktır.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn üzerine edebiyat alanında pek çok çalışma yapılmakla birlikte eseri, ihtiva ettiği konular itibarıyla, fikhî açıdan inceleyen ilk çalışma bu araştırma olacaktır. Eserde kullanılan İslâm hukuku ıstılahlarından, eserin içerdiği İslâm hukukuna dair bilgilerden, eserde atıfta bulunulan fikhî kaynakları ve fakihlerden Kıpçaklardaki İslâm hukuk bilgisini tespit etmeyi amaçlamaktayız.

Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları

Çalışmamızda kullanılan temel yöntem tarama metodu olacaktır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* baştan sona kadar taranacak, çalışmamıza söz konusu olan terimler tespit edilecektir. Tespit edilen terimlerin ait oldukları dil ve haiz oldukları anlam incelenecektir. Terimlerin fıkıh sözlüklerinde karşılaştırmaları yapılacaktır.

Çalışma esnasında ana kaynak olarak *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* kullanılacaktır. Eser, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinden temin edilecektir. Mehmet ERDOĞAN'ın sözlüğü başta olmak üzere fikhî sözlükler de ana kaynaklarımızdan olacaktır. Ayrıca Türk Dil Kurumu Yayınları'ndan olan Kıpçak Türkçesi Sözlüğü de başvurduğumuz kaynaklar arasında yer alacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İRŞÂDÜ'L-MÜLÛK VE'S-SELÂTİN

A. Eserin Müstensihî, İstinsah Tarihi ve Yeri

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn, Arapçadan Kıpçakçaya tercüme edilmiş bir eserdir. Eserin Arapça müellifi ve mütercimi bilinmemektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla günümüze ulaşan tek nüshanın sadece müstensihî bilinmektedir. Eserin sonunda yer alan yazıdan müstensihînin Berke Fakîh olduğu bilgisine ulaşmaktayız.

Tam ismi Berke b. Berâküz b. Kandûd b. Ögü¹ olan müstensih hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kendisi hakkında elde edilen sınırlı bilgiye yine kendisinin istinsah ettiği başka bir eser olan *Hüsrev ü Şirîn*'den ulaşmaktayız.

Kutb'a ait Kıpçakça yazılan *Hüsrev ü Şirîn*'i istinsah eden Berke Fakîh bu eserin sonuna kendisine ait manzum bir bölüm eklemiştir. Kendisine ait bilgileri bu bölümden elde etmekteyiz. Bu manzum eseri özel kılan bir diğer özellik ise günümüzde tespit edilen Mısır'da yazılan Kıpçakça ilk metin olmasıdır.²

Berke Fakîh, kafirlerle savaşma niyetiyle İskenderiye'ye gelmiştir. Dönemin tarihî kayıtlarına göre bu savaş Kıbrıslılara karşı yapılmıştır. Manzumede kendisinin Mısır'da 'Berke Fakîh' olarak meşhur olduğundan bahsetmektedir. Döneminde fakihlere kıymet verilmediğinden, çok zor şartlarda yaşamak zorunda kaldığından bahsetmektedir.³ Berke Fakîh hakkında daha fazla bilgi henüz bulunmamaktadır.

¹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, 1016, 498a.

² Abdülkadir İnan, *Halis Türkçe*, TDAYB, 1953, s. 64.

³ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1926, s. 315.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn'in istinsah tarihi ve yeri bilgisini yine eserin kendisinden almaktayız. Eserimiz, 20 Şevval 789 (Ekim 1387) tarihinde İskenderiye şehrinde istinsah edilmiştir.⁴

B. Yazma Eserin Özellikleri

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn'in bilinen tek nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 1016 numarada bulunmaktadır.

Eser 498 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 8 satır bulunmaktadır. Siyah mürekkeple Arapça metin, kırmızı mürekkeple ise satır altı Kıpçakça tercümesi yapılmıştır. Konu başlıkları yazılırken de siyah ve kırmızı mürekkep birlikte kullanılmıştır.

Arapça metinde hareke kullanılmasına rağmen Türkçe metinde harekelendirme yapılmamıştır. Eser, nesih yazı türü ile yazılmıştır.

C. Eserin Niteliği

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn yani 'Melik ve Sultanlara Doğru Yolu Gösterme' olarak tercüme edebileceğimiz eserin yazılış amacı baş tarafta ifade edilmiştir. Buna göre İskenderiye Nâibi Seyfî Bacmân, eserin müellifinden Hanefî mezhebi fıkıh kâidelerine göre ibadetleri anlatan kısa ve özlü bir eser istemiş ve *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* bu amaçla ortaya çıkmıştır.⁵ Eserimiz her ne kadar ibadetleri anlatmayı amaçlasa da sadece ibadet değil, ant içmek, köle azad etmek, lakit, lukata gibi konu başlıklarını da anlatmaktadır.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn, muhtevâ ve kullanılan dil itibarıyla günümüzün ilmihal kitaplarına benzemektedir fakat içerdiği konu başlıkları ile ilmihallerden daha geniştir. Ortaya konulan fetvalar delil getirilmeden sunulmuştur. Bir konuda önce Hanefî mezhebinin görüşüne yer verilmiş, o konu ile ilgili mezhep içi ihtilaf varsa bu ihtilaftan da bahsedilmiştir. Şâfiî mezhebinin farklı bir görüşü varsa bundan da bahsedilmiş, nadir de olsa Malikî mezhebine ait görüşlere de yer verilmiştir. Hanbelî

⁴ Berke Fakih *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, s. 498a.

⁵ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, s. 1b/6-2b/8.

mezhebinin ismine rastlayamamakla birlikte Hanbelî mezhebine dair eserlere atıfta bulunulduğu tarafımızca tespit edilmiştir.⁶

İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn' de, ele alınan konu ile ilgili hükümler bildirilirken delil getirmek yerine o görüşü benimseyen alimlerden örnek getirme yöntemi kullanmıştır. O hükmü muhteva eden güvenilir fıkıh kitapları ve güvenilir fakihlerden bahsedilmiştir. Hükme yer verilmiş sonrasında 'andı Muhît adlı kiteb' gibi ya da 'andı Ebû Hanîfe' gibi ortaya konulan görüşe dair o fetvayı içeren eser ve fakihlere atıfta bulunulmuştur.

Eser, giriş kısmından sonra itikad alanına dair konulardan çok derine inmeden bahsetmektedir. Daha sonrasında fikhî görüşlerin bulunduğu bölüm başlamaktadır. Bu bölümde konular; 'kitab', 'işig (bâb)' ve 'fasl' olarak sınıflandırılmıştır. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn'* de yer alan fikhî konular aşağıdaki gibidir:

1. Arınmaklar kitabı (Temizlik Kitabı): 4 bâb ve 10 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 87a/7 ile 147b/7 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl turur abdestini bozanların: Bu bölüm 92b/4 ile 98a/8 arasında yer almaktadır.

b. Bu fasl turur yüwünmek içinde: Bu bölüm 98a/8 ile 104b/4 arasında yer almaktadır.

c. Bu fasl turur sularını bildürmek içinde: Bu bölüm 104b/4 ile 108b/6 arasında yer almaktadır.

d. Bu fasl turur havzlarını beyan kılmak içinde: Bu bölüm 108b/6 ile 112a/2 arasında yer almaktadır.

e. Bu fasl turur sufning takdiri içinde: Bu bölüm 112a/2 ile 113b/1 arasında yer almaktadır.

f. Bu fasl turur kuyularını beyan kılmak içinde: Bu bölüm 113b/1 ile 116a/5 arasında yer almaktadır.

g. Sarkıtını⁷ bildürmek faslı turur: Bu bölüm 116a/6 ile 117b/4 arasında yer almaktadır.

⁶ Örneğin 248a ile başlayan metinde 'atların zekatı bahsinde' öncelikle Ebû Hanîfe ve İmam Züfer'in görüşleri daha sonra İmameyn'in görüşleri devamında ise İmam Mâlik ve İmam Şâfiî' ye ait görüşler zikredilmiştir.

⁷ Sarkıt: ağızdan akan salya

1.1 Teyemmüm kılmak işigi⁸ turur: Bu bölüm 117b/4 ile 125a/8 arasında yer almaktadır.

1.2 İşigidür mesh kılmanın: Bu bölüm 125b/1 ile 131a/4 arasında yer almaktadır.

a. Fasl turur birtük bagı⁹ öze mesh kılmanın: Bu bölüm 129a/7 ile 131a/4 arasında yer almaktadır.

1.3. Bu hayz bâbı turur: Bu bölüm 131a/5 ile 133a/2 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl oğlan tapganın¹⁰ beyanı turur: Bu bölüm 133a/2 ile 133b/4 arasında yer almaktadır.

1.4. Bu necisning işigi turur: Bu bölüm 133b/4 ile 144a/3 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl istinca kılmak faslı turur: Bu bölüm 144a/3 ile 147b/7 arasında yer almaktadır.

2. Bu namaz kitabı turur: 19 bâb ve 15 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 147b/7 ile 244a/5 arasında yer almaktadır.

a. Fasl turur vaktlarını bildürmek içinde: Bu bölüm 149a/1 ile 149b/4 arasında yer almaktadır.

2.1. Bu mang birmek¹¹ işigi turur: Bu bölüm 149b/4 ile 151a/6 arasında yer almaktadır.

2.2. Bu namazning şartları işigi turur: Bu bölüm 151a/6 ile 157b/1 arasında yer almaktadır.

⁸ İşig: Eşik, kapı (Bâb).

⁹ Birtük bagı: Kırık kemiği bağlamak için kullanılan tahta sargı, günümüzün alçısı.

¹⁰ Oğlan tap- : Çocuk doğurmak.

¹¹ Mang birmek: Ezan okumak.

a. Fasl turur rekatlarının sanı içinde: Bu bölüm 157b/1 ile 160a/8 arasında yer almaktadır.

b. Fasl turur niyyet kılmak içinde: Bu bölüm 160a/8 ile 165a/1 arasında yer almaktadır.

c. Fasl turur namazning farzlarını beyan kılmak içinde: Bu bölüm 165a/1 ile 170b/8 arasında yer almaktadır.

2.3. Namazning sıfatının işigi turur: Bu bölüm 171a/1 ile 181a/3 arasında yer almaktadır.

2.4. İmâmet kılmak işigi turur: Bu bölüm 181a/4 ile 184a/2 arasında yer almaktadır.

2.5. Abdest bozulmak işigi turur: Bu bölüm 184a/2 ile 186a/7 arasında yer almaktadır.

a. Fasl turur ol nerse içinde kim kerahiyet bolur anı kılmak namaz içinde: Bu bölüm 186a/7 ile 191a/6 arasında yer almaktadır.

b. Bu fasl sevüglülerni¹² beyan kılur namaz içinde: Bu bölüm 191a/6 ile 191b/4 arasında yer almaktadır.

c. Bu fasl menhilerini beyan kılur namaz içinde: Bu bölüm 191a/6 ile 191b/4 arasında yer almaktadır.

d. Bu fasl vitr namazını beyan kılur takı kunut okımaknı beyan kılur: Bu bölüm 197a/7 ile 199a/2 arasında yer almaktadır.

e. Bu fasl ramazan kicesi namaz kılmak beyanı turur: Bu bölüm 199a/2 ile 201b/3 arasında yer almaktadır.

2.6. Bu farz namaza irişmek işigi turur: Bu bölüm 201b/4 ile 203a/7 arasında yer almaktadır.

¹² Sevüglü: Müstehap.

2.7. Bu kaza kalgan namazlarnı ötemek işigi turur: Bu bölüm 203a/7 ile 204b/4 arasında yer almaktadır.

2.8. Bu secde-i sehv kılmak işigi turur: Bu bölüm 204b/5 ile 210a/7 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl turur Kur'an okıgan taymakı içinde: Bu bölüm 210a/7 ile 218a/3 arasında yer almaktadır.

2.9. Bu hasta kişi namaz kılmakning işigi turur: Bu bölüm 218a/3 ile 221a/3 arasında yer almaktadır.

2.10. Bu secde-i tilavet kılmak işigi turur: Bu bölüm 221a/3 ile 224a/4 arasında yer almaktadır.

2.11. Bu müsafir kişining namazıning işigi turur: Bu bölüm 224a/5 ile 227b/8 arasında yer almaktadır.

2.12. Bu cuma namazıning işigi turur: Bu bölüm 227b/8 ile 231b/5 arasında yer almaktadır.

2.13. Bu iki bayram namazıning işigi turur: Bu bölüm 231b/5 ile 233b/3 arasında yer almaktadır.

a. Fasl başlagay teşrikning tekbirleri birle: Bu bölüm 233b/3 ile 235a/3 arasında yer almaktadır.

2.14. Bu küneş tutulgan namazıning işigi turur: Bu bölüm 235a/3 ile 235b/7 arasında yer almaktadır.

2.15. Bu suf izlemekning namazıning işigi turur: Bu bölüm 235b/8 ile 236a/6 arasında yer almaktadır.

2.16. Bu korkuda namaz kılmakning işigi turur: Bu bölüm 236a/6 ile 237a/6 arasında yer almaktadır.

2.17. Bu ölümlerin beyanı işigi turur: Bu bölüm 237a/6 ile 242b/1 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl turur kefen kılmak içinde: Bu bölüm 238a/6 ile 239a/5 arasında yer almaktadır.

b. Bu fasl ölüg öze namaz kılmakning beyanı turur: Bu bölüm 239a/6 ile 241b/1 arasında yer almaktadır.

c. Bu cenaza kötermekning faslı turur: Bu bölüm 241b/1 ile 241b/5 arasında yer almaktadır.

d. Bu fasl kömmek içinde turur: Bu bölüm 241b/5 ile 242b/1 arasında yer almaktadır.

2.18. Bu şehid ölmek işigi turur: Bu bölüm 242b/1 ile 243b/5 arasında yer almaktadır.

2.19. Bu Kabe içinde namaz kılmak işigi turur: Bu bölüm 243b/5 ile 244a/5 arasında yer almaktadır.

3. Bu zekat birmek kitabı turur: 7 bâb ve 5 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 244a/5 ile 266a/4 arasında yer almaktadır.

3.1. Bu tife zekatının işigi turur: Bu bölüm 245b/2 ile 246b/5 arasında yer almaktadır.

a. Bu sığır zekat faslı turur: Bu bölüm 246b/5 ile 247a/8 arasında yer almaktadır.

b. Bu koyning zekatı faslı turur: Bu bölüm 247a/8 ile 247b/8 arasında yer almaktadır.

c. Bu (yılı) zekatının faslı turur: Bu bölüm 247b/8 ile 250a/7 arasında yer almaktadır.

3.2. Bu akça zekatının işigi turur: Bu bölüm 250a/7 ile 250b/8 arasında yer almaktadır.

a. Bu altun zekatının faslı turur: Bu bölüm 251a/1 ile 251b/4 arasında yer almaktadır.

b. Bu kumaşning zekatı faslı turur: Bu bölüm 251b/4 ile 252a/3 arasında yer almaktadır.

3.3. Bu bâb ol kimerseler kim âşir öze kiçer aning işigi turur: Bu bölüm 252a/4 ile 253b/8 arasında yer almaktadır.

3.4. Bu madinlering takı rikazning işigi turur: Bu bölüm 253b/8 ile 255a/7 arasında yer almaktadır.

3.5. Bu ikining takı yimişlerning zekatı işigi turur: Bu bölüm 255a/7 ile 258a/1 arasında yer almaktadır.

3.6. Bu ol bâb turur kim zekat kimge birmek revâ bolur takı kimge revâ bolmas: Bu bölüm 258a/1 ile 261a/4 arasında yer almaktadır.

3.7. Bu sadaka-i fitrning işigi turur: Bu bölüm 261a/4 ile 263a/1 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl beytü'l-mâlning mallarını bildürmek içinde turur: Bu bölüm 263a/1 ile 266a/4 arasında yer almaktadır.

4. Bu oruç tutmak kitabı turur: 1 bâb ve 5 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 266a/4 ile 284b/8 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kim kim cima' kılssa cima' kılinsa: Bu bölüm 271a/3 ile 273a/6 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) kim kim sökel bolsa ramazan içinde: Bu bölüm 273a/6 ile 276a/7 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) takı Őekning sureti: Bu bölüm 276a/7 ile 279a/3 arasında yer almaktadır.

d. (Fasl) ve eger niyyet kılssa hayız hatun takı oğlan tapgan hatun ya kafir kişi: Bu bölüm 279a/4 ile 279b/8 arasında yer almaktadır.

e. (Fasl) kaĉan kim ayıtssa ‘Tengri’ye benim ze vacip bolur’: Bu bölüm 279b/8 ile 283b/7 arasında yer almaktadır.

4.1. Bu itikaf olturmak işigi turur: Bu bölüm 283b/7 ile 284b/8 arasında yer almaktadır.

5. Bu hac kılmak kitabı turur: 10 bb ve 18 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 284b/8 ile 382a/2 arasında yer almaktadır.

a. Fasl turur Mekke’ning fazlı iĉinde takı mcvir bolmak iĉinde: Bu bölüm 278b/8 ile 288a/5 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) bardı Eb Hanıfe takı cemaat imamlar: Bu bölüm 288a/5 ile 289a/3 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) Mescid-i Haram’ning uzunı: Bu bölüm 289a/3 ile 289b/8 arasında yer almaktadır.

d. (Fasl) sevüglü bolur Kabe’ge kirmek: Bu bölüm 290a/1 ile 291b/2 arasında yer almaktadır.

e. Meşhur yirlerni zikr kılmak kılmak faslı turur: Bu bölüm 291b/3 ile 292b/5 arasında yer almaktadır.

f. (Fasl) sevüglü turur kim kengeŐey: Bu bölüm 292b/5 ile 297a/6 arasında yer almaktadır.

g. Bu fasl menzilelerini bilmek faslı turur: Bu bölüm 297a/6 ile 302b/6 arasında yer almaktadır.

5.1. Bu ihram keymek işigi turur: Bu bölüm 302b/6 ile 306a/1 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) kaçan kim Mekke'ge kirse: Bu bölüm 306a/1 ile 317a/1 arasında yer almaktadır.

b. Munda bir fasl bar elbette kerektür anı bilmek ol fasl rastı imam-ı Mekke eger imamlık kılrsa: Bu bölüm 317a/1 ile 335b/3 arasında yer almaktadır.

c. Bu fasl turur hecning erkanlarını bilmek içinde takı şartlarını bilmek içinde takı vaciplerini bilmek içinde takı sünnetlerini bilmek içinde takı adablarını bilmek içinde: Bu bölüm 335b/3 ile 338b/4 arasında yer almaktadır.

d. (Fasl) eger muhrim kişi kirmese Mekke'ge: Bu bölüm 338b/4 ile 340b/4 arasında yer almaktadır.

5.2. Bu kıran hec kirmekning işigi turur: Bu bölüm 340b/4 ile 342a/5 arasında yer almaktadır.

5.3. Bu temettü hec hec kirmekning işigi turur: Bu bölüm 342a/5 ile 344b/6 arasında yer almaktadır.

5.4. Bu hecde yazuklar¹³ kılmak işigi turur: Bu bölüm 344b/6 ile 360a/4 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) eger bakmasa hatunı fercine: Bu bölüm 348b/1 ile 350b/6 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) ve eger tavaf kılrsa tavaf-ı ziyaret için: Bu bölüm 350b/6 ile 353b/3 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) eger yara kılrsa kedikke: Bu bölüm 353b/4 ile 356b/8 arasında yer almaktadır.

¹³ Yazuk: Suç, günah.

d. (Fasl) takı muhrim kişige bar kim koy boguzlasa takı sığır takı tife boguzlasa: Bu bölüm 356b/8 ile 359a/4 arasında yer almaktadır.

e. (Fasl) almagay harem içinde kısas: Bu bölüm 359a/4 ile 360a/4 arasında yer almaktadır.

5.5. Bu bâb mîkatdan kiçmek turur ihramsız: Bu bölüm 360a/4 ile 361a/5 arasında yer almaktadır.

a. Bu fasl turur ihramdan kayıtmak içinde takı bir ihramga: Bu bölüm 361a/6 ile 362a/4 arasında yer almaktadır.

5.6. Bu hec içinde tıyılmak işigi turur: Bu bölüm 362a/4 ile 363b/8 arasında yer almaktadır.

5.7. Bu hec fevt bolmak işigi turur: Bu bölüm 363b/8 ile 364a/7 arasında yer almaktadır.

5.8. Bu hec kılmak işigi turur özge kişi için: Bu bölüm 364a/7 ile 367a/5 arasında yer almaktadır.

5.9. Bu kurbanlıkni bildürgen bâb turur: Bu bölüm 367a/5 ile 370a/5 arasında yer almaktadır.

5.10. Bu ziyaret kılmak işigi turur Rasul aleyhisselamı: Bu bölüm 370a/5 ile 381a/8 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) bilgil kim sevüglü turur beytü'l-mukaddeske ziyaret kılmak: Bu bölüm 381a/8 ile 382a/2 arasında yer almaktadır.

6. Ant içmek kitabı ant içmek Tengri birle: 1 bâb ve 10 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 382a/2 ile 396a/3 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) nerse kim ant bolur takı ol nerse kim ant bolmas: Bu bölüm 383a/6 ile 385a/2 arasında yer almaktadır.

6.1. Bu bâb ant içmek turur kirmekde takı sâkin bolmakda: Bu bölüm 385a/2 ile 386a/2 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kim ki ant içse mescidden çıkmagay: Bu bölüm 386a/2 ile 387a/4 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) ve eger ant içse yimegey men bir hurma ağaçından tip: Bu bölüm 387a/4 ile 390a/1 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) takı kim ki ant içse sözleşmegey men: Bu bölüm 390a/1 ile 391a/4 arasında yer almaktadır.

d. (Fasl) takı kim kim ant içse fûlan sözleşmegey men vaktlar tip: Bu bölüm 391a/4 ile 391b/7 arasında yer almaktadır.

e. (Fasl) takı kim kim ayıtsa hatunına: Bu bölüm 391b/8 ile 393a/4 arasında yer almaktadır.

f. (Fasl) takı kim kim ant içse satmagay men ya satın almagay men: Bu bölüm 393a/4 ile 393b/8 arasında yer almaktadır.

g. (Fasl) takı kim kim ayıtsa takı ol Kabr içinde bolsa: Bu bölüm 394a/1 ile 394b/2 arasında yer almaktadır.

h. (Fasl) takı kim kim ayıtsa hatunına: Bu bölüm 394b/2 ile 395a/3 arasında yer almaktadır.

ı. (Fasl) takı kim kim ayıtsa takı bir kişiğe: Bu bölüm 395a/3 ile 396a/3 arasında yer almaktadır.

7. Bu azad kılmak kitabı turur: 2 bâb ve 1 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 396a/3 ile 400a/2 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kim kim azad kılsa kulının birançasını: Bu bölüm 397b/5 ile 398a/8 arasında yer almaktadır.

7.1. Bu müdebber kılmak işigi turur: Bu bölüm 398a/8 ile 399a/2 arasında yer almaktadır.

7.2. Bu oğlan togurtmak işigi turur: Bu bölüm 399a/3 ile 400a/2 arasında yer almaktadır.

8. Bu mükateb kılmak kitabı turur: Bu bölüm 400a/2 ile 402b/8 arasında yer almaktadır.

9. Bu velâni bildürmek kitabı turur: Bu bölüm 402b/8 ile 403b/8 arasında yer almaktadır.

10. Bu hadlerni bilmek kitabı turur: 2 bâb ve 4 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 403b/8 ile 414b/5 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) kaçan kim had vacib bolsa: Bu bölüm 404b/4 ile 406a/7 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) takı kim kim talak kılsa hatunına üç talak: Bu bölüm 406a/7 ile 408a/5 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) takı Câmî‘u’s-sağîr atlıg kitabda tanukluk birse anıng öze: Bu bölüm 408a/6 ile 410a/8 arasında yer almaktadır.

10.1. Bu içmek haddin bildürgen bâb turur: Bu bölüm 410a/8 ile 411b/4 arasında yer almaktadır.

10.2. Bu sögmekning haddining işigi turur: Bu bölüm 411b/4 ile 414b/4 arasında yer almaktadır.

a. Bu tazir urmak faslı turur: Bu bölüm 414a/4 ile 414b/5 arasında yer almaktadır.

11. Bu içmekler kitabı turur: Bu bölüm 414b/5 ile 415b/5 arasında yer almaktadır.

12. Bu ogurmak¹⁴ kitabı turur: 1 bâb ve 3 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 415b/5 ile 424a/7 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kim kim ogurlasa atasından anasından ya oğlından ya mahrem iyesindem: Bu bölüm 418a/5 ile 419b/5 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) takı ogrıning öng ili kesilür bilekden: Bu bölüm 419b/5 ile 422a/5 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) takı kim kim ton ogurlasa: Bu bölüm 422a/6 ile 422b/6 arasında yer almaktadır.

12.1. Bu yol kesmekning işigi turur: Bu bölüm 302b/6 ile 306a/1 arasında yer almaktadır.

13. Bu gâzîlik kılmak kitabı turur: 2 bâb ve 11 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 424a/7 ile 442a/3 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) kaçan kim müsülmanlar kirse kafirlik ilge: Bu bölüm 424b/6 ile 425b/5 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) kaçan kim körse sulh kılmak ehli harb birle: Bu bölüm 425b/5 ile 426b/5 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) kaçan imam açsa bir ilni kahr birle: Bu bölüm 426b/5 ile 428a/7 arasında yer almaktadır.

d. (Fasl) takı imam kısmet kılğay ganimetni: Bu bölüm 428a/7 ile 429b/4 arasında yer almaktadır.

e. (Fasl) kaçan kim Türk gâlib bolsa Rum öze: Bu bölüm 429b/4 ile 431a/1 arasında yer almaktadır.

f. (Fasl) kaçan kim müsülman kişi kirse kafirlik ilge: Bu bölüm 431a/1 ile 431b/4 arasında yer almaktadır.

¹⁴ Oğur- : Çalmak, hırsızlık etmek.

g. (Fasl) kaçan kim harbî kafir kirse bizge âmân birle: Bu bölüm 431b/4 ile 433a/5 arasında yer almaktadır.

13.1. Bu öşr almak işigi turur takı haraç almak işigi turur: Bu bölüm 433a/5 ile 440b/6 arasında yer almaktadır.

a. Bu baş haracı birmek faslı turur: Bu bölüm 435a/4 ile 436a/6 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) takı revâ bolmas tersalar mescidini koparmak takı kenîse koparmak İslam dârında: Bu bölüm 436a/6 ile 437a/6 arasında yer almaktadır.

c. (Fasl) takı Benî Sa'leb nasarileri alınur anlarning mallarından iki anca: Bu bölüm 437a/7 ile 437b/3 arasında yer almaktadır.

d. (Fasl) kaçan kim müsülman kişi mürted bolsa İslamdan: Bu bölüm 437b/3 ile 440b/6 arasında yer almaktadır.

13.2. Bu âsi bolmakning işigi turur sultanga: Bu bölüm 440b/6 ile 442a/3 arasında yer almaktadır.

14. Bu yirde oğlan tapmak¹⁵ kitabı turur: Bu bölüm 442a/3 ile 442b/7 arasında yer almaktadır.

15. Bu yirde mal tapmak kitabı turur: Bu bölüm 442b/7 ile 444b/7 arasında yer almaktadır.

16. Bu kul kaçmak kitabı turur: Bu bölüm 444b/7 ile 445a/4 arasında yer almaktadır.

17. Bu bir kişi yok bolsa ölüsü tirisi bilinmese aning kitabı turur: Bu bölüm 445a/4 ile 445b/6 arasında yer almaktadır.

18. Bu kerâhiyyet kitabı turur: 2 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 445b/5 ile 449a/3 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) revâ bolur yarışmak ayaklar atlar birle takı katırlar birle: Bu bölüm 448a/7 ile 449a/3 arasında yer almaktadır.

¹⁵ Tap- : Bulmak.

b. Bu kesb kılmak faslı turur: Bu bölüm 449a/3 ile 452a/1 arasında yer almaktadır.

19. Bu av avlamak kitabı turur: Bu bölüm 452a/1 ile 453b/7 arasında yer almaktadır.

20. Bu boguzlamaklar kitabı turur: 1 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 453b/8 ile 455b/6 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı helal bolmas yimek herbir azıglı kedikni: Bu bölüm 455a/5 ile 455b/6 arasında yer almaktadır.

21. Bu kurban kılmak kitabı turur: Bu bölüm 455b/6 ile 456b/2 arasında yer almaktadır.

22. Bu cinâyet kılmak kitabı turur: 1 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 456b/2 ile 462b/5 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kısas yürimes endamlar içinde: Bu bölüm 459b/7 ile 462b/5 arasında yer almaktadır.

23. Bu kan bahasını bildürmek kitabı turur: 1 bâb ve 2 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 462b/5 ile 471a/4 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kim kim çıkarsa halk yolu öze yan tünlük: Bu bölüm 467a/3 ile 469a/1 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) kaçan kim kul cinayet kılsa: Bu bölüm 469a/1 ile 469b/5 arasında yer almaktadır.

23.1. Bu ant birmek işigi turur: Bu bölüm 469b/5 ile 471a/4 arasında yer almaktadır.

24. Bu âkılanı bildürmek kitabı turur: Bu bölüm 471a/4 ile 472b/3 arasında yer almaktadır.

25. Bu ikin ikmek kitabı turur: Bu bölüm 472b/3 ile 474a/2 arasında yer almaktadır.

26. Bu muamele kılmak kitabı turur bustanlarda: Bu bölüm 474a/2 ile 474b/2 arasında yer almaktadır.

27. Bu almak satmak kitabı turur: 6 bâb ve 3 fasıldan oluşmaktadır. Bu bölüm 474b/2 ile 484a/7 arasında yer almaktadır.

a. Bu satmaknı bozmak faslı turur: Bu bölüm 476b/6 ile 477a/4 arasında yer almaktadır.

27.1. Bu hıyarlar işigi turur: Bu bölüm 477a/4 ile 479a/8 arasında yer almaktadır.

a. (Fasl) takı kim kim satın alsa ol nerseni kim körmedi anı: Bu bölüm 477b/7 ile 478a/8 arasında yer almaktadır.

b. (Fasl) mutlak satmak tiler kim: Bu bölüm 478a/8 ile 479a/8 arasında yer almaktadır.

27.2. Bu bey'i fasıdını bildürmek işigi turur: Bu bölüm 479a/8 ile 480b/6 arasında yer almaktadır.

27.3. Bu burunkı bahasına satmak işigi turur: Bu bölüm 480b/7 ile 481a/8 arasında yer almaktadır.

27.4. Bu aslam¹⁶ almak işigi turur: Bu bölüm 481a/8 ile 482b/3 arasında yer almaktadır.

27.5. Bu bey'i müselleme işigi turur: Bu bölüm 482b/3 ile 483a/8 arasında yer almaktadır.

27.6. Bu akçanı akçaga, altunnu altunga satmak işigi turur: Bu bölüm 483a/8 ile 484a/7 arasında yer almaktadır.

28. Bu küç kılmak kitabı turur: Bu bölüm 484a/7 ile 485a/6 arasında yer almaktadır.

29. Bu havâle kılmak kitabı turur: Bu bölüm 485a/6 ile 485b/6 arasında yer almaktadır.

Havâle bölümünden sonra soru-cevap bölümü gelmektedir. Bu bölüm 49 tane fikhî meseleden oluşmaktadır.

Eserin son sayfasında ise müstensihin ismi, istinsah tarihi ve yerine dair bilgi yer almaktadır.

¹⁶ Aslam: Faiz.

D. Eser Hakkında Yapılan Çalışmalar

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn üzerine sadece edebiyat alanında çalışmalar yapılmıştır. Bunlar eserin transkripsiyonu ve indeks çalışması şeklinde ortaya çıkan bitirme tezleridir. Bu çalışmaların listesini şu şekilde sıralayabiliriz:

Nadire Saltık, *Berke Fakih'in İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn Adlı Eseri Üzerine Bir Gramer Denemesi*, İstanbul, 1965.

Fikret Ünal, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* (varak: 1-100 metin-indeks), İstanbul, 1974.

Celal Öztürk, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* (varak: 100-200 metin-indeks), İstanbul, 1974.

Ayten İlhan, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, (varak: 150-200 metin-indeks), İstanbul, 1974-75.

Naime Yılmaz, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, (varak: 200-250 metin-indeks), İstanbul, 1975.

Selahaddin Oktay, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, (varak: 300-350 metin-indeks), İstanbul, 1974.

Ali Eraydın, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, (varak: 350-400metin-indeks), İstanbul, 1974.

Nedret Tuncalı, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, (varak: 401-449 metin-indeks), İstanbul, 1975.

Osman Yenilmez, *Berke Fakih, İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*, (varak: 450-475 metin indeks), İstanbul, 1975-76.

Çalışmalara İstanbul Üniversitesi tez arşivlerinden ulaşılabilir.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn üzerine yapılan bu kısmî çalışmalardan sonra Recep Toparlı eserin bütünü üzerine 1981 yılında doktora tezi hazırlamıştır. Bu çalışma 1992 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmıştır.

Kıpçak Türkçesini ve Kıpçak Türkçesi eserlerini konu alan çalışmalar da kısmen *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'i konu edinmişlerdir.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn, pek çok çalışmaya konu olmuşsa da bu çalışmalar dil ve gramer yapısını incelemeye yönelik olmuşlardır. Eser fikhî bakış açısıyla incelenmemiştir. Yaptığımız bu çalışma bu hususta yapılan ilk çalışma olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN İNCELENMESİ

A. Eserde İsmi Geçen Şahıslar

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn'de, ele alınan konu ile ilgili görüş bildirilirken delil getirmek yerine o görüşü benimseyen alimlerden örnek getirme yöntemi kullanmıştır.

Eserde tespit edebildiğimiz sahabe ve alimler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır. Kimisi pek çok kez, kimisi ise bir kez zikredilmiştir. Bu bölümde eserde geçen isimleri alfabetik sıra ile getirmekle birlikte *İrşâdü'l-mülûk*' te nerede geçtiklerini de örnek olarak verdik.

Abbas b. Mirdâs (vefat tarihi bilinmemektedir): Ebü'l-Heysen Abbâs b. Mirdâs b. Ebî Âmir es-Sülemî.¹⁷ Sahabeden olup, müellefe-i kulûptan olduğu bilinmektedir. Şairlik yönü ile meşhur olmuştur. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Mirdâs oğlu Abbas' şeklinde zekat konusunda ismi geçmektedir.¹⁸

Hız. Abdullah b. Mes'ûd (32/652-53): Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb el-Hüzelî.¹⁹ Sahabenin önde gelenlerindedir. Cennet ile müjdelenmiş sahabiler arasındadır. Kûfe fıkıh mekteplerinin kurucusu sayılmaktadır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'İbni Mes'ud' olarak geçmektedir.²⁰

¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* I, s. 273, 307-309; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, s. 168-170; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, s. 272; Mustafa Fayda, "Abbas b. Mirdâs", *DİA*, I, s. 27.

¹⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 258b/6.

¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VIII, s. 290; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, Kahire 1358/1939, II, s. 308-316; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, s. 384-390; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, s. 368-370; IV, 235; İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, I, s. 114.

²⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 165a/5.

Abdullah b. el-Mübârek (181/797): Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. el-Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî.²¹ Tebeu't-tâbiîndendir. Hanefî kimliği ile bilinmesiyle birlikte bazı Mâlikî kaynaklarda da ismi geçmektedir. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn'* de kendisinden '*Mübârek oğlu Abdullah*' olarak bahsedilmektedir.²²

Hız. Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm (73/692): Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kureşî.²³ Sahâbîdendir. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn'* de kendisinden '*Zübeyr oğlu Abdullah*' şeklinde bir yerde söz edilmektedir.²⁴

Hız. Abdullah b. Ömer (73/692): Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî. Hız.Ömer'in (ra) oğludur. Ashabın önde gelenlerindedir. Hadis rivayet etmede ve fetva vermede öne çıkmaktadır.²⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn'* de kendisinden '*Ömer oğlu*' olarak bahsedilmektedir.²⁶

Hız. Abdurrahman b. Avf (32/652): Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Avf b. Abdiavf el-Kureşî ez-Zührî.²⁷ Cennet ile müjdelenmiş sahâbiler arasındadır. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn'* de kendisinden '*Abdurrahman Avf oğlu*' şeklinde bahsedilmektedir.²⁸

Hız. Âişe bint Ebî Bekr es-Siddîk (58/678): Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Siddîk el-Kureşîyye.²⁹ Hız. Ebû Bekir'in (ra) kızı ve Hız. Peygamber'in (sav) hanımı. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn'* de kendisinden '*Âişe*' şeklinde söz edilmektedir.³⁰

²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VII, s. 372; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, s. 378-421; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), s. 103-104; Raşit Küçük, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, s. 122.

²² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 213a/1.

²³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, s. 242-245; Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, I, s. 145.

²⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 42b/1.

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, IV, s. 142-188; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, s. 340-345; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, s. 347-350; M. Yaşar Kandemir, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *DİA*, I, s. 126.

²⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 157b/7.

²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 61-62, 124-137; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 313; Ahmet Önkâl, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, I, s. 157.

²⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 42b/1.

²⁹ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 1881-1885; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, V, 501-504; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 135-201; Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, II, s. 201.

³⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 11a/8.

Hız. Ali b. Ebî Tâlib (40/661) Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî.³¹ Müslümanların ilklerinden olup dört büyük halifenin dördüncüsüdür. Peygamber Efendimiz'in (sav) hem amcasının oğlu hem de damadıdır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Ali' şeklinde söz edilmektedir.³²

Bedreddin Şiblî (769/1367): Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh eş-Şiblî ed-Dımaşkî et-Trablusî.³³ Hanefî fakihlerdendir. Otuza yakın eser telif ettiği tahmin edilmektedir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Şeyh İmam Bedrettin' olarak ismi geçmektedir.³⁴

Cessâs (370/981): Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. Hanefî fakihlerindendir. İran'da bulunan Rey'de doğdu için 'Râzî', mesleğinden dolayı da 'Cessâs' (kireççi) lakabıyla anılmaktadır. Döneminin en büyük Hanefî alimi olarak kabul edilmektedir. Ahkâm ayetleri tefsir ettiği eseri Ahkâmü'l-Kur'ân Hanefîler arasında oldukça meşhurdur.³⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisi 'Ebû Bekr-i Râzî' olarak geçmektedir.³⁶

Cübeyr b. Mut'im (59/678-79): Ebû Muhammed (Ebû Adî) Cübeyr b. Mut'im b. Adî b. Nevfel b. Abdimenâf el-Kureşî.³⁷ Vahyin ilk yıllarından itibaren İslâmiyetle tanışmış olmasına rağmen Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra İslâm'ı kabul etmiş sahabedir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Mut'im oğlu Cübeyr' olarak zekat konusunda beytül-mâl bahsinde ismi geçmektedir.³⁸

³¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 91-125; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 507-510; Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, s. 371.

³² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 14b/8.

³³ Zehebî, *el-Mu'cemü'l-muhtas bi'l-muhaddissîn* s. 237; Safedî, *el-Vâfi*, III, 378; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebîh fi eyyâmi'l-Mansûr ve benîh*, III, 322; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fi tabakâti'l-Hanefiyye*, s. 260, 263-264; İlyas Çelebi, "Şiblî, Bedreddin", *DİA*, XXXIX, s. 124.

³⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 172a/4.

³⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 340-341; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, Kahire 1352/1933, IV, 138; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 6; Taşköprizâde, *Tabakâti'l-fukahâ*, s. 66-67; Gazzî, *et-Tabakâti's-seniyye fi terâcimi'l-Hanefiyye* (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Kahire 1390/1970, I, 477-480; Mevlüt Güngör, "Cessâs", *DİA*, VII, s. 427.

³⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 172a/7.

³⁷ İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, I, 230-231; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 323-324; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 95-99; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 225-226; Ahmet Önkâl, "Cübeyr b. Mut'im", *DİA*, VIII, s. 104.

³⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 264b/5.

Ebû Abdillâh el-Cürcânî (522/1128'den sonra): Ebû Abdillâh Yûsuf b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî.³⁹ Hanefî fukahâsındandır. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Abdullah Cürcânî*' şeklinde söz edilmektedir.⁴⁰

Ebû Ali en-Neseî (428/1036): Ebû Ali Hüseyin b. Hızır b. Muhammed b. Yûsuf en-Neseî el-Buhârî.⁴¹ Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerindedir. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Kâdî İmam Ebû Ali Neseî*' şeklinde söz edilmektedir.⁴²

Ebû Bekr el-A'meş (328/843): Muhammed b. Ebî Said Ebû Bekr el-A'meş el-Belhî.⁴³ el-Hinduvanî'nin hocasıdır. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Kâdî İmam Ebû Ali Neseî*' şeklinde söz edilmektedir.⁴⁴

Hız. Ebû Bekir es-Siddîk (13/634) : Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî.⁴⁵ İslâm'ı kabul edenlerin ilklerindedir. Dört büyük halifenin de ilkidir. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Ebû Bekr*' şeklinde söz edilmektedir.⁴⁶

Ebû Hafs el-Kebîr (217/832): Ebû Hafs Ahmed b. Hafs b. ez-Zibrikan el-İclî el-Buhârî. Hanefî fakihidir. Şeybânî'nin en önemli öğrencilerinden ve kitaplarının esas râvilerindedir.⁴⁷ *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Hafs-ı Kebîr*' olarak geçmektedir.⁴⁸

³⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 207-208; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 282; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim* s. 310, 318; Ahmet Özel, "Hizânetü'l-ekmel", *DİA*, XVIII, s. 180.

⁴⁰ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 337b/6.

⁴¹ Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 66; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin esmâu'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, I. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1951, 1.cilt, s. 309.

⁴² Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 317a/8.

⁴³ Mehterhan Furkani, "Afganistan Topraklarında Yetişmiş Hanefî Fıkıh Âlimleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 28, 2016, s. 339

⁴⁴ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 249a/8.

⁴⁵ İbn Abdülber, *el-İstî'âb (Bicâvî)*, III, 963-978; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 205-224; V, 150-151; İbn Hacer, *el-İsâbe (Bicâvî)*, IV, 169-175; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, X, s. 101.

⁴⁶ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 11a/7.

⁴⁷ Murteza Bedir, "Ebû Hafs el-Kebîr", *DİA*, Ek-I, s. 366.

⁴⁸ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 213a/2.

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (333/944): Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî.⁴⁹ Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusudur. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Ebû Nasr el-Mâtürîdî*' veya '*Ebû Mansûr Mâtürîdî*' olarak geçmektedir.⁵⁰

Ebû Mutî' (199/814): Ebû Mutî' el-Hakem b. Abdillâh b. Mesleme el-Belhî.⁵¹ İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden olduğu bilinmektedir. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Ebû Mutî'*' olarak geçmektedir.⁵²

Hz. Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh (18/639): Ebû Ubeyde Âmir b. Abdillâh b. el-Cerrâh el-Fihri el-Kureşî.⁵³ Cennet ile müjdelenmiş sahabiler arasındadır. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Ebû Ubeyde Cerrâh oğlu*' şeklinde söz edilmektedir.⁵⁴

Ebû Yûsuf (182/798): Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfi.⁵⁵ Hanefî mezhebinin öncü isimlerindedir. Ebû Hanîfe'nin öğrencisidir. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Ebû Yûsuf*' şeklinde söz edilmektedir.⁵⁶

Ebû Zerr el-Gifârî (32/653): Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gifârî.⁵⁷ İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olmuştur. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Ebû Zerr*' olarak geçmektedir.⁵⁸

⁴⁹ Şükrü Özen, "Mâtürîdî", *DİA*, XXVIII, s. 146; Şükrü Özen, "Yeterince Tanınmayan Bir İmam: Mâtürîdî", *Marife*, yıl 5, sayı. 3, Kış 2005, s. 411

⁵⁰ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 213a/3.

⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 374; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 68-69; Mehmet Şener, "Ebû Mutî' el-Belhî", *DİA*, X, s. 194.

⁵² Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 175a/6.

⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 409-415; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 2-4; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 128-130; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 252-254; Ahmet Önkâl, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *DİA*, X, s. 249.

⁵⁴ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 42b/1.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 52; Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*, Haydarâbâd 1394/1974, s. 90-102; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 282-283; Taşkoprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 234-241; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 225; Salim Ögüt, "Ebû Yûsuf", *DİA*, X, s. 260.

⁵⁶ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 252a/1.

⁵⁷ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 215; IV, 61-65; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 357-358; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 62-64; Abdullah Aydınli, "Ebû Zer el-Gifârî", *DİA*, X, s. 266.

⁵⁸ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 154b/8.

Ebü'l-Âliye er-Riyâhî (90/709): Ebü'l-Âliye Rufey' b. Mihrân er-Riyâhî el-Basrî.⁵⁹ Tâbiîndendir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Ebü'l-Âliye*' şeklinde bir yerde söz edilmektedir.⁶⁰

Ebü Kasım Saffâr (336/947): Ahmet b. İsmet el-Belhî el-Hanefî.⁶¹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Ebü Kasım Saffâr*' olarak ismi geçmektedir.⁶²

Ebü'l-Leys es-Semerkandî (373/983): Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî. Hanefî mezhebinin meşhur alimlerindendir. el-Hinduvânî kendisinin fıkıh hocasıdır. Ebû Hanîfe ve öğrencilerinin görüşlerinin aktarılması hususunda önemli bir isimdir.⁶³ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Fakih Ebü'l-Leys*' olarak sıklıkla ismi geçmektedir.⁶⁴

Ebü Nasr-ı Saffâr (534/1139): İshak b. Ahmet b. İsmail b. Şît b. Nasr.⁶⁵ Hanefî fakihlerdendir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Ebü Nasr-ı Saffâr*' olarak ismi geçmektedir.⁶⁶

Ebü Süleyman el-Cûzcânî (ö. 200/816 [?]): Ebü Süleymân Mûsâ b. Süleymân el-Cûzcânî el-Bağdâdî. Hanefî fakihlerdendir. Ebü Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin öğrencilerindendir. Mezhebin kitaplarını hocalarından rivayet etmesiyle meşhurdur.⁶⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Ebü Süleyman rivayetinde*' şeklinde ismi geçmektedir.⁶⁸

Ebü'l-Usr el-Pezdevî (482/1089): Ebü'l-Hasen Ebü'l-Usr Fahrü'l-İslâm Alî b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Abdülkerîm el-Pezdevî. Hanefî fıkıh âlimlerinin

⁵⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 112-117; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 207-213; Abdullah Aydemir, "Ebü'l-Âliye er-Riyâhî", *DİA*, X, s. 292.

⁶⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 264a/8.

⁶¹ el-Kureşî, *el-Cevâhiru'l-mudîyye*, I, 200-201 (no. 141); el-Kefevî, *el-Ketâib*, vr. 115b ; Leknevî, *el-Fevâid*, 50 (no. 34); Huzeyfe Çeker, " Hanefî Mezhebinin Fıkıh Silsileleri (Ebû Hanîfe'den Hicri VI. Asrın Sonuna Kadar) ", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 19, 2012, s. 163; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 61.

⁶² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 142b/1.

⁶³ İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, s. 79; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 220; İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", *DİA*, XXXVI, s. 473.

⁶⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 154b/8.

⁶⁵ Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 14; İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1.cilt, s. 200.

⁶⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 121b/6.

⁶⁷ Abdülkadir Şener, "Cûzcânî, Ebü Süleyman", *DİA*, VIII, s. 98.

⁶⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 351b/1.

önemlilerindendir. Hocası Şemsüleimme el-Halvânî'dir. Özellikle fıkıh usulü alanında önemli bir fakihtir. Fıkıh usulüne ait eserleri yaygın olarak kullanılmıştır.⁶⁹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden *'Fahru'l-İslâm'* şeklinde söz edilmektedir.⁷⁰

el-Hâkim eş-Şehîd (334/945): Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd. Hanefî fakihlerinden olup Sâmânîler döneminde devlet görevinde de bulunmuştur. Bu görevi sebebiyle 'Hâkim', görevi esnasında öldürülmesi sebebiyle de 'Şehîd' olarak anılmaktadır. Döneminin meşhur âlimlerindendir. Hâkim eş-Şehîd, sadece fakih olarak değil aynı zamanda önemli bir muhaddis olarak da zikredilmektedir. En meşhur eserlerinden olan *el-Kâfi*, İmam Muhammed'din eserlerinden sonra mezhebin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir. ⁷¹*İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden *'Hakîm'* olarak söz edilmektedir.⁷²

el-Hinduvânî (362/972): Ebû Cafer Muhammed b. Abdullah el-Hemedânî el-Belhî. Meşhur Hanefî fakihlerdendir. Ebû Hanîfe'nin bütün görüşleri unutulup Ebû Yûsuf'un *el-Emâlî*'si, Muhammed b. Hasan'ın *en-Nevâdir* ve *ez-Ziyâdât*'ı tamamen yanmış olsa bile hepsini hafızasından yazacak kadar Hanefî fıkıhına vâkıf olduğunu söylemektedir. Mezhep görüşlerine dair derin bilgisi ve zor meselelere getirdiği çözümler sebebiyle kendisine 'Ebû Hanife es-Sağîr' (Küçük Ebû Hanîfe) şeklinde kalap verilmiştir. Künyesi ise 'Ebû Cafer'dir.⁷³ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bazen *'Ebû Cafer fakih imam'* şeklinde, bazen de *'Cafer-i Hindî'* olarak ismi geçmektedir.⁷⁴

es-Sadrü's-Şehîd (536/1141): Ebû Hafs (Ebû Muhammed) Hüsâmüddîn es-Sadrü's-Şehîd Ömer b. Abdilazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî. Hanefî fıkıh

⁶⁹ İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 164; Ferhat Koca, Murteza Bedir, "Pezdevî, Ebü'l-Usr", *DİA*, I, XXXIV, s. 264.

⁷⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 218b/4.

⁷¹ İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim* s. 231-232; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 182, 185-186; Beşir Gözübenli, "Hâkim eş-Şehîd", *DİA*, XV, s. 195.

⁷² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 236a/5.

⁷³ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, İstanbul, 1955, 2. Cilt, s. 47; Zehebî, *"Siyeru a'lâmi'n-nübelâ"* 3. Baskı, Beyrut, 1985, 16. Cilt, s. 131, Mehmet Erdoğan, "Hinduvânî", *DİA*, XVIII, s. 118.

⁷⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 142a/8.

alimlerindedir. Katıldığı Katvân Savaşı'nda şehid olması sebebiyle 'es-Sadrü's-Şehîd', büyük dedesine nisbetle de 'İbn Mâze' olarak bilinmektedir.⁷⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Sadrü's-Şehîd' olarak ismi geçmektedir.⁷⁶

Fahreddin er-Râzî (606/1210): Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. Meşhur Şâfiî âlimdir. Güçlü bir hafızaya, etkili bir hitabete ve üstün bir zekaya sahip büyük bir düşünürdür. Fıkıh usulü, kelam, tefsir, Arap dili, felsefe, mantık, astronomi, tıp, matematik gibi pek çok ilim tahsil etmiş ve bu alanlarda çeşitli eserler üretmiştir. Çok yönlü bir alim olması sebebiyle 'allâme' ünvanıyla bilinmektedir.⁷⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Kâdî İmâm Fahreddin' şeklinde bahsedilmektedir.⁷⁸

Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî (95/714): Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî.⁷⁹ Emevî valilerindedir, zalim sıfatıyla bilinir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Yûsuf oğlu Haccâc-ı Sakaî' şeklinde bir yerde söz edilmektedir.⁸⁰

Hâherzâde (483/1090): Ebû Bekr b. Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed el-Buhârî. Hanefî fakihlerindedir. Yaşadığı dönemde Maverâünnehir bölgesinin en meşhur hukukçularından olduğu için kendisine 'devrin Numan'ı' denilmiştir.⁸¹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Şeyhulislâm Hâherzâde' şeklinde söz edilmektedir.⁸²

⁷⁵ İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 268-269; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, s. 46; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 277; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46; II, 1169, 1224, 1228, 1998; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 149; Ahmet Özel, "Sadrüşşehîd", *DİA*, XXXV, s. 425.

⁷⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 89b/8.

⁷⁷ Sübkî, *Tabakât*, V, 138; VIII, 86-91; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 117, 122-127; *Keşfü'z-zunûn*, I, 262, 359, 454; II, 1467, 1569, 1577-1578, 1714, 1819, 1988; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 107-108; Yusuf Şevki Yavuz, "Fahreddin er-Râzî", *DİA*, XII, s. 89.

⁷⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 194a/6.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 87-88; V, 228-229, 543; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 343; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 329, 334-336, 337, 352; IX, 124-125, 128-129; İrfân Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA*, XIII, s. 427.

⁸⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 290b/5.

⁸¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 14-15; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 62; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 276; *Keşfü'z-zunûn*, I, 569; II, 1223, 1580; Ferhat Koca, "Hâherzâde", *DİA*, XV, s. 135.

⁸² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 365b/7.

Halvânî (452/1060): Ebû Muhammed Şemsüleimme Abdülazîz b. Ahmed el-Halvânî. Babasının helvacı olması sebebiyle ‘Halvânî’ olarak bilinmektedir. Hanefî fukahâdandır. Pek çok meşhur fakih yetiştirmiştir. Şemsüleimme Serahsî, Ebü'l-Usr el-Pezdevî, Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî Halvânî'nin talebelerinden bazılarıdır.⁸³ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de ‘Şeyhulimam Şemsüddin el-Halvânî’ olarak ismi geçmektedir.⁸⁴

Hasan b. Ziyâd (204/819): Ebû Alî el-Hasen b. Ziyâd el-Ensârî el-Kûfî el-Lü'lûî.⁸⁵ Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden ve Hanefî fıkıh âlimidir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bazen ‘Ziyâd oğlu Hasan’ bazen de ‘Hasen’ şeklinde ismi geçmektedir.⁸⁶

Hasan-ı Basrî (110/728): Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî.⁸⁷ Tâbîfînin meşhur isimlerindendir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden ‘Hasan-ı Basrî’ şeklinde söz edilmektedir.⁸⁸

Hişâm b. Ubeydullah (221/836): Hişâm b. Ubeydullâh er-Râzî. Hanefî fakihlerinden olup, Ebû Yûsuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin öğrencilerindendir.⁸⁹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de ‘Hişâm’ olarak ismi geçmektedir.⁹⁰

Hüseyin b. Muhammed el-Endülüsî es-Sergustî (514/1120): Mâlikî fakih ve muhaddistir.⁹¹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de ‘Kâdî Şehid Muhsin’ olarak ismi geçmektedir.⁹²

⁸³ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 177-178; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 35; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 14; Kamil Şahin, "Halvânî", *DİA*, XV, s. 383.

⁸⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 317a/7.

⁸⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 543-545; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 81; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 256-257; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1680-1681; Beşir Gözübenli, "Hasan b. Ziyâd", *DİA*, XVI, s. 361.

⁸⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 326b/4.

⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 156, 169, 175; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 563-588; Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, XVI, s. 293.

⁸⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 261a/2.

⁸⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 446-447; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 223; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 508; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 87; Mehmet Erdoğan, "Hişâm b. Ubeydullah", *DİA*, XVIII, s. 155.

⁹⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 180b/5.

⁹¹ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 311.

⁹² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 211a/1.

İbn Abbâs (68/687-88): Ebu'l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî.⁹³ İbn Abbas (ra) Peygamber Efendimiz'in (sav) amcası Hz. Abbas'ın (ra) oğludur. Sahabedendir. Fıkıh ilminde de önemli bir yere sahiptir. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn*'de 'Abbas oğlu' olarak geçmektedir.⁹⁴

İbn Semâ'a (233/848): Ebû Abdillâh Muhammed b. Semâ'a b. Ubeydillâh et-Temîmî el-Kûfî. Hanefî âlimlerinden olup imâmeynin öğrencilerindedir. Zühd ve akvasıyla örnek bir şahsiyet olan İbn Semâ'a, mezhepte müctehid bir alim olarak bilinmektedir. Özellikle ehl-i re'y ekolü içinde önemli bir yere sahiptir.⁹⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn*'de kendisinden 'İbn Semâ'a' şeklinde söz edilmektedir.⁹⁶

İbnü's-Selcî (266/880): Ebû Abdillâh Muhammed b. Şücâ' es-Selcî el-Bağdâdî. Hanefî fıkıh âlimlerindedir. Döneminin fıkıh otoritelerindedir. Ebû Hanîfe'nin görüşlerinin illetlerini ve hadislerden dayanaklarını ortaya koyarak mezhebin temellendirilmesi hususunda önemli katkılarda bulunmuştur.⁹⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn*'de 'Şücâoğlu' (İbn Şücâ') olarak ismi geçmektedir.⁹⁸

İmâm eş-Şâfî (204/820): Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfî.⁹⁹ Şâfî mezhebinin kurucusu, büyük âlim. *İrşâdü'l-mülûk ve 's-selâtîn*'de kendisinden 'Şâfî İmâm' şeklinde söz edilmektedir.¹⁰⁰

İmâm Muhammed (189/805): Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen b. Ferkad eş-Şeybânî.¹⁰¹ Hanefî mezhebinin öncü isimlerindedir. Ebû Hanîfe'nin

⁹³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 290-294; İbn Hacer, *el-İsâbe*, Kahire 1328, II, 330-334; İsmail L. Çakan, Muhammed Eroğlu, "Abdullah b. Abbas", *DİA*, I, 76

⁹⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 232b/3

⁹⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, X, 646-647; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 189-191; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 261-262; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 170-171; Cengiz Kallek, "İbn Semâa", *DİA*, XX, 313

⁹⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 356b/4

⁹⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 379-380;

İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, s. 191-193; *Keşfü'z-zunûn*, I, 346, 410; II, 1453, 1459, 1981; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 171-172; Cengiz Kallek, "İbnü's-Selcî", *DİA*, XXI, 203

⁹⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 154b/1

⁹⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 454-468; X, 5-99, 319; XII, 492-497, 589; XV, 383-384;

İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 11-25; Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Menâkıbü'l-İmâm eş-Şâfi'i*; İbnü'l-Mülakkın, *el-'Akdü'l-müzhheb fî tabakâti hameleti'l-mezheb*; Bilal Aybakan, "Şâfiî", *DİA*, XXXVIII, 223

¹⁰⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 244a/7

öğrencisidir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*İmam Muhammed*' şeklinde söz edilmektedir.¹⁰²

İmâm Züfer (158/775): Ebü'l-Hüzeyl Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî.¹⁰³ Hanefî mezhebinin öncü isimlerindedir. Ebû Hanîfe'nin öğrencisidir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Züfer*' şeklinde söz edilmektedir.¹⁰⁴

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (150/767): Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh.¹⁰⁵ Hanefî mezhebinin kurucusu, büyük âlim, fakih. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe*' şeklinde bazen de '*Ebû Hanîfe*' şeklinde söz edilmektedir.¹⁰⁶

Kâdîhan (592/1196): Ebü'l-Mehâsin Fahrüddîn Hasen b. Mansûr b. Mahmûd el-Özkendî el-Fergânî. Hanefî fıkıh alimlerindedir.¹⁰⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden '*Şeyhulislam Kâdîhân*', '*Kâdîhân*' bazen de '*Kâdî İmam Fahrüddîn*' şeklinde söz edilmektedir.¹⁰⁸

Kerhî (340/952): Ebü'l-Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyn b. Dellâl el-Kerhî. Hanefî fıkıh alimlerindedir.¹⁰⁹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de '*Kerhî İmam*' olarak ismi geçmektedir.¹¹⁰

¹⁰¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 336; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 134-136; Aydın Taş, "Şeybânî, Muhammed b. Hasan", *DİA*, XXXIX, 38

¹⁰² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 388b/4.

¹⁰³ Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 75-77; M. Zâhid el-Kevserî, *Lemehâtü'n-nazar fî sîreti'l-İmâm Züfer*, Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), s. 5, 13, 15-16, 18-19, 20, 21-25, 26; Murteza Bedir, "Züfer b. Hüzeyl", *DİA*, XLIV, s. 527.

¹⁰⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 248b/1.

¹⁰⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VI, 397, 400; Taşkoprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 67, 154-208; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 113, 126-127, 147-148, 175-180; Mustafa Uzunpostalcı, "Ebû Hanîfe", *DİA*, X, s. 131.

¹⁰⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 248a/5.

¹⁰⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 231-232; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî men sannefe mine'l-Hanefiyye*, s. 89; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 185-186, 216; III, 116-117; Ahmet Özel, "Kâdîhan", *DİA*, XXIV, s. 121.

¹⁰⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 218b/5.

¹⁰⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 426-427; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 224, 225; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudriyye*, I, 164; II, 367, 493-494; III, 49-50, 599-600; IV, 74, 297; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 420-422; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 108-109; *Keşfü'z-zunûn*, I, 563-564, 570; II, 1634-1635; H. Yunus Apaydın, "Kerhî", *DİA*, XXV, s. 285.

¹¹⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 118b/4.

Kudûrî (428/1037): Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî.¹¹¹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Kudûrî' olarak ismi geçmektedir.¹¹²

Mâlik b. Enes (179/795): Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî.¹¹³ Mâlikî mezhebinin imamıdır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Mâlik' şeklinde söz edilmektedir.¹¹⁴

Me'mûn (218/833): Ebû Ca'fer (Ebû'l-Abbâs) Abdullah el-Me'mûn b. Hârûn er-Reşîd.¹¹⁵ Abbâsî halifesi (813-833). *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Me'mûn halîfe' şeklinde bir yerde söz edilmektedir.¹¹⁶

Merginânî: Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî (593/1197). Hanefî fakihlerdendir.¹¹⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Merginânî' şeklinde bahsedilmektedir.¹¹⁸

Muallâ b. Mansûr (211/826): Ebû Ya'lâ Muallâ b. Mansûr er-Râzî.¹¹⁹ Hanefî fakihlerindendir. Ebû Yûsuf ve Şeybânî'nin görüşlerini aktaran önemli bir isimdir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Muallâ' olarak bahsi geçmektedir.¹²⁰

Muâviye b. Ebî Süfyân (60/680): Ebû Abdirrahmân Muâviye b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb b. Ümeyye el-Ümevî el-Kureşî.¹²¹ Emevîlerin kurucusudur. Peygamber

¹¹¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 574-575; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, Bağdad 1962, s. 7, 71; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 264, 265, 280-281; Temimî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 19-31; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46, 346, 466; II, 1316, 1357, 1631-1635, 1838; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 30-31; Cengiz Kallek, "Kudûrî", *DİA*, XXVI, s. 321.

¹¹² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 174a/4.

¹¹³ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 48-135; Süyûtî, *Tezyînü'l-memâlik bi-menâkıbi seyyidînâ el-İmâm Mâlik*; İbrâhim Sâlih b. Yûnus el-Hüseynî, *el-İmâm Mâlik, İmâmü Dâri'l-hicre ve esseruhû fî tetavvuri'l-kadâya't-teşrî'iyye*; Ahmet Özel, "Mâlik b. Enes", *DİA*, XXVII, s. 506.

¹¹⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 249a/2.

¹¹⁵ Nahide Bozkurt, "Me'mûn", *DİA*, XXIX, s. 101.

¹¹⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 291a/3.

¹¹⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXI, 232; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî men sannefe mine'l-Hanefiyye*, s. 148; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 263-266; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 141-144; Ferhat Koca, "Merginânî, Burhâneddin", *DİA*, XXIX, s. 182.

¹¹⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 310b/2.

¹¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 341; Eyyüp Said Kaya, "Muallâ b. Mansûr", *DİA*, XXX, s. 309.

¹²⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 215a/6.

¹²¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 351-352; III, 32-33; IV, 255-256; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 1416-1422; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 119-162; İrfan Aycan, "Muâviye b. Ebû Süfyân", *DİA*, XXX, s. 332.

Efendimiz'e (sav) katiplik de yapmıştır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Muaviye' şeklinde söz edilmektedir.¹²²

Muhammed b. Fazl el-Kumarî el-Fadlî (381/991): Muhammed b. Fazl el-Kumarî el-Fadlî Ebû Bekrî el-Hanefî.¹²³ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Muhammed b. Fazl' veya 'Ebû Bekr-i Muhammed b. Fazl' olarak ismi geçmektedir.¹²⁴

Muhammed b. Mukâtil (242/856): Muhammed b. Mukâtil er-Râzî el-Hanefî.¹²⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Mukâtil oğlu Muhammed' olarak ismi geçmektedir.¹²⁶

Muhammed b. Seleme (278-279/891-892): Muhammed b. Seleme Ebû Abdillâh el-Belhî.¹²⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bazen 'Seleme oğlu Muhammed' bazen de 'Ebû Abdillâh el-Belhî' olarak ismi geçmektedir.¹²⁸

Nâtîfî (446/1054): Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ömer en-Nâtîfî et-Taberî.¹²⁹ Irak Hanefî fakihlerinin önemli isimlerindedir. 'Vâkıât ve nevâzil' türünde eserler vermiştir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Nâtîfî' olarak geçmektedir.¹³⁰

Necmeddin en-Neseîfî (537/1142): Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Neseîfî es-Semerkindî.¹³¹ Hanefî fıkıh âlimlerindedir. Pezdevî'nin öğrencisidir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Necmeddin Neseîfî' şeklinde söz edilmektedir.¹³²

¹²² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 77a/3.

¹²³ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 2. Cilt, s. 52.

¹²⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 142a/1.

¹²⁵ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 2. Cilt, s. 13.

¹²⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 116a/2.

¹²⁷ Mehterhan Furkani, *a.g.m.*, s. 338

¹²⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 229a/2.

¹²⁹ İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, s. 9; Taşkoprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 279-280; Temimî, *et-Tabakâti's-seniyye*, II, 71-72; *Keşfü'z-zunûn*, I, 11, 22, 525, 703; II, 1999, 2040; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 36; Tahsin Özcan, "Nâtîfî", *DİA*, XXXII, s. 438.

¹³⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 208b/5.

¹³¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XX, 126-127; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudîyye*, I, 185; II, 657-660; III, 311; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye*, s. 47; Taşkoprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, I, 123-124; Ayşe Hümeýra Aslantürk, "Neseîfî, Necmeddin", *DİA*, XXXII, s. 571.

¹³² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 212b/4.

Nevevî (676/1277): Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî.¹³³ Hadis âlimi ve Şafîî fakihtir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Nevevî İmam' olarak ismi geçmektedir.¹³⁴

Nusayr b. Yahya (268/882): Nusayr b. Yahya b. Muhammed b. Şüca' el-Belhî.¹³⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Yahya oğlu nusayr' olarak ismi geçmektedir.¹³⁶

Hız. Osman-ı Zü'n-nûreyn (35/656): Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî.¹³⁷ İslâmiyet'i kabul edenlerin ilklerindendir. Dört büyük halifenin de üçüncüsüdür. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Osman' veya 'Affan oğlu Osman' şeklinde söz edilmektedir.¹³⁸

Hız. Ömer el-Fâruk (23/644): Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzâ el-Kureşî el-Adevî.¹³⁹ Sahabenin önderlerinden olup dört büyük halifenin ikincisidir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Ömer' şeklinde söz edilmektedir.¹⁴⁰

Rükneddin Kirmânî (543/1149): Ebû'l-Fazl Rüknuddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Emîrveyh el-Kirmânî.¹⁴¹ Hanefî fıkıh âlimlerindendir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Kirmânî' şeklinde söz edilmektedir.¹⁴²

¹³³ Sübkî, *Tabakât*, VIII, 395-400; *Keşfü'z-zunûn*, I, 59, 70, 96-97; Ziriklî, *el-A'lâm (Fethullah)*, IV, 42, 251; VII, 48; VIII, 149-150; M. Yaşar Kandemir, "Nevevî", *DİA*, XXXIII, s. 45.

¹³⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 381b/4.

¹³⁵ Mehterhan Furkani, *a.g.m.*, s. 338

¹³⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 231a/8

¹³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 53-84; IV, 227; *Üsdü'l-gâbe*, III, 480-492; *el-İsâbe*, II, 462-463; İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, s. 438.

¹³⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 264b/5.

¹³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 238; II, 114, 117; İbn Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 146. İbn-i Hacer, *İsâbe*, IV, 243; Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, XXXIV, s. 44.

¹⁴⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 14b/8.

¹⁴¹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XX, 206; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudıyye*, II, 388-390; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fi men sannefe mine'l-Hanefiyye* s. 122; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 302-303; *Keşfü'z-zunûn*, I, 211, 345; II, 1220, 1414, 1635; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 91-92, 176; M. Kâmil Yaşaroğlu, "Kirmânî, Rükneddin", *DİA*, XXVI, s. 65.

¹⁴² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 303b/2.

Sa'd b. Ebî Vakkâs (55/675): Ebû İshâk Sa'd b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî.¹⁴³ Cennet ile müjdelenmiş sahabiler arasındadır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Sa'd Ebi Vakkâs oğlu' şeklinde söz edilmektedir.

Saîd b. Zeyd (51/671 [?]): Ebû'l-A'ver (Ebû Sevr) Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Kureşî.¹⁴⁴ Cennet ile müjdelenmiş sahabiler arasındadır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Saîd Zeyd oğlu' şeklinde söz edilmektedir.

Şemsüleimme Serahsî (483/1090[?]): Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî. *el-Mebsût* isimli eseri ile tanınmaktadır. Serahsî'nin eserlerini içine atıldığı kuyudan yazdığını, talebelerine bu kuyunun içindeyken dersler verdiğini onun biyografisini yazanlardan öğrenmekteyiz.¹⁴⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Şemsüleimme Serahsî' olarak geçmektedir.¹⁴⁶

Tahâvî (321/933): Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî. Hanefî fakihî ve muhaddistir. Mezhebin teşekkül dönemine önemli katkıları olmuştur.¹⁴⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Tahâvî İmâm' şeklinde söz edilmektedir.¹⁴⁸

Tirmizî (279/892): Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî.¹⁴⁹ Önemli muhaddislerdendir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Tirmizî' olarak ismi geçmektedir.¹⁵⁰

¹⁴³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 366-369; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 92-124; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 73-76; V, 259-260; İbrahim Hatiboğlu, "Sa'd b. Ebû Vakkas", *DİA*, XXXV, s. 372.

¹⁴⁴ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 614-620; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 235-237; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 103-105; Mehmet Efendioğlu, "Saîd b. Zeyd", *DİA*, XXXV, s. 580.

¹⁴⁵ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 177; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî men sannefe mine'l-Hanefiyye; Keşfü'z-zunûn*, I, 112, 561, 568; II, 963; Muhammed Hamîdullah, "Serahsî, Şemsüleimme", *DİA*, XXXVI, s. 544.

¹⁴⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 153a/7.

¹⁴⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 27-32; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 49-52; *Keşfü'z-zunûn*, I, 32, 562, 674; II, 1046; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 31-34; Davut İltaş, "Tahâvî", *DİA*, XXXIX, s. 385.

¹⁴⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 179a/5.

¹⁴⁹ Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 270-277; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 387-389; Mübârekfûrî, *Mukaddimetü Tuhfeti'l-ahvezî; Nüreddin İtr, el-İmâmü't-Tirmizî ve'l-muvâzene beyne Câmi'ihî ve beyne's-Sahihayn*, Kahire 1390/1970; Ziriklî, *el-A'lâm (Fethullah)*, VI, 36; M. Yaşar Kandemir, "Tirmizî", *DİA*, XLI, s. 202.

Uyeyne b. Hısn (30/650 [?]): Ebû Mâlik Uyeyne b. Hısn b. Huzeyfe el-Fezârî.¹⁵¹ Asr-ı saadet döneminde yaşamıştır ve Fezâre kabilesinin reisidir. Hendek Savaşı'nda, Hayber kuşatmasında Müslümanların karşı safındadır. Kaba ve saygısız tavırlarıyla bilinir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de 'Hısn oğlu Uyeyne' olarak, zekat konusunda müellefe-i kulûp bahsinde ismi geçmektedir.¹⁵²

Zübeyr b. Avvâm (36/656): Ebû Abdillâh ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî.¹⁵³ İslâmiyet'i kabul edenlerin ilklerindedir. Cennet ile müjdelenmiş sahabiler arasındadır. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de kendisinden 'Zübeyr' şeklinde söz edilmektedir.

Yukarıdaki şekilde sıralanan önemli şahsiyetlerden (70 isim) 44 ismi Hanefî fakih ve alimleri, 3 ismi Şâfiî fakih ve alimleri, 2 ismi de Mâlikî mezhebinin temsilcileri olarak gruplandırabiliriz.

Bu isimlerin haricinde haklarında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız isimlere de eserimizde atıflarda bulunulmuştur. Ebû Abdullah Za'ferânî (İM 128b), Şeyh İsmail (İM, 211a/4), Ebû'l-Bişr (İM,233b/5), Şemseddin (İM, 381b/4), İmam Zâhid

Eserde ayrıca toplulukların da isimleri geçmektedir. Basrîler (İM, 165b), Beni Necranoğulları (ifade zaten çoğul bir anlam ifade ederken fazladan çokluk eki kullanılmıştır) (İM, 263a), Beni Sa'lebe (İM, 249b), Buhara meşâyihleri (İM, 109a), Haremeyn ehli (İM, 200a), Hicaz ehli (İM, 251a), Kufiler (İM, 166a), Medine ehli (İM, 200a), Mekke ehli (İM, 200a), Tuhfe iyisi (İM, 250a)

¹⁵⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 89b/8.

¹⁵¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 62, 66; III, 54; İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, III, 1249-1251; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 331; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 54-55; Bünyamin Erul, "Uyeyne b. Hısn", *DİA*, XLII, s. 240.

¹⁵² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 258b/6.

¹⁵³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 204; II, 68, 136; III, 61; İbn Abdülber, *el-İsti'âb*, II, 510-516; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 97-100; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 41-67; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 457-461; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 43; Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, XLIV, s. 522.

B. Eserde Bahsedilen Kitaplar

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn'de sıklıkla alanın kaynak kitaplarından sayılan eserlere atıflarda bulunulmuştur. Bahsi geçen bu eserler, bazen müellifleriyle birlikte bazen de sadece eser ismi ile zikredilmiştir.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn'de tespit edebildiğimiz 36 adet eser ismi geçmektedir. Bunları alfabetik sıra ile şöyle sıralayabiliriz:

el-Âlim ve'l-Müteallim: İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin (150/767) akaid konularını içeren risâlelerindedir.¹⁵⁴ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Ebû Hanîfe'nin 'Âlim ve Müte'allim adlı kitabı*' olarak geçmektedir.¹⁵⁵

el-Asl: Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye ait (189/805) mezhebin esas kaynaklarından sayılan eserlerdendir.¹⁵⁶ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Asl adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁵⁷

Bedâ'i'u's-sanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i: Hanefî fakih Kâsânî'ye (587/1191) ait eserdir.¹⁵⁸ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Bedâyi*' olarak geçmektedir.¹⁵⁹

el-Câmi'u's-sağîr: Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Asl*'ı yazdıktan sonra Ebû Yûsuf'un kendisinden öğrendiği Ebû Hanîfe'ye ait görüşleri ihtiva eden bir eser yazmasını istemesi üzerine kaleme alınmıştır.¹⁶⁰ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Câmi'u's-sağîr adlı kitab*' olarak geçmektedir. Tespit edebildiğimiz 16 yerde bu eser karşımıza çıkmaktadır.

el-Câmiu's-sahîh: İmam Buhârî'ye (256/870) ait olan, sahih hadislerin toplandığı eserdir.¹⁶¹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Buhârî'nin Sahîhi*' olarak geçmektedir.

el-Ecnâs ve'l-furûk: Hanefî fakih Nâtîfi'ye (446/1054) ait olan eserdir.¹⁶² *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Nâtîfi'nin Ecnâs adlı kitabı*' olarak geçmektedir.¹⁶³

¹⁵⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "el-Âlim ve'l-Müteallim", *DİA*, II, s. 461.

¹⁵⁵ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 24a/3.

¹⁵⁶ Halit Ünal, "el-Asl", *DİA*, III, s. 494.

¹⁵⁷ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 404b/2.

¹⁵⁸ Ferhat Koca, "Kâsânî", *DİA*, XXIV, s. 531.

¹⁵⁹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 336a/8.

¹⁶⁰ Yunus Vehbi Yavuz, "el-Câmiu's-sağîr", *DİA*, VII, s. 112.

¹⁶¹ M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-sahîh", *DİA*, VII, s. 124.

¹⁶² Tahsin Özcan, "Nâtîfi", *DİA*, XXXII, s. 438.

el-Esrâr fi'l-usûl ve'l-furu': Abdullah b. Ömer b. İsa ed-Debûsi'ye (432/1040) ait eserdir.¹⁶⁴ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Esrâr adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁶⁵

Fetâvâ-yi Fazlî: Osman b. İbrahim b. Muhammed b. Ahmed Ebî Bekr Muhammed b. El-Fazl Cafer b. Ruc'a el-Fazl el-Buhari (503/1109) isimli fakihe ait eserdir.¹⁶⁶ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Fetâvâ-yi Fazlî*' olarak geçmektedir.¹⁶⁷

Fetâvâ-yi Kâdîhân (el-Fetâva'l-Hâniyye veya el-Hâniyye): Hanefî âlim Kâdîhân'a ait bir eserdir.¹⁶⁸ Mezhebin en meşhur fetvâ kitaplarından. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Kâdîhan'ın Fetâva'sı*' olarak geçmektedir.¹⁶⁹

el-Hidâye: Hanefî fakihlerden el-Merginânî'ye (593/1197) ait eserdir.¹⁷⁰ Hanefî fikhının en meşhur eserlerinden biridir. Yine kendisine ait *Bidâyetü'l-mübtedî* adlı eserin şerhidir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Hidâye adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁷¹

Hizânetü'l-ekmel: Ebû Abdullah Yûsuf b. Ali b. Muhammed el-Cürcânî'ye (522/1128'den sonra) ait Hanefî fikhını konu alan eserdir.¹⁷² *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Hizânetü'l-ekmel*' olarak geçmektedir.¹⁷³

Hulasâ-yi Fetâvâ: Kâdîhân'a ait 'Fetâvâ' isimli eseri üzerine yapılan ihtisarlardan olması muhtemel olan eserdir.¹⁷⁴ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Hulasâ-i Fetâvâ adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁷⁵

Ayrıca *Hulasâtü'l-fetavâ* isimli bir eser daha vardır ki bu eser ise Tahir b. Ahmed el-Fakih el-Hanefî (542/1147) isimli fakihe aittir.¹⁷⁶ *İrşâdü'l-mülûk*'de hangi esere işaret edildiğine dair bir iz yoktur.

¹⁶³ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 105b/5.

¹⁶⁴ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 648.

¹⁶⁵ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 250a/4.

¹⁶⁶ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 653.

¹⁶⁷ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 209b/8.

¹⁶⁸ Ahmet Özel, "Kâdîhan", *DİA*, XXIV, s. 122.

¹⁶⁹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 313b/3.

¹⁷⁰ Cengiz Kallek, "el-Hidâye", *DİA*, XVII, s. 471.

¹⁷¹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 88b/4.

¹⁷² Ahmet Özel, "Hizânetü'l-ekmel", *DİA*, XVIII, s. 180.

¹⁷³ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 345b/8.

¹⁷⁴ Ahmet Özel, "Kâdîhan", *DİA*, XXIV, s. 122.

¹⁷⁵ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 109b/4.

¹⁷⁶ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 430.

el-İknâ : Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî'ye (450/1058) ait, Şâfiî fikhını ele alan bir eserdir.¹⁷⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Eknâ adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁷⁸

el-Kâfî: Hanefî fakih Ebü'l-Fazl Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Mervezî el-Belhî el-Hâkim eş-Şehîd'e (334/945) ait eserdir.¹⁷⁹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Kâfî adlı kitabı*' olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁰

Kitâbü'l-Emâlî: Ebü Yusuf 'a ait eserdir.¹⁸¹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Âmâlî adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁸²

el-Mebsût: Hanefî fikh eserleri arasında önemli bir yere sahip olan bu eser Serahsî'ye (483/1090) aittir.¹⁸³ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Mebsût adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁸⁴

el-Muğnî: Hanbelî fakihlerden olan Muvaffakuddin İbn Kudâme'ye (620/1223) ait bir eserdir.¹⁸⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Muğnî adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁸⁶

el-Muğrib (el-Muğrib fî tertîbi'l-Mu'rib): el-Mutarrizî'ye (610/1213) ait olan eserdir. Hanefî fikh kitaplarında geçen garîb kelime ve tabirlerin açıklandığı geniş bir çalışma olan *el-Mu'rib fî lugati'l-fikh* adlı eserin yeniden gözden geçirilip düzenlenmesi, kısaltılması ve bazı eklemelerin yapılmasıyla meydana getirilmiştir.¹⁸⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Muğrib adlı kitab*' olarak geçmektedir.¹⁸⁸

el-Muhîr: Hanefî âlim Burhâneddin el-Buhârî'ye (616/1219) ait olan eserdir.¹⁸⁹ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Muhîr adlı kitab*' olarak çok fazla zikredilmiştir. Yaklaşık 44 yerde bu eser zikredilmiştir.¹⁹⁰

¹⁷⁷ Cengiz Kallek, "Mâverdî", *DİA*, XXVIII, s. 185.

¹⁷⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 250a/2.

¹⁷⁹ Beşir Gözübenli, "Hâkim eş-Şehîd", *DİA*, XV, s. 196.

¹⁸⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 308b/6.

¹⁸¹ Salim Ögüt, "Ebü Yûsuf", *DİA*, X, s. 264.

¹⁸² Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 156b/6.

¹⁸³ Eyyüp Said Kaya, "el-Mebsût", *DİA*, XXVIII, s. 214.

¹⁸⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 276a/1.

¹⁸⁵ Ferhat Koca, "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", *DİA*, XX, s. 140.

¹⁸⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 142a/5.

¹⁸⁷ M. Sadi Çöğenli, "Mutarrizî", *DİA*, XXXI, s. 376.

¹⁸⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 96a/6.

¹⁸⁹ Mustafa Uzunpostalcı, "Burhâneddin el-Buhârî", *DİA*, VI, s. 436.

¹⁹⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 88a/6.

el-Muhtâr li'l-fetvâ: Hanefî fakih el-Mevsilî'ye (683/1284) ait eseridir.¹⁹¹ Hanefî mezhebinde "mütûn-i erbaa" olarak adlandırılan temel metinlerdendir. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Muhtâr adlı kitab', 'Muhtâr-ı Fetâvâ adlı kitab' olarak geçmektedir. Yaklaşık 20 yerde bu eseri görmekteyiz.¹⁹²

el-Mültekât (el-Mültekat fi'l-fetâva) : Hanefî fakih Ebü'l-Kâsım Nâsirüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Muhammed b. Alî el-Hüseynî el-Medenî es-Semerkindî'ye (556/1161) ait olan eseridir.¹⁹³ *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Mültekât adlı kitab' olarak geçmektedir.¹⁹⁴

el-Müntekâ: Ebü'l-Velîd el-Bâcî'nin (474/1081) *Muvatta'* için hazırladığı şerh olan 'el-İstîfâ'nın özetlenmiş şekli olan eseridir.¹⁹⁵ *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Müntekâ adlı kitab' olarak geçmektedir.¹⁹⁶

el-Müstasfâ: Gazzâlî'nin (505/1111) fıkıh usulüne dair eseridir.¹⁹⁷ *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Müstesfâ adlı kitab' olarak geçmektedir.¹⁹⁸

en-Nevâdir (Nevâdiru Mu'allâ, Kitâbü'n-Nevâdir): Eserin müllifi Muallâ b. Mansûr Ebû Ya'lâ Muallâ b. Mansûr er-Râzî'dir (211/826).¹⁹⁹ Muallâ b. Mansûr'un günümüze kadar gelebilen tek eseridir. Kendisine izâfe edilen *el-Emâlî*'nin sözü konusu eserin diğer bir adı olması kuvvetle muhtemeldir. *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Mu'allâ'nın Nevâdir adlı kitabı' olarak geçmektedir.²⁰⁰

en-Nevâzil (el-Fetâvâ): Ebü'l-Leys Semerkandî'ye (373/983) ait bir eseridir. Bu eser *el-Fetâvâ*, *en-Nevâzil Mine'l-Fetâvâ*, *Fetâva'n-nevâzil* ve *Muhtârâtü'n-Nevâzil* isimleriyle karşımıza çıkabilmektedir.²⁰¹ *Îrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Nevâzil adlı kitab', 'Ebü'l-Leys'in Fetâvâ'sı' veya 'Ebü Leys ayıttı (söyledi) Fetâvâ'sı içinde' şeklinde karşımıza çıkmaktadır.²⁰²

¹⁹¹ Davut Yaylalı, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd", *DİA*, XXIX, s. 487.

¹⁹² Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 204a/3.

¹⁹³ Ahmet Özel, "Semerkandî, Muhammed b. Yûsuf", *DİA*, XXXVI, s. 479.

¹⁹⁴ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 105b/6.

¹⁹⁵ M. Yaşar Kandemir, "el-Muvatta'", *DİA*, XXXI, s. 417.

¹⁹⁶ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 107b/6.

¹⁹⁷ Yunus Apaydın, "el-Müstasfâ", *DİA*, XXXII, s. 124.

¹⁹⁸ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 172a/5.

¹⁹⁹ Eyyüp Said Kaya, "Muallâ b. Mansûr", *DİA*, XXX, s. 309.

²⁰⁰ Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 111a/6.

²⁰¹ İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", *DİA*, XXXVI, s. 474.

²⁰² Berke Fakih, *Îrşâdü'l-mülûk*, s. 107a/2.

es-Sihâh (Tâcü'l-luga): İsmail b. Hammâd el-Cevherî'nin (400/1009) Arapça sözlüğüdür.²⁰³ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Sihâh' olarak geçmektedir.²⁰⁴

Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr: *el-Mebsût* eseriyle bilinen Şemsüleimme Serahsî'ye (483/1090 [?]) ait eserdir.²⁰⁵ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Şemsüleimme şerhi' olarak geçmektedir.²⁰⁶

Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr: Meşhur âlim Kâdîhan'ın (592/1196) mezhebin kaynak kitaplarından sayılan *el-Câmi'i's-sağîr*'i şerh ettiği bir eserdir.²⁰⁷ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Kâdîhan'ın Câmi'i' olarak geçmektedir.²⁰⁸

Şerhu'l-İsbicâbî: Ali b. Muhammed Ebu'n-Nâsr el-Mutahhirî el-İsbicâbî isimli Hanefî fakihe şerh eserdir.²⁰⁹ el-İsbicâbî 4 farklı esere şerh yapmıştır.²¹⁰ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'İsbicâbî Şerhi' olarak geçmektedir ama İsbicâbî'nin hangi şerhi olduğu belirtilmemektedir.²¹¹

et-Tecnîs ve'l-mezîd fi'l-fetâvâ: Burhâneddin Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Ferganî el-Merginânî'ye ait (593/1197) bir eserdir. Hanefî fakih Merginânî daha çok *el-Hidâye* ile tanınmıştır. *et-Tecnîs*, vâkıât türünde hazırlanmış bir eserdir.²¹² *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Tecnîs adlı kitab ve Mezîd adlı kitab' olarak geçmektedir.²¹³

el-Uyûn (Uyûnü'l-mesâ'il): Ebü'l-Leys Semerkandî'ye (373/983) ait Hanefî fikhının erken dönemini yansıtan bir eserdir.²¹⁴ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Uyûn adlı kitab' olarak geçmektedir.²¹⁵

el-Vâkı'ât (Vâkı'âtü'l-Hüsâmî): Hanefî fakih İbn Mâze'ye (536/1141) ait olan eserdir.²¹⁶ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser 'Vâkı'at adlı kitab' olarak geçmektedir.²¹⁷

²⁰³ Hulusi Kılıç, "Tâcü'l-Luga", *DİA*, XXXIX, s. 356.

²⁰⁴ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 263a/1.

²⁰⁵ Muhammed Hamîdullah, "Serahsî, Şemsüleimme", *DİA*, XXXVI, s. 546.

²⁰⁶ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 155b/2.

²⁰⁷ Ahmet Özel, "Kâdîhan", *DİA*, XXIV, s. 121.

²⁰⁸ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 103b/5.

²⁰⁹ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 80.

²¹⁰ 1. İmam Muhammed'in *el-Câmi'i's-Sağîr*'e yapılan şerh, 2. İmam Muhammed'in *el-Câmi'i's-Kebîr*'e yapılan şerh 3. el-Hâkim eş-Şehîd'e ait *el-Kâfî*'ye yapılan şerh, 4. Tahavî'ye yaptığı *Şerhu muhtasari't-Tahavî fi'l-furui'*.

²¹¹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 103b/5.

²¹² Ferhat Koca, "Merginânî, Burhâneddin", *DİA*, XXIX, s. 182.

²¹³ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 310b/1.

²¹⁴ İshak Yazıcı, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", *DİA*, XXXVI, s. 473.

²¹⁵ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 143b/1.

el-Yenâbî (*el-Yenâbî fî ma'rifeti'l-uşûl ve't-tefârî Şerhu'l-Kudûrî*): Şiblî'nin (769/1367), Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ı için yaptığı şerhtir.²¹⁸ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Yenâbî adlı kitab*' veya '*Kudûrî Şerhi*' olarak geçmektedir.²¹⁹

Zâdü'l-fukahâ şerhu Muhtasaru Kudurî: Ebu'l-Meâlî el-İsbicâbî tarafından Kudurî'nin *Muhtasar*'ına yapılmış şerhtir.²²⁰ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Zâdü'l-fukahâ*' olarak geçmektedir.²²¹

ez-Zehîr (fi'l-fikh): Karâfî'ye (684/1285) ait olan eserdir.²²² Karâfî, Mâlikî âlimlerdendir ve yazdığı bu eser mezhebin en kapsamlı eserlerindedir. *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Zehîr adlı kitab*' olarak geçmektedir.²²³

ez-Ziyâdât: Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye (189/805) ait eserlerdendir.²²⁴ *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn*'de bu eser '*Ziyâdât adlı kitab*' olarak geçmektedir.²²⁵

Yukarıdaki şekilde sıralanan eserleri (37 eser), bir tanesi İmam Buhârî'nin *Sahîhî*, bir tanesi usul kitabı (Gazzâlî'nin *el-Müstasfâ'sı*), bir tanesi Hanbelî mezhebi fikh eseri (İbn Kudâme'nin *el-Muğnî'si*), bir tanesi Şâfî mezhebi fikh eseri (el-Mâverdî'nin *el-İknâ'sı*), iki tanesi ise Malikî mezhebi fikh eseri (Karâfî'nin *ez-Zehîre'si* ve Ebu'l-Velîd el-Bâcî'nin *el-Müntekâ'sı*) diğerlerini ise Hanefî mezhebi fikh eserleri şeklinde gruplandırabiliriz.

Bu eserlerin haricinde haklarında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız eserlere de *İrşâdü'l-mülûk*'de atıflarda bulunulmuştur. *Şerh* (İM, 167b), *Gunyetu'l-fukaha* (İM, 98b/), *Hâkâniyye* (136b/2), *Fetevâ* (İM, 96a/4), *Tekâlî* (İM, 142b/3), *Fetevâyı livâyihî* (İM, 154b/6), *Ahkâm-ı fikh* (İM, 96a), *Zelletü'l-Kârî* (İM, 212b/2), *Nevâdiri's-salât* (İM, 228b/5), *Fetavâyı Timurtâşî* (İM, 233b/4), *Sahib-i İzah* (İM, 233b/5), *Kirmânî'nin Menâsik'i* (İM, 326a/4)

²¹⁶ Ahmet Özel, "Sadruşşehîd", *DİA*, XXXV, s. 426.

²¹⁷ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 179b/8.

²¹⁸ İlyas Çelebi, "Şiblî, Bedreddin", *DİA*, XXXIX, s. 124.

²¹⁹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 207b/5.

²²⁰ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 2. Cilt, s. 106.

²²¹ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 103b/5.

²²² H. Yunus Apaydın, "Karâfî, Şehâbeddin", *DİA*, XXIV, s. 400.

²²³ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 322a/6.

²²⁴ Murteza Bedir, "ez-Ziyâdât", *DİA*, XLIV, s. 483.

²²⁵ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 155a/8.

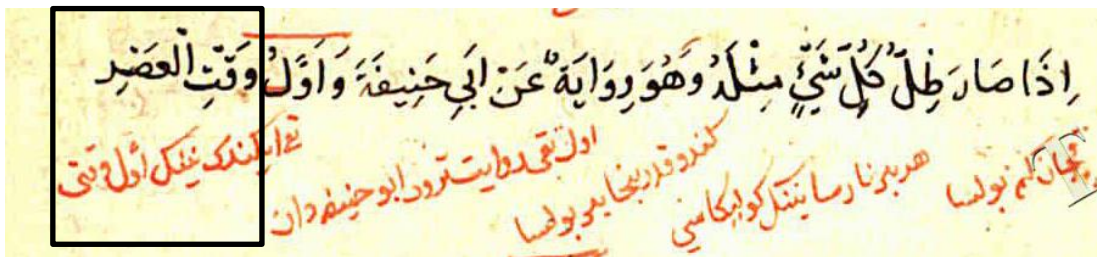
Yine *İrşâdü'l-mülûk*'de ismi geçen '*Zelletü'l-kârî*' isimli eser *İrşâdü'l-mülûk*'de 'Şeyhülîmam Hüsameddin Ebî Said b. Esad en-Nesefîyye' isimli müellife ait olarak belirtilmiştir. Yaptığımız araştırmalarda bu müellife rastlayamamakla birlikte Necmeddin en-Nesefî'ye (537/1142) ²²⁶ ait '*Zelletü'l-kârî*' isimli bir eser vardır. Büyük ihtimalle *İrşâdü'l-mülûk*'un müellifi eserin müellifini yanlış yazmıştır.

C. Eserin Terim İncelemesi

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtin ilmihal kitabına benzer şekilde hazırlanmış bir fıkıh kitabıdır. Arapçadan satır altı tercümesi yapılarak Kıpçakçaya kazandırılmıştır. Tercüme faaliyeti kelime kelime olarak yapılsa da zaman zaman terkiplerin tercümesinde kelime tercümesinden kaçınılmıştır.

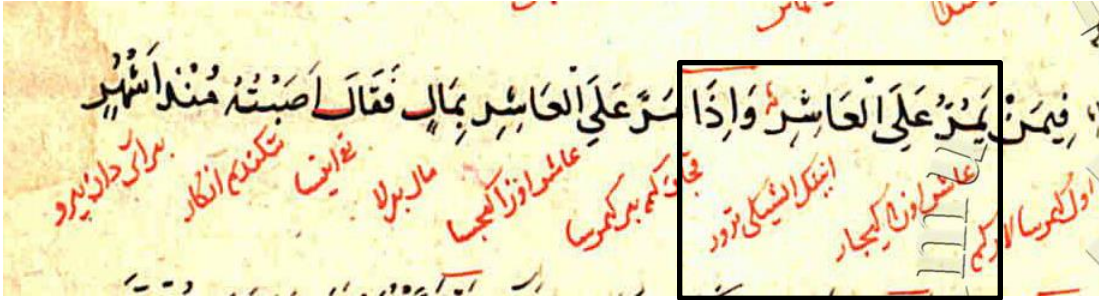
Eseri incelediğimizde, çalışmamıza söz konusu olabilecek yaklaşık 200 civarında terim listeleyebilmekteyiz. Bu terimler aşağıdaki şekilde alfabetik sırayla sıralanmıştır. Terimlere baktığımızda Arapça dilinden aynen aktarılan, Türkçeye tercüme edilen, bazen Arapça bazen Türkçesi ile kullanılan, Farsça bir kelime ile tercüme edilen, çok nadir olmakla birlikte Moğolca kelime ile tercüme edilen zaman zaman da hem Arapça ve Türkçe karma bir şekilde tercüme edilenler şeklinde gruplandırabiliriz.

'*Asr*' (ikinci namazı) kelimesi pek çok yerde Türkçe 'ikinci' kelimesi kullanılarak tercüme edilmiştir (İM, 148a/3)

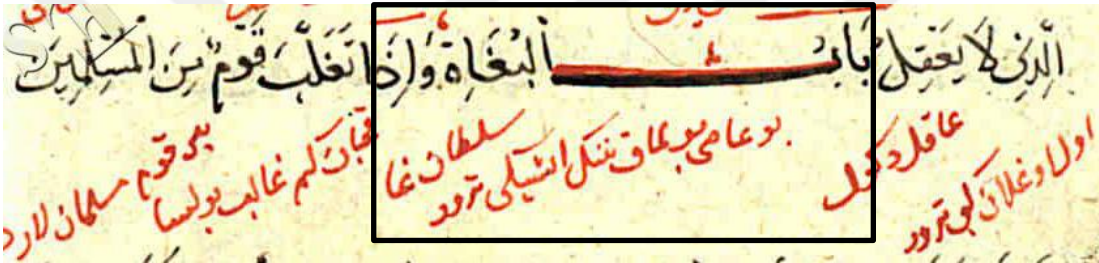

²²⁶ Ayşe Hümeýra Aslantürk, "Nesefî, Necmeddin", *DİA*, XXXII, s. 571.

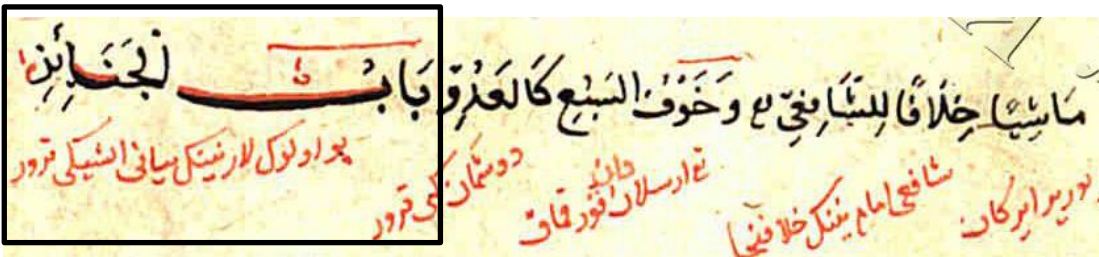
‘Âşir’ kelimesi tercüme edilmeden metinde aynen kullanılmıştır (İM, 252a/4)

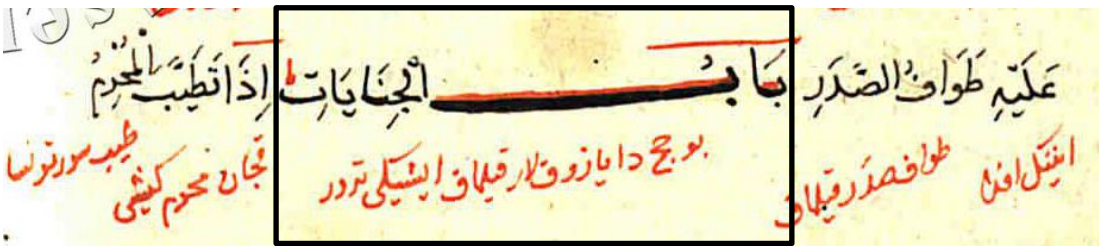
‘Bâbü'l-buğat’ ifadesi Arapça kelime ile ‘âsî bolmakning işigi’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 440b/6)

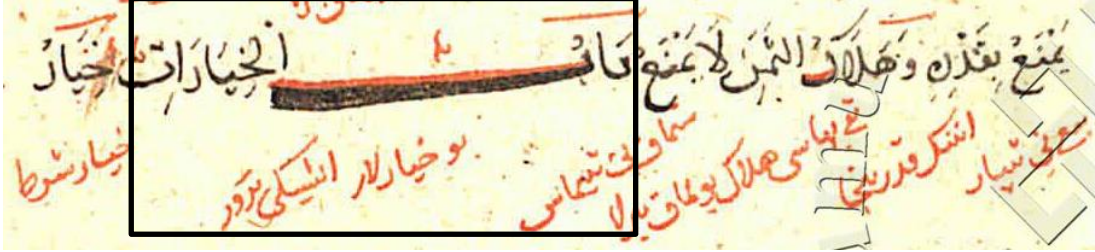
‘Bâbü'l-cenâze’ ifadesi ‘bu ölülerin beyânı işigi turur’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 237a/6)

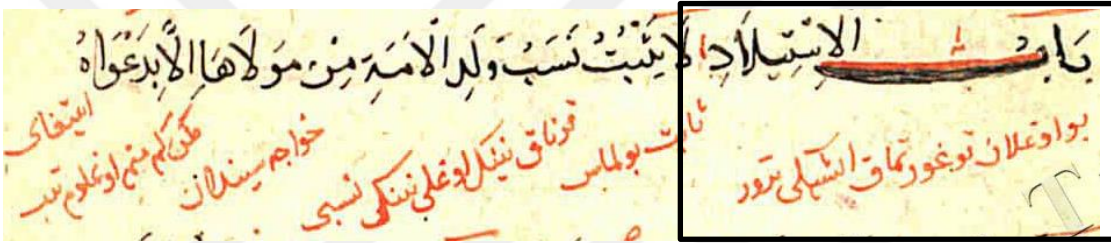
‘Bâbü'l-cinâyât’ tabiri ‘hecede yazuklar kılmak işigi’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 344b/6)

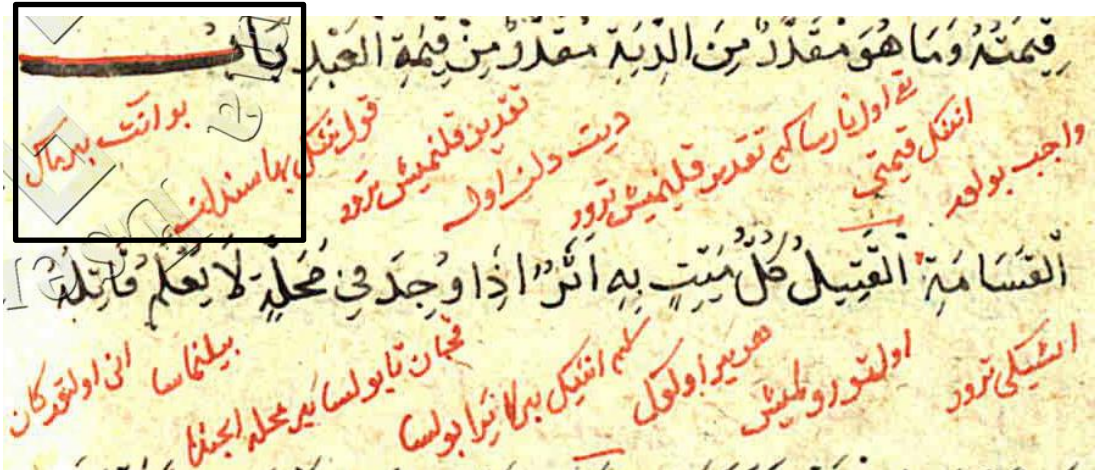
‘Bâbü’l-hiyârât’ ifadesi ‘hiyârlar işigi turur’ şeklinde tercüme edilmiştir (İM, 477a/4)

‘Bâbü’l-istîlâd’ ifadesi ‘oglan togurtmak işigi turur’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 399a/3)

‘Bâbü’l-kasâme’ ifadesi ‘ant birmek işigi’ şeklinde Türkçe kelimelerle tercüme edilmiştir. (İM, 469b/5-6)

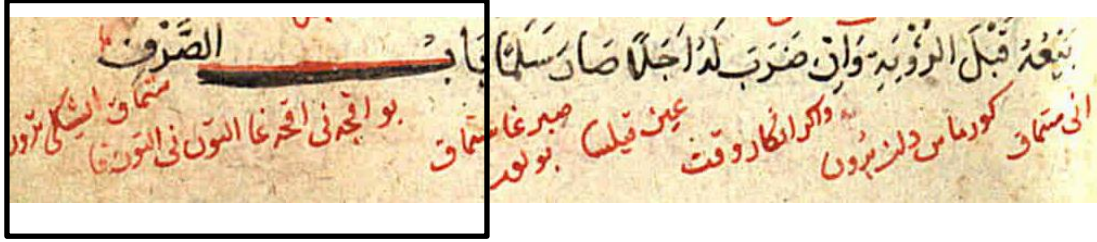
‘Bâbü’s-sarf’ ifadesi ‘akçanı akçaga altunni altunka satmak işigi’ şeklinde

tercüme

edilmiştir.

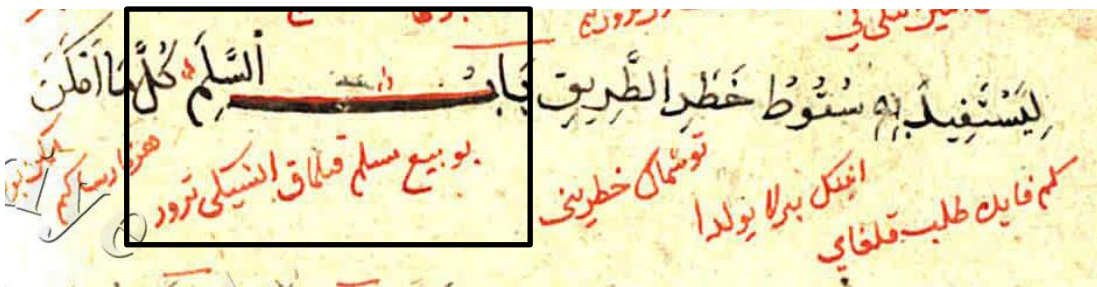
(İM,

483a/8)

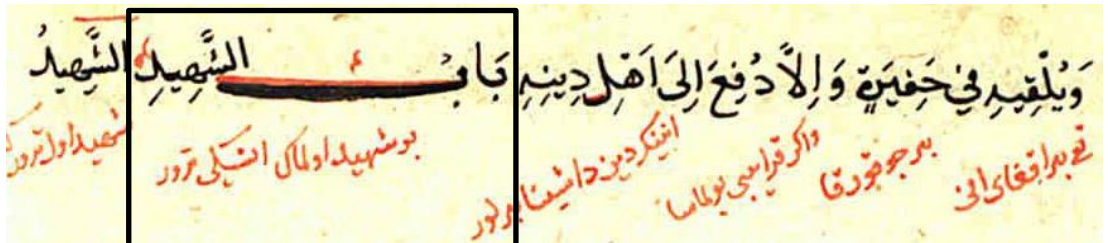
‘Bâbü’s-selem’ ifadesi ‘bey’ müsellemler kılma işigi’ şeklinde tercüme

edilmiştir. (İM, 482b/3)

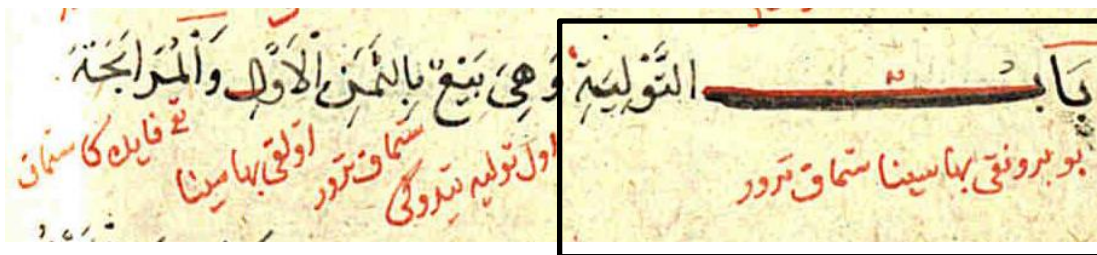
‘Bâbü’s-şehîd’ ifadesi ‘şehid ölmek işigi’ şeklinde kullanılmıştır. (İM,

242b/1)

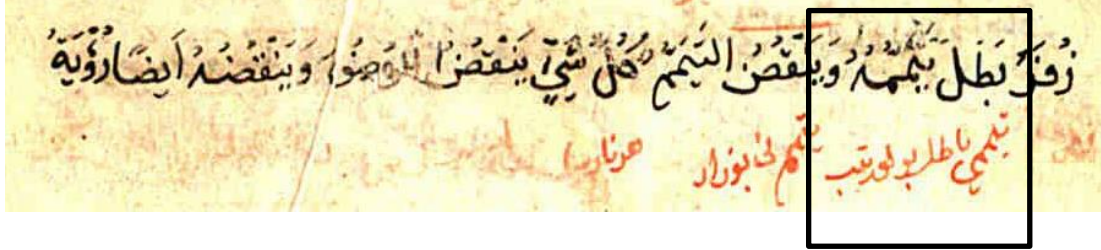

‘Bâbü’t-tevliye’ kelimesi ‘burunki bahasına satma işigi’ (önceki bahasına

satma) olarak tercüme edilmiştir (İM, 480b/7)

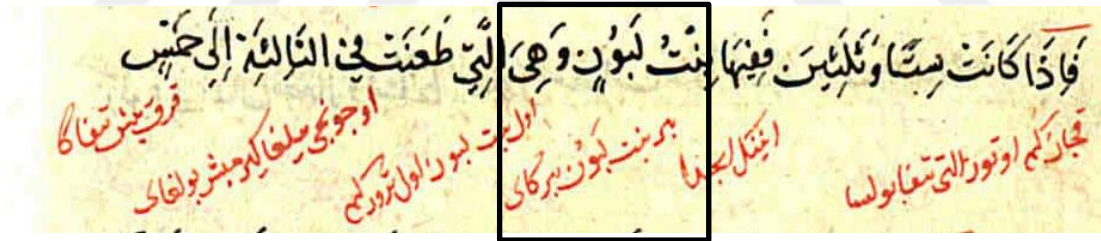
‘Batale’ kelimesi tercüme edilmeden eserde ‘bâtıl’ olarak geçmektedir (İM, 120a/2)

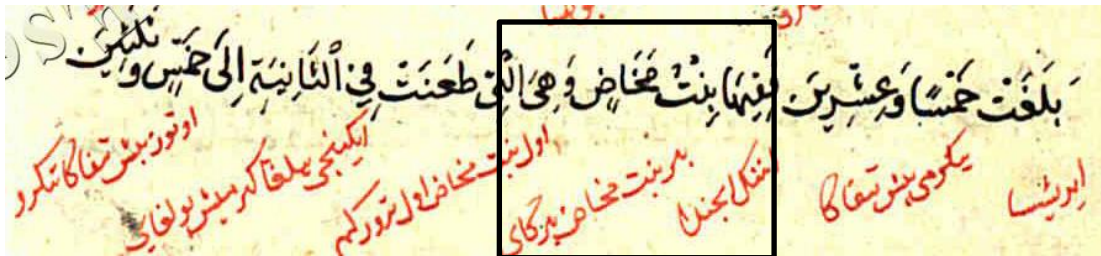
‘Beytü'l-mâl’ ifadesi eserde tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 263a/2)

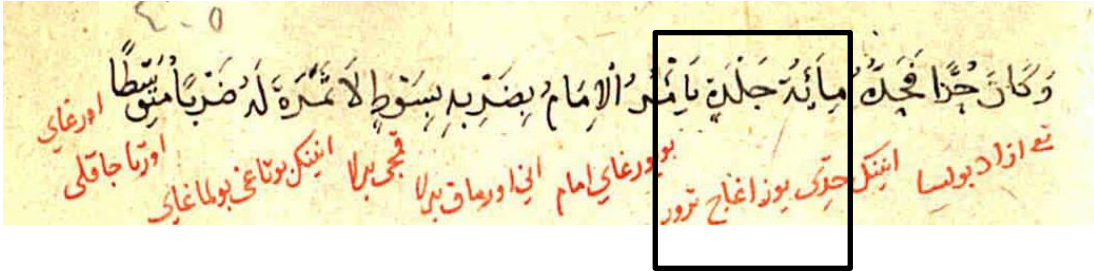
‘Bint-i lebûn’ tabiri tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 245b/7)

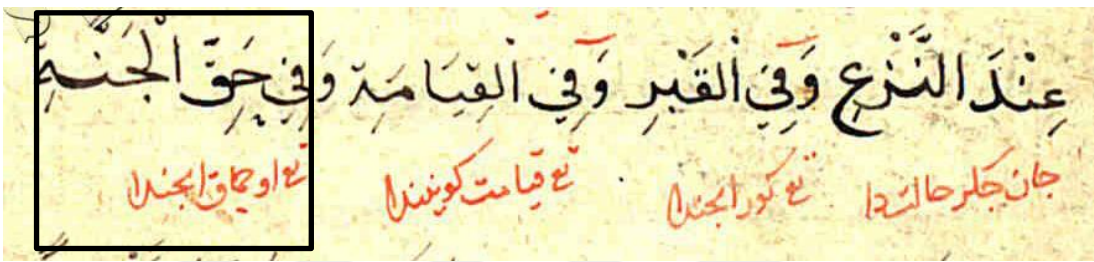
‘Bint-i mehâd’ tabiri tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 245b/6)

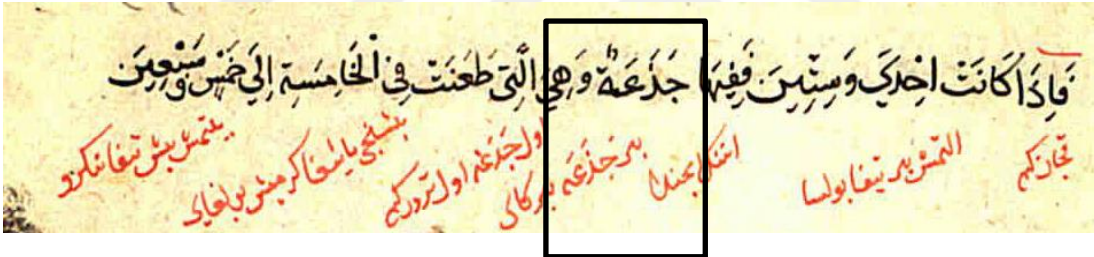
‘Celde’ kelimesi Türkçe ‘ağaç’ kelimesi ile kullanılmıştır. (İM, 405a/1)

‘Cennet’ kelimesi Türkçe ‘uçmak’ kelimesi ile kullanılmıştır (İM, 6b/6)

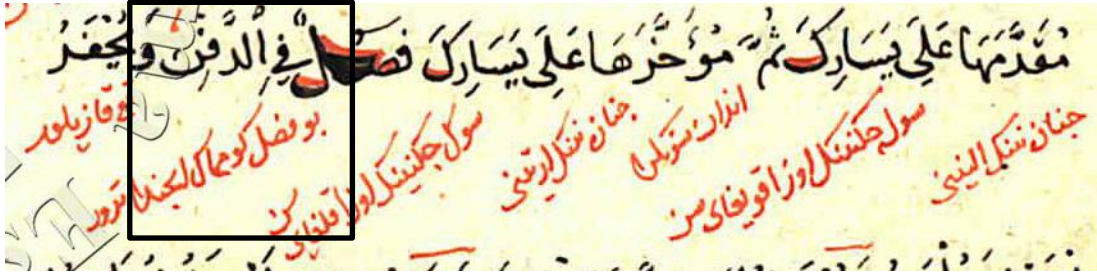
‘Cezea’ tabiri tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 246a/1)

‘Cizye’ kelimesi ‘baş haracı’ şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır (İM, 435a/4)

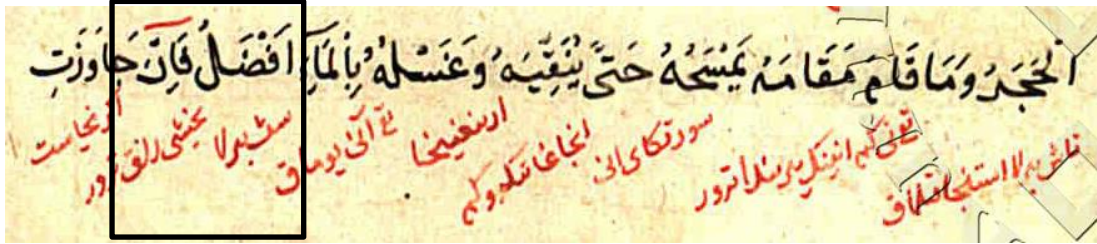
‘Defin’ kelimesi Türkçe ‘kömmek’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 241b/5)

‘Diyet’ ifadesi Türkçe ‘kan bahası’ şeklinde tercüme edilmiştir (İM, 462b/5)
Eserde tercüme edilmeden ‘diyet’ şeklinde kullanımı da bulunmaktadır. (İM, 242b/4)

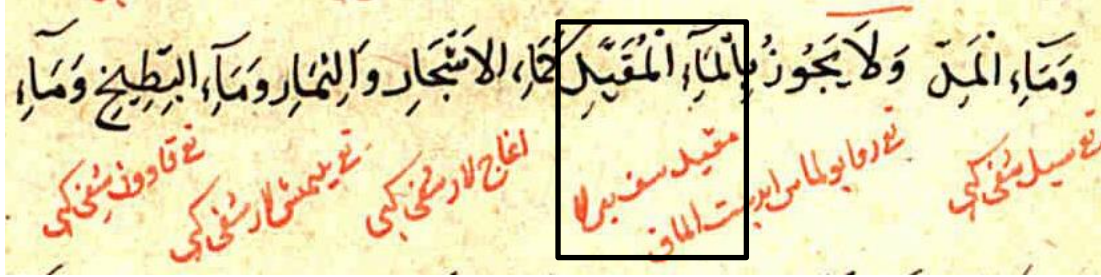
‘Efdal’ kelimesi, Türkçeleştirilmiş ve ‘yahşırak’ (daha iyi daha güzel) kelimesi kullanılmıştır. (İM, 89a/5)

‘el-Havâicü'l-asliyye’ kelimesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 244a/7)

‘el-Mâu’l-mukayyed’ tabiri yarım tercüme ile ‘mukayyed suf’ olarak eserde geçmektedir (İM, 105a/2)

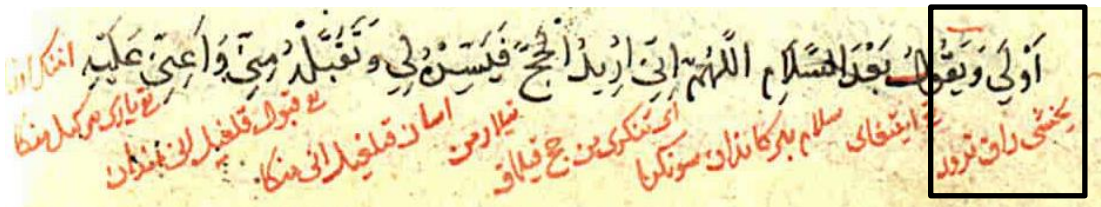
‘el-Mâu’l-mutlak’ tabiri yarım tercüme ile ‘mutlak suf’ olarak eserde geçmektedir (İM, 105a/8)

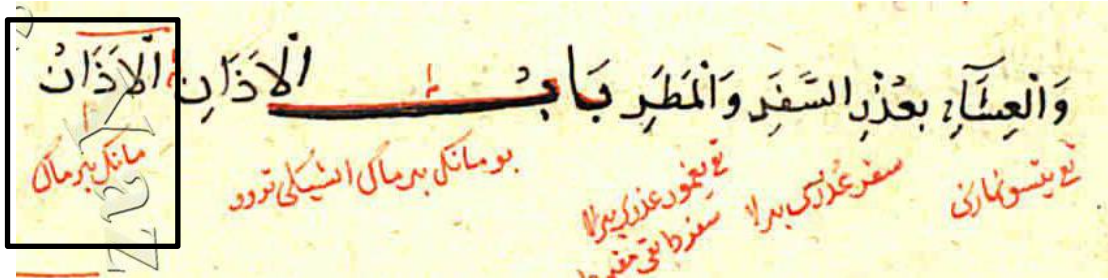
‘el-Mâu’l-müsta‘mel’ ifadesi sadece ‘mâu’ kelimesi Türkçeleştirilmiş ve ‘müsta‘mel suf’ olarak kullanılmıştır. (İM, 89b/3)

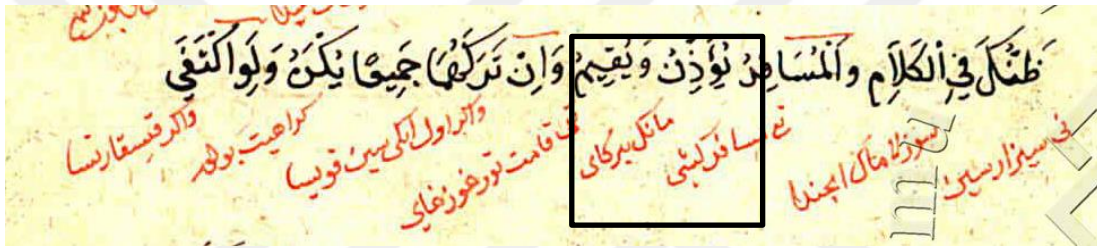
‘Evlâ’ kelimesi Türkçe ‘yahşırak’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 303b/8)

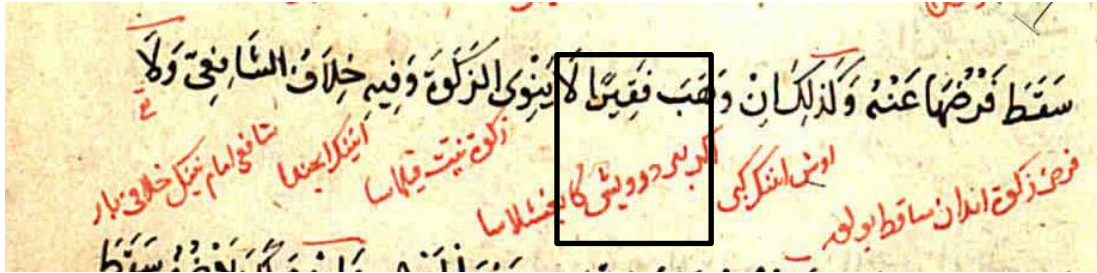
‘Ezân’ kelimesi Türkçe ‘mang’ kelimesi ile ifade edilmiştir (İM, 149b/4)

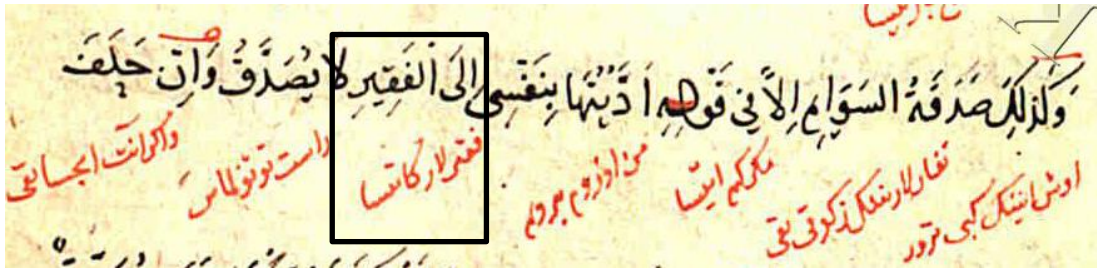
‘Yüezzinü ’(ezân okumak) ifadesi Türkçe ‘mang birmek’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 151a/4)

‘Fakir’ kelimesi, Farsça ‘derviş’ (fakir, yoksul) kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 245a/6)

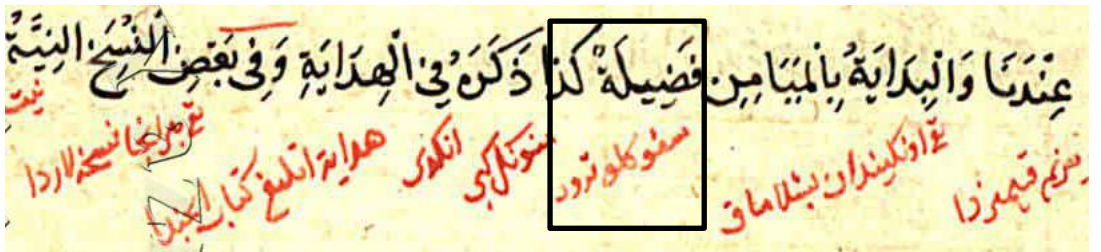
‘Fakir’ kelimesi bazı yerlerde ise aynı şekilde ‘fakir’ olarak geçmektedir (İM, 252a/6)

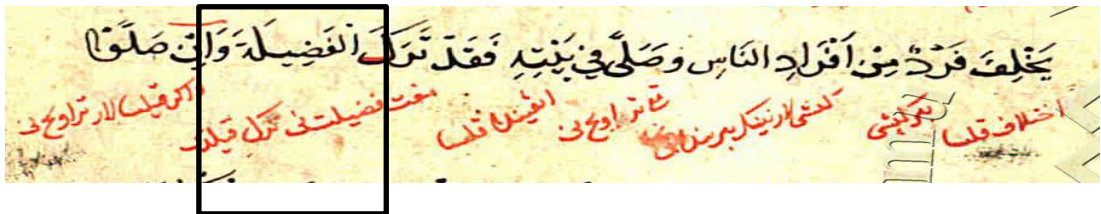
‘Farz’ kelimesi eserde tercüme edilmeden yine ‘farz’ olarak kullanılmıştır. (İM, 89a/3)

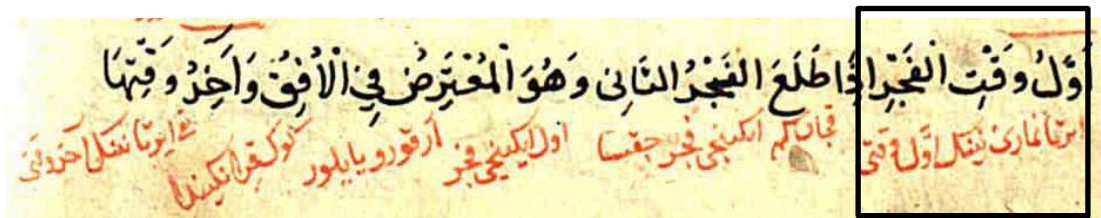
‘Fazilet’ kelimesi bazı yerlerde ‘sevüglü’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 88b/4)

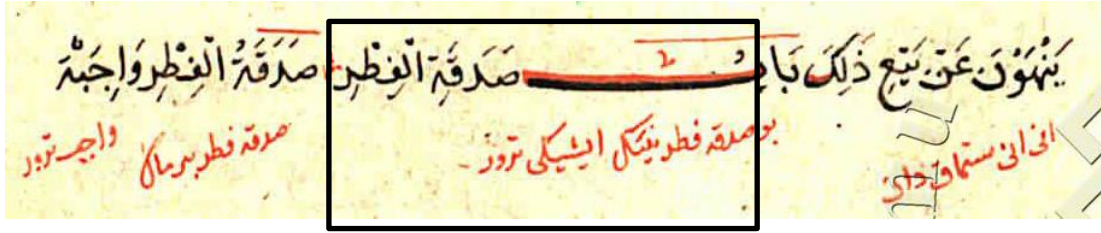
‘Fazilet’ kelimesi bazı yerlerde ise yine ‘fazilet’ olarak kullanılmıştır. (İM, 199a/4)

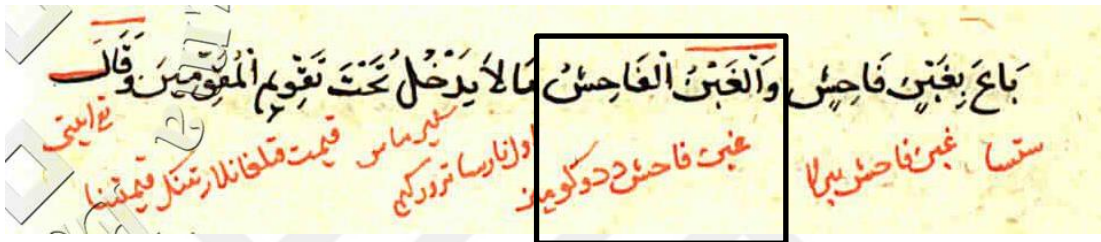
‘Fecr’ (sabah namazı) kelimesi Türkçe kelime ile ‘irte namazı’ (sabah, tan) olarak tercüme edilmiştir (İM, 147b/8)

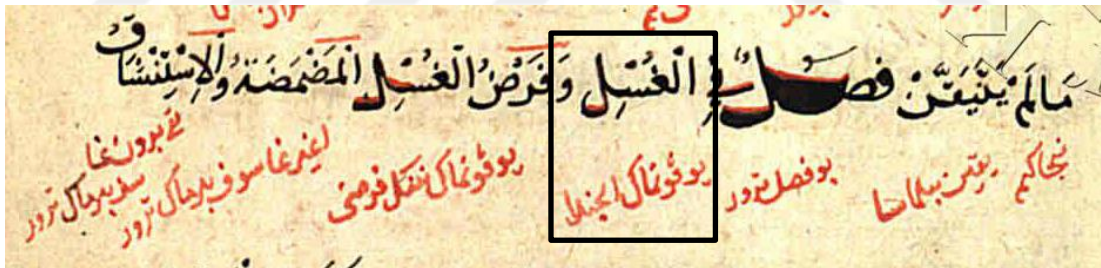
‘Fitr sadakası’ tabiri eserde tercüme edilmeden kullanılmıştır (İM, 261a/4)

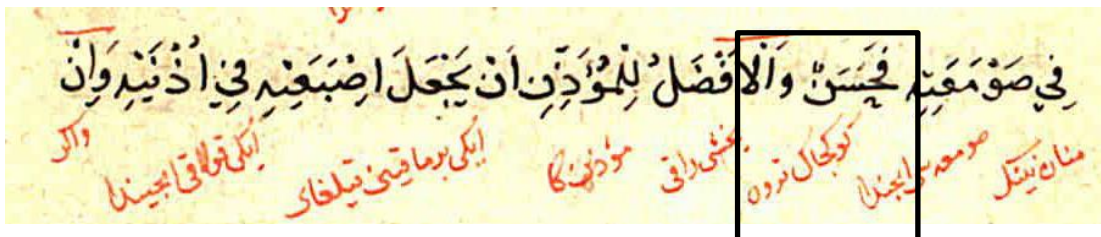
‘Gahn-i fâhiş’ ifadesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 121b/5)

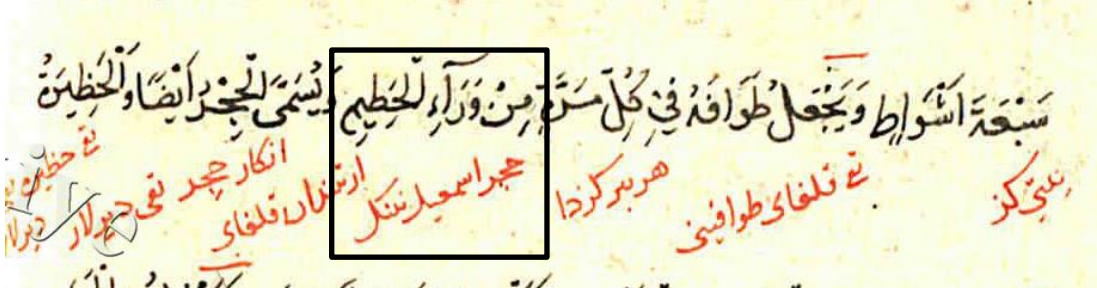
‘Gusül’ kelimesi, Türkçeleştirilerek ‘yüvünmek’ (yıkamak) olarak kullanılmıştır (İM, 98a/6)

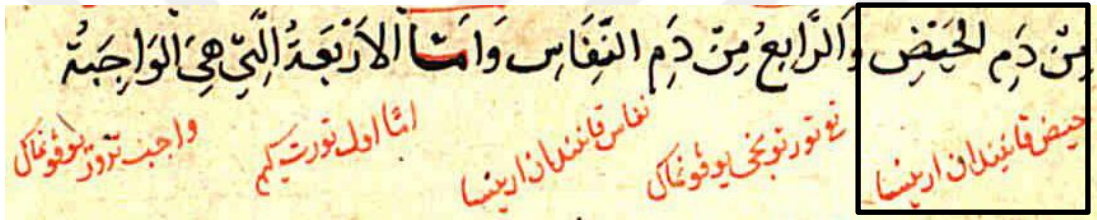
‘Hasen’ kelimesi, Türkçe ‘kökçek’ (güzel, iyi, hoş) kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 150a/2)

‘**Hatim**’ kelimesi metinde ‘Hicr-i İsmail’ olarak tercüme edilmiş ve bu bölüme verilen diğer isimlerden de bahsedilmiştir (İM, 308b/3)

‘**Hayz**’ kelimesi eserde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 101a/2)

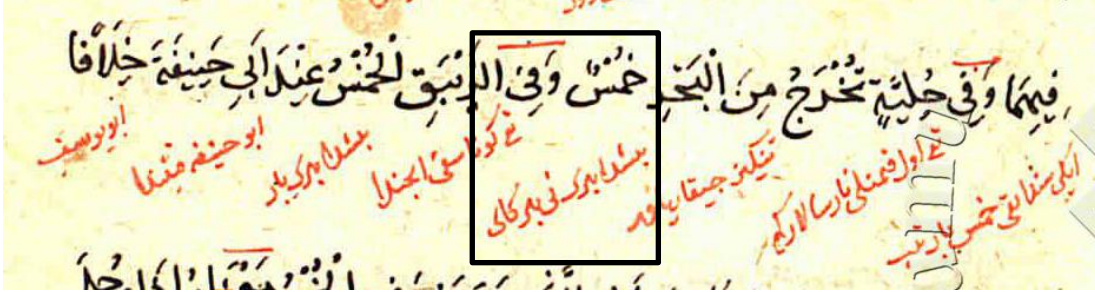
‘**Hedy**’ kelimesi ‘kurbanlık’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 367a/5). Eserde bazen tercüme edilmeden ‘hedy’ şeklinde de geçmektedir (İM, 394b/2).

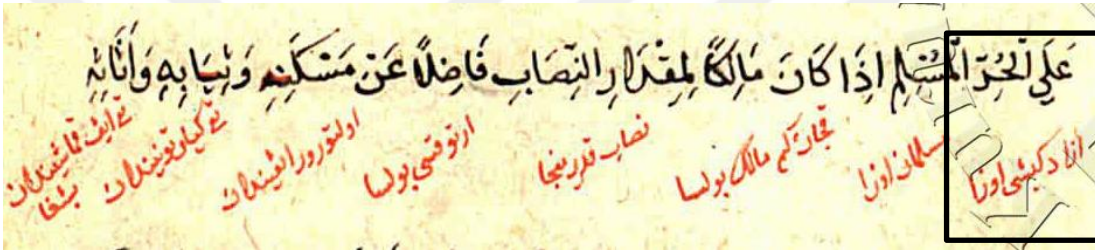
‘**Hikka**’ tabiri tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 245b/8)

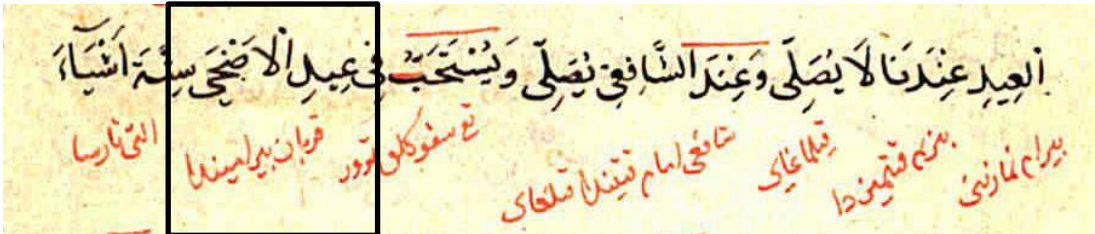
‘**Humus**’ ifadesi ‘beşte bir’ olarak tercüme edildiği gibi bazen de tercüme edilmeden eserde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 255a/4)

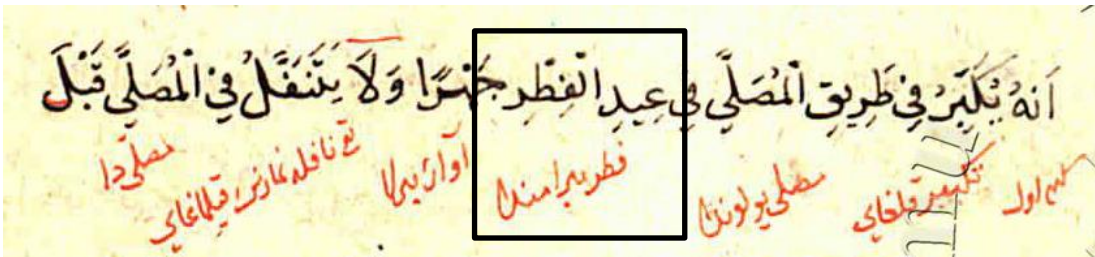
‘**Hür**’ (kişi) ifadesi Farsça ‘azâd’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 261a/5)

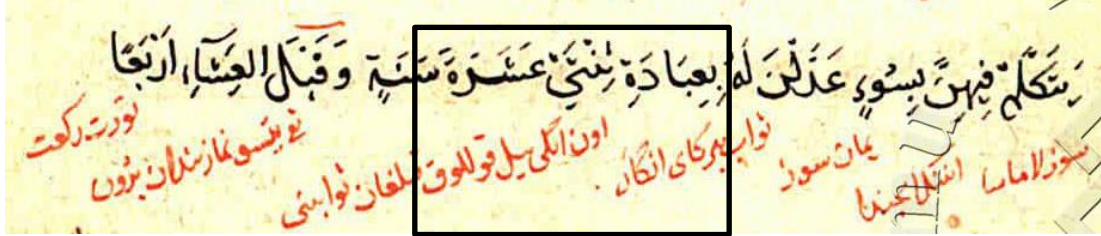
‘**I’ydü’l-edhâ**’ ifadesi tam tercüme edilmeden ‘kurban bayramı’ şeklinde kullanılmıştır (İM, 233a/2)

‘**I’ydü’l-fitr**’ ifadesi tam tercüme edilmeden ‘fitr bayramı’ şeklinde kullanılmıştır (İM, 232a/4)

‘İbâdet’ kelimesi eserde Türkçe ‘kulluk’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 159a/4)

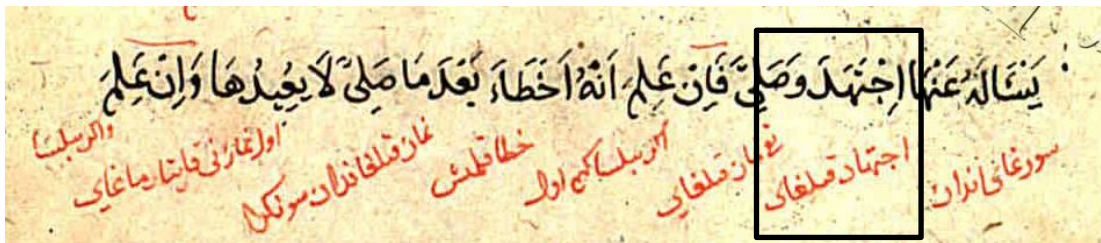
‘İ’sâ’ (yatsı namazı) kelimesi Türkçe ‘yatsı’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 148a/8)

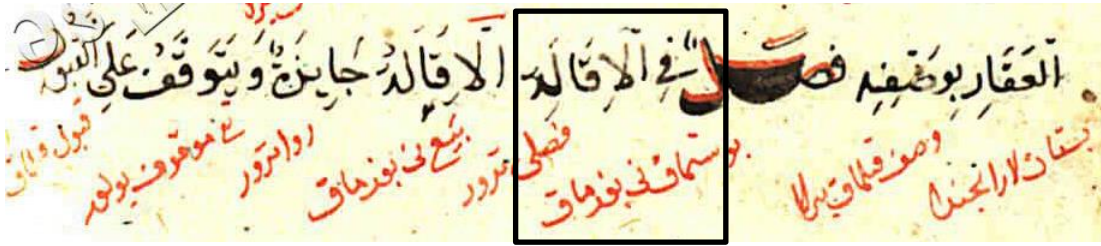
‘İcma’ kelimesi tercüme edilerek ‘barçalar katında’ (bütün, hepsi) şeklinde eserde geçmektedir (İM, 98a/7)

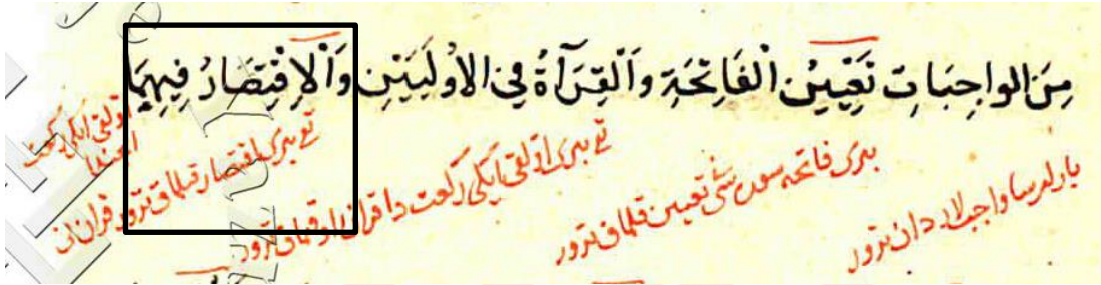
‘İctihad’ ifadesi metinde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 152a/6)

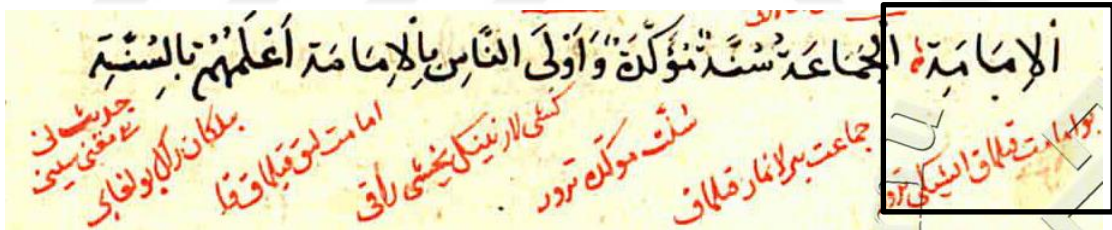
‘**ikâle**’ kelimesi ‘satmaknı bozmak’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 476b/6)

‘**iktisâr**’ kelimesi tercüme edilmeden eserde aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 170b/4)

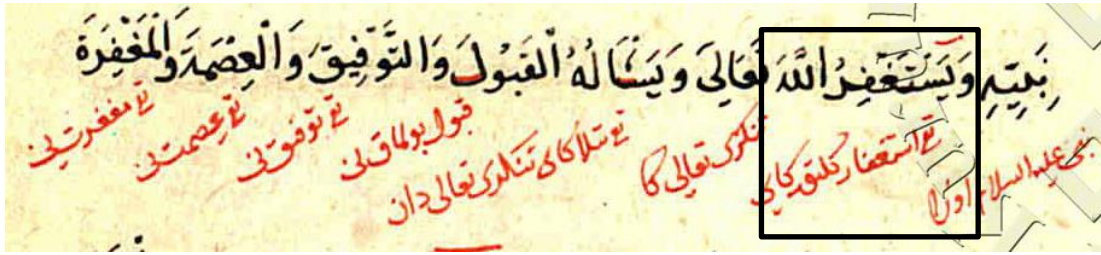
‘**imâmet**’ ifadesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 181a/4)

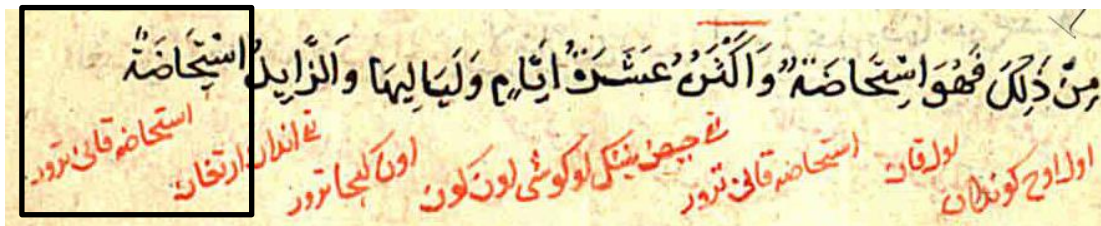
‘**istibrâ**’ kelimesi tercüme edilmeden eserde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 146b/6)

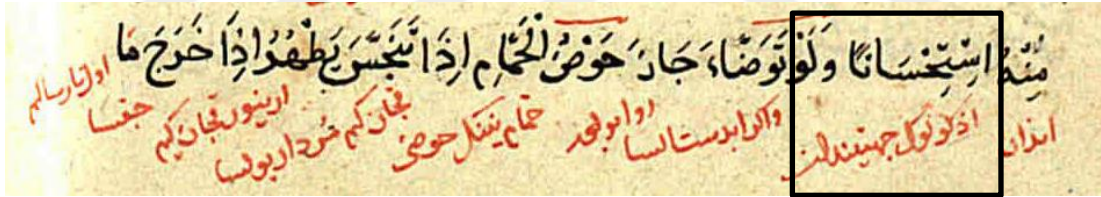
‘İstiğfar’ kelimesi aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 180a/5)

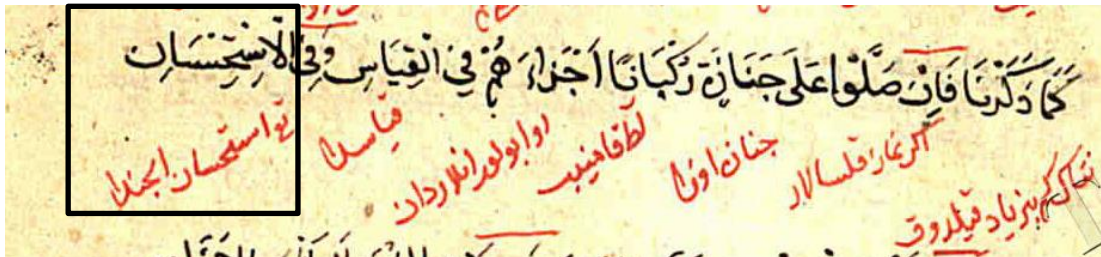
‘İstihâza’ kelimesi aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 131a/5)

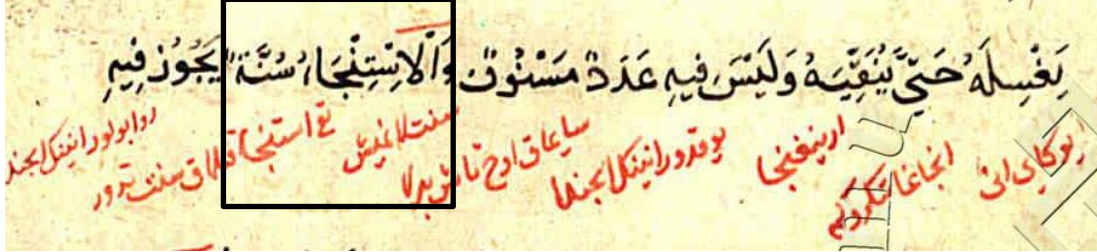
‘İstihâsân’ ifadesi türkçeleştirilerek ‘edgülık cihetinden’ (iyilik) şeklinde kullanılmıştır (İM, 111b/8)

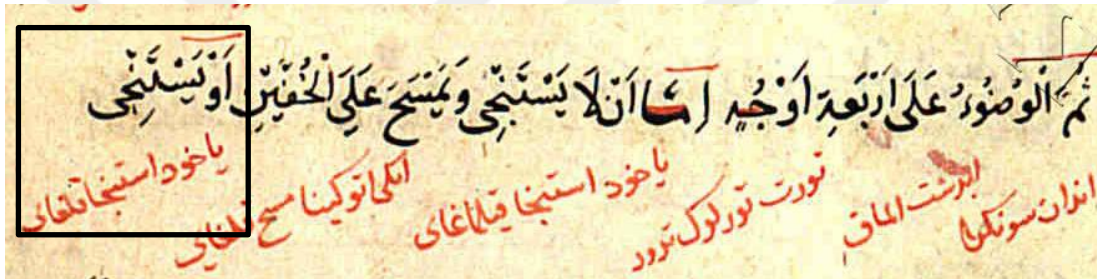
‘İstihâsân’ bazı yerlerde aynen tercüme edilmiştir (İM, 241a/3)

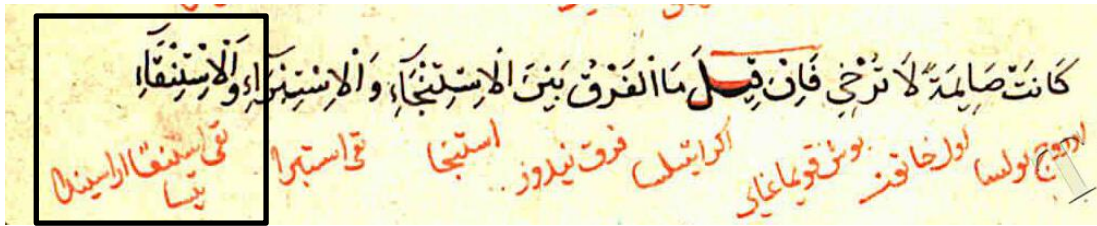
‘İstincâ’ kelimesi tuvaletten sonraki temizlenme anlamında yine ‘istincâ’ olarak kullanılmış. (İM, 89a/4)

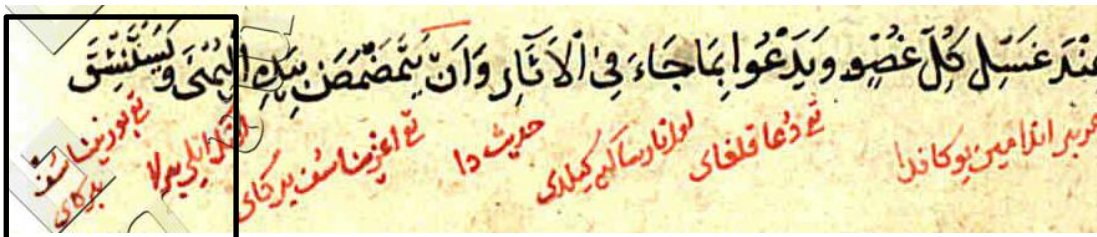
‘İstincâ’ bazı yerlerde ise su ile yıkamak anlamında kullanılmıştır. (İM, 112a/6)

‘İstinkâ’ kelimesi tercüme edilmeden eserde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 147a/3)

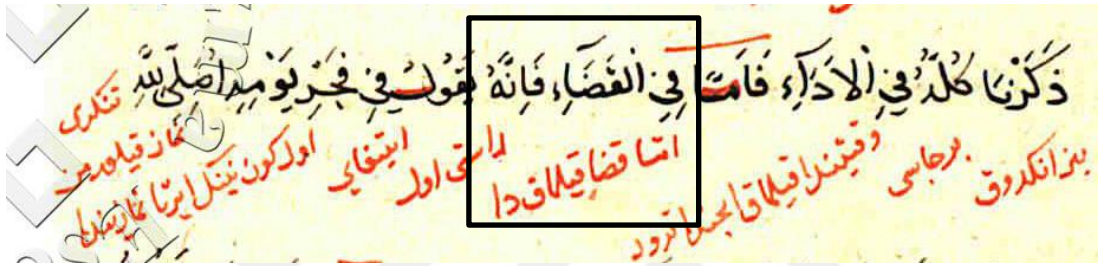
‘İstınşak’ kelimesi Türkçeleştirilerek kullanılmış ve ‘burna su vermek’ olarak eserde geçmektedir. (İM, 89b/5)

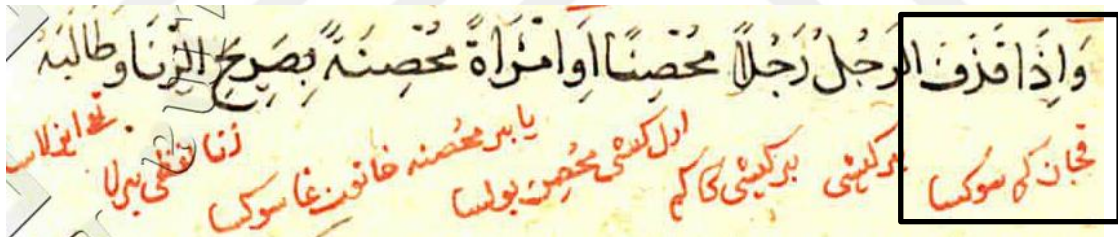
‘Ka‘de-i ûlâ’ ifadesi, ‘avvalki oturmak’ olarak eserde kullanılmıştır (İM, 177b/6)

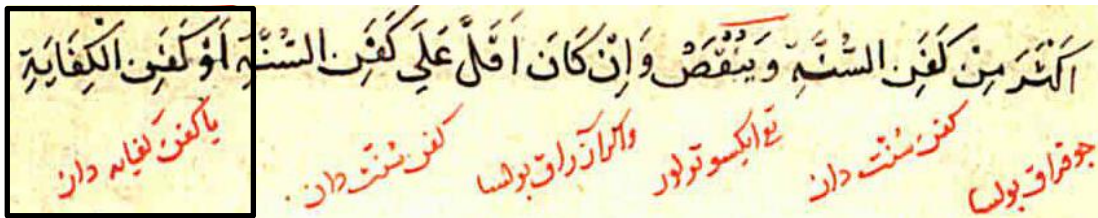
‘Kazâ’ (namazı) ifadesi eserde aynı şekilde geçmektedir (İM, 161b/5)

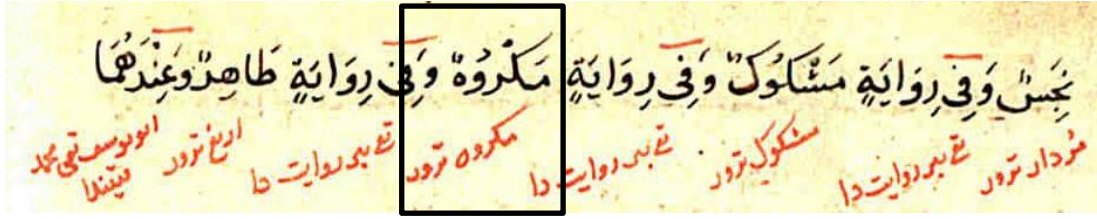
‘Kazif’ ifadesi Türkçe ‘sögmek’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 411b/5)

‘Kefen-i kifâyet’ ifadesi ‘kefen-i kifaye’ şeklinde kullanılmıştır. (İM, 243a/1)

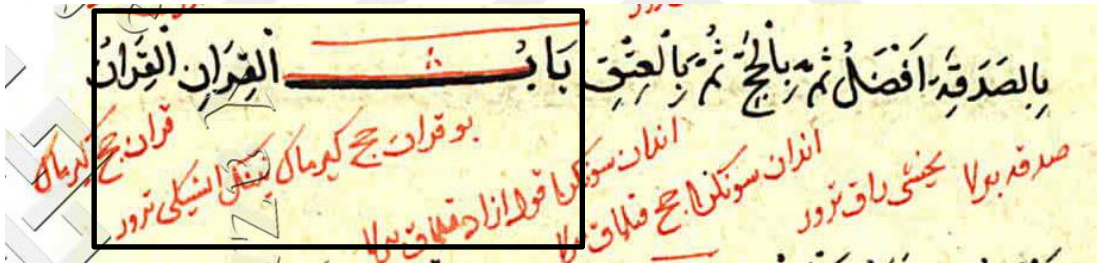
‘Mekruh’ kelimesi yine aynı kelime ile eserde kullanılmıştır (İM, 116b/1)

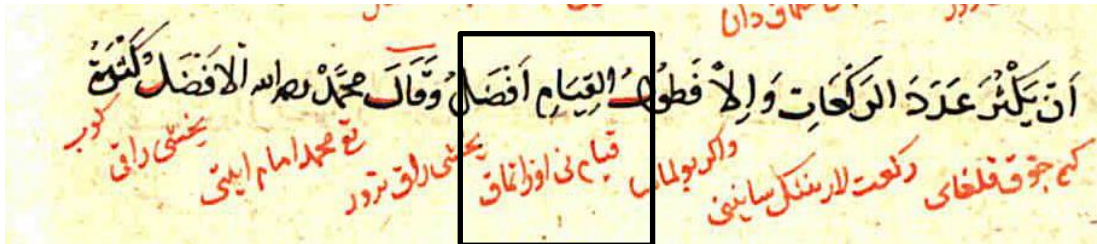
‘Kiraat’ ifadesi, ‘Kur’an okumak’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 165a/2)

‘Kıran’ (hacc) ifadesi eserde tercüme edilmeden kullanılmıştır (İM, 340b/4)

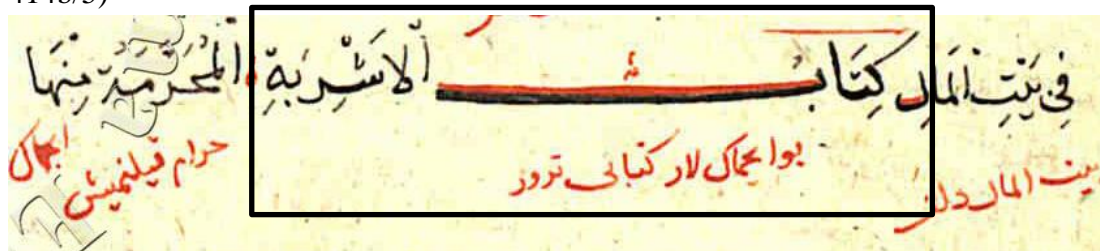
‘Kıyâm’ kelimesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 159b/2)

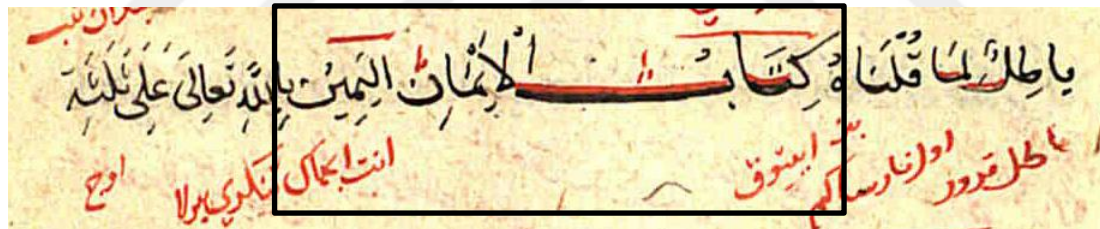
‘Kitâbü’l-cinâyât’ tabiri ‘cinâyet kılmak kitabı’ şeklinde tercüme edilmiştir (İM, 456b/2)

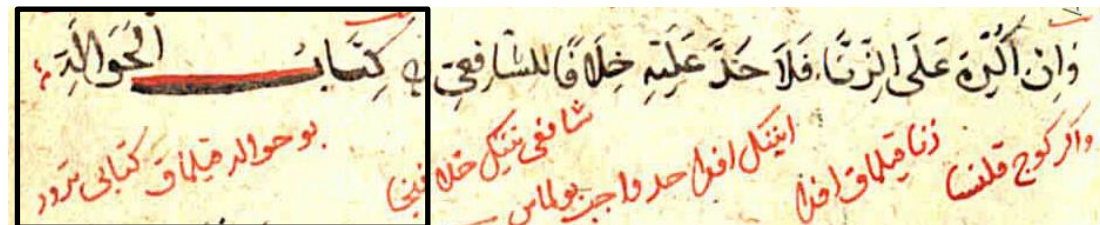
‘Kitâbü’l-eşribe’ ifadesi ‘içmekler kitabı’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 414b/5)

‘Kitâbü’l-eymân’ ifadesi ‘ant içmek kitabı’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 382a/2)

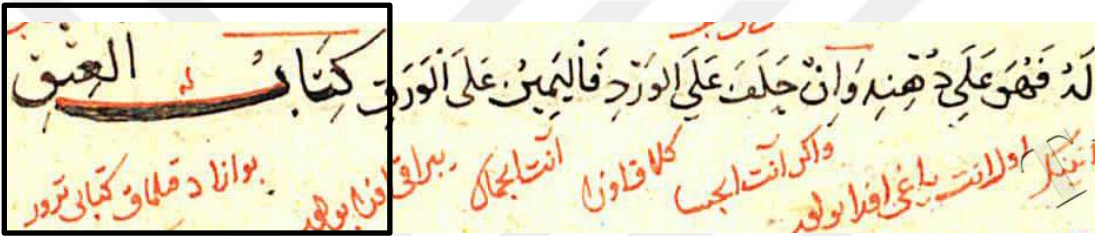
‘Kitâbü’l-havâle’ ifadesi eserde ‘havâle kılmak kitabı’ şeklinde kullanılmıştır (İM, 485a/6)

‘Kitâbü’l-hudûd’ ifadesi ‘hadlerini bilmek kitabı’ şeklinde tercüme edilmiştir (İM, 403b/8)

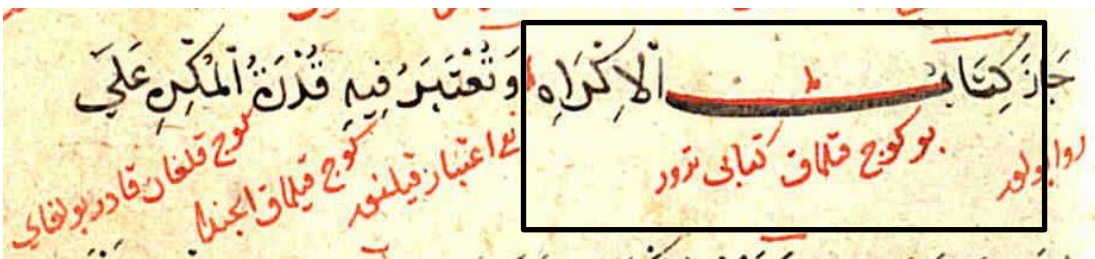
‘Kitâbü’l-irk’ ifadesi ‘azad kılmak kitabı’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 396a/3)

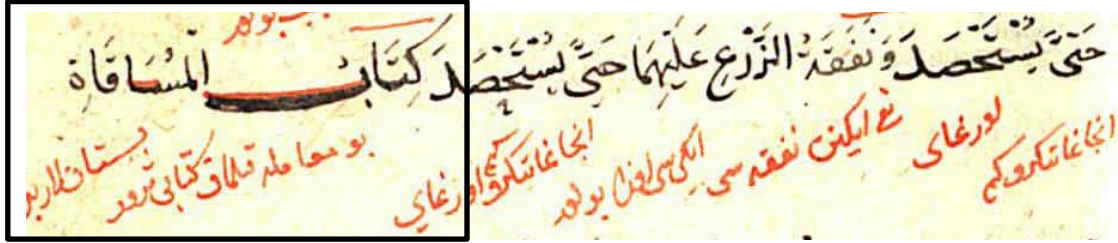
‘Kitâbü’l-ibâk’ ifadesi ‘kul kaçmak kitabı’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 444b/7)

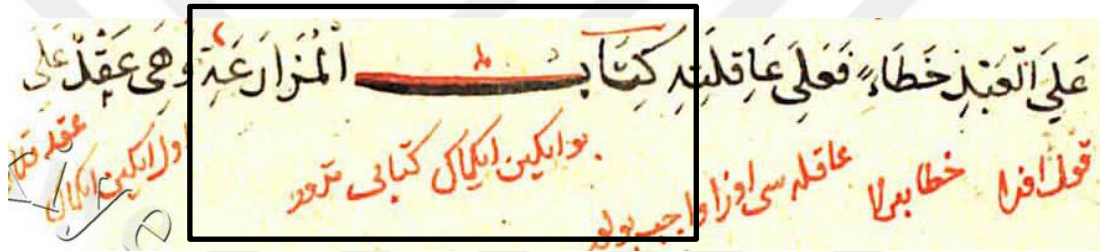
‘Kitâbü’l-ikrâh’ ifadesi Türkçe ‘küç kılmak kitabı’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 484a/7)

‘Kitâbü’l-müsâkât’ ifadesi ‘muamele kılmak kitabı turur bustanlar birle’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 474a/2)

‘Kitâbü’l-müzâraa’ kelimesi, ‘ikin ikmek kitabı’ şeklinde tercüme edilmiştir (İM, 472b/3)

‘Kitâbü’s-sayd’ kelimesi Türkçe tercümesi ile ‘av avlamak kitabı’ olarak kullanılmıştır (İM, 452a/1)

‘Kitâbü’s-sirkat’ ifadesi Türkçe ‘oğurmak kitabı’ (çalmak, hırsızlık etmek) kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 415b/5)

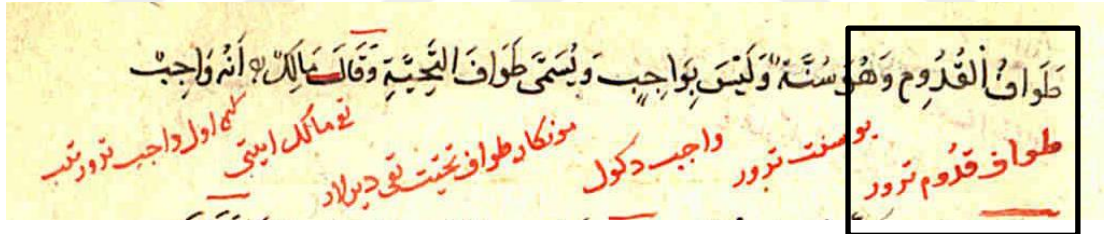
‘Kitâbü’s-siyer’ ifadesi ‘gâzilik kılmak kitabı’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 424a/7)

‘Kitâbü’z-zebâih’ ifadesi ‘boğazlamaklar kitabı’ şeklinde Türkçe kelimelerle tercüme edilmiştir. (İM, 453b/8)

‘Kudüm tavafı’ tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 309a/1)

‘Lâ be’s’ ifadesi Türkçeleştirilmiş ve ‘kayırmaz’ (ziyanı yok) olarak kullanılmıştır (İM, 106b/8)

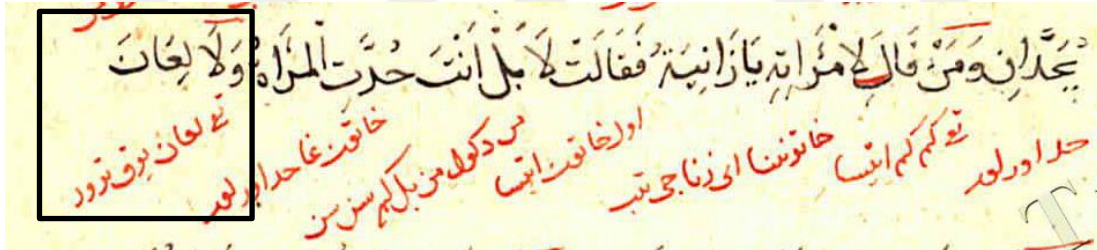
‘Lâ yemne‘u’ ifadesi Türkçe ifadeyle tercüme edilerek ‘tıymas’ (yasaklama, engelleme) olarak kullanılmıştır (İM, 117b/1)

‘Lakît’ ifadesi tercüme edilerek ‘yirde oğlan tapmak’ (bir yerde çocuk bulmak) şeklinde kullanılmıştır (İM, 442a/3)

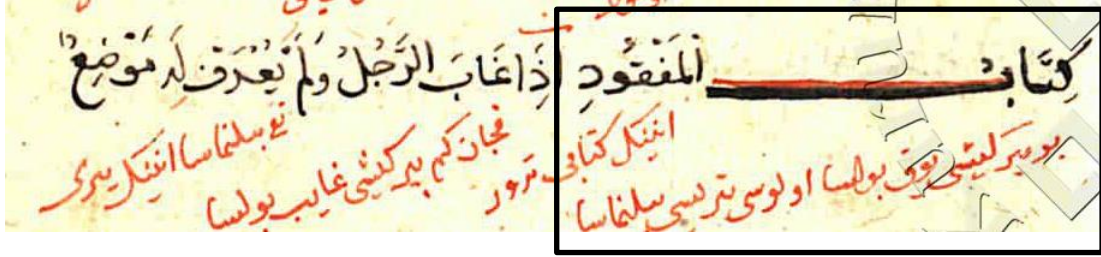
‘Li‘ân’ ifadesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 413a/3)

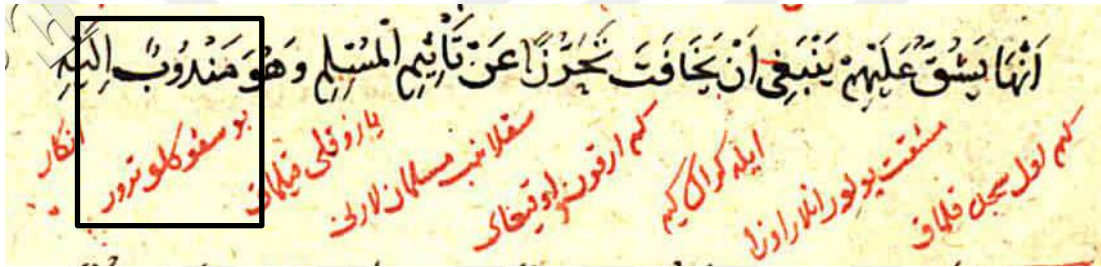
‘Lukata’ ifadesi tercüme edilerek ‘yirde mal tapmak’ (bir yerde mal bulmak) şeklinde kullanılmıştır (İM, 442b/7)

‘Mefkûd’ ifadesi tercüme edilerek ‘bir kişi yok bolsa ölüsü tirisi bilinmese’ şeklinde tercüme edilmiştir (İM, 445a/5)

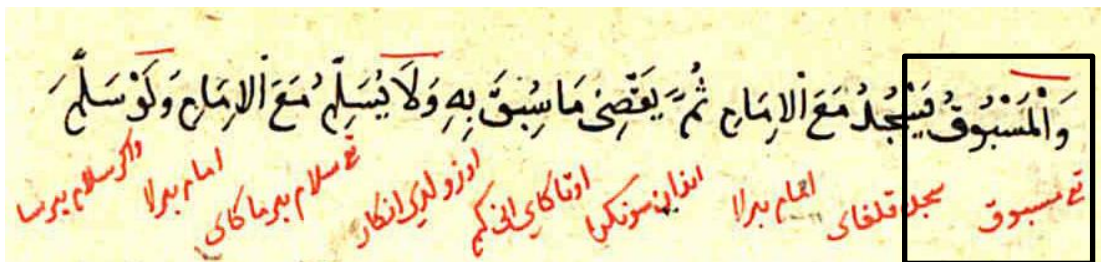
‘Mendup’ kelimesi de Türkçeleştirilerek ‘sevüglü’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 222b/6)

‘Mesbûk’ ifadesi Türkçe tercümesi ile ‘ozdurulmuş’ (ileri geçirilmiş) şeklinde kullanılmıştır (İM, 180b/3)

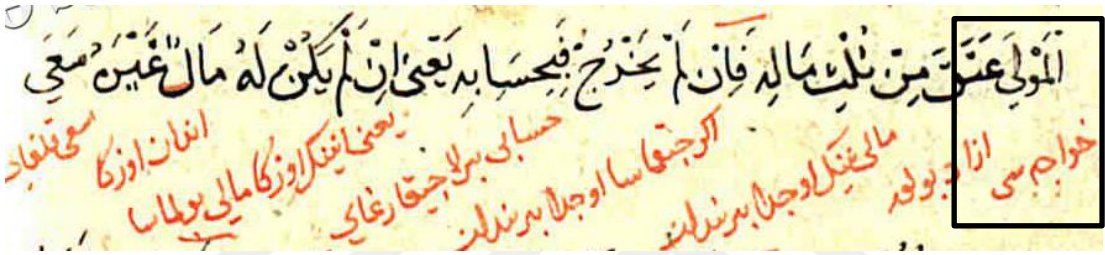
‘Mesbûk’ bazı yerlerde ise tercüme edilmeden eserde aynı şekilde geçmektedir (İM, 207b/1)

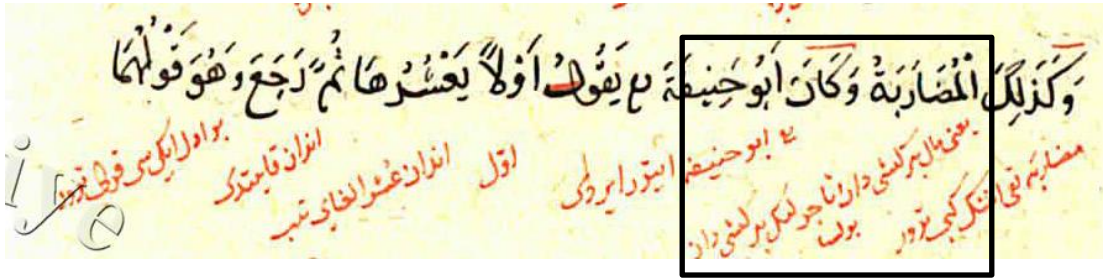
‘Mesh’ kelimesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır. (İM, 90a/2)

‘Mevlâ’ ifadesi Farsça ‘hocası’ (sahibi) kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 398b/6)

‘Mudârabe’ kelimesi eserde tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 253b/3)

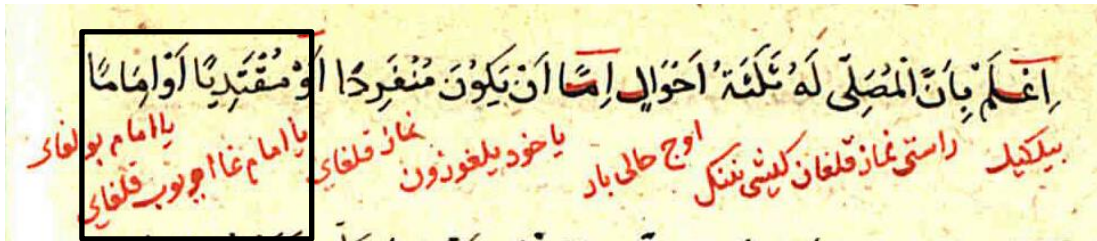
‘Muhdis’ kelimesi Farsça bir kelime ile tercüme edilerek ‘abdestsiz’ olarak kullanılmıştır. (İM, 87a/8)

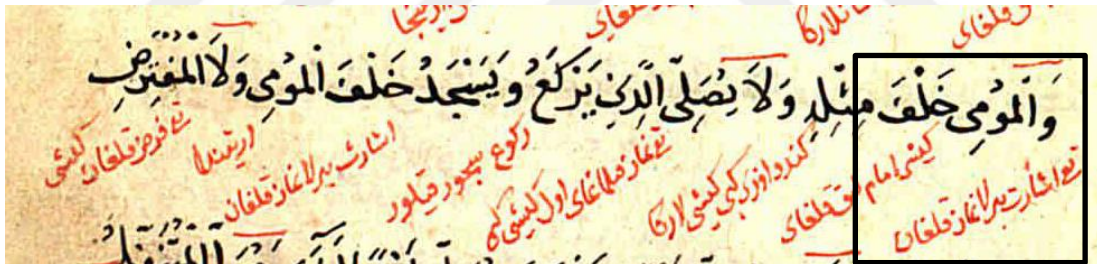
‘Hades’ kelimesi de yine ‘abdestsizlik’ olarak tercüme edilmiş. (İM, 108b/2)

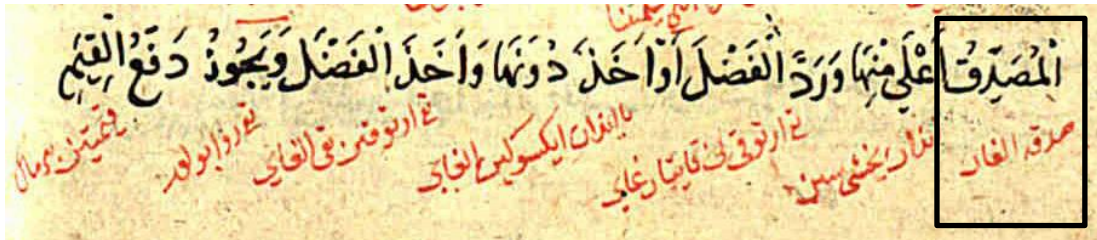
‘Muktedî’ kelimesi ‘imama uyup kılan’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 160b/1)

‘Mûmî’ tabiri, ‘işaret ile namaz kılan kişi’ olarak kullanılmıştır (İM, 182a/7)

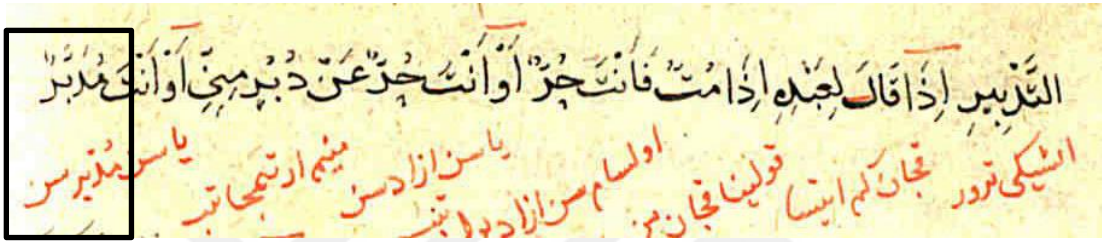
‘Musaddık’ kelimesi eserde ‘sadaka alan’ şeklinde tercüme edilerek kullanılmıştır. (İM, 248b/8)

‘Musallah’ kelimesi, ‘seccâde’ olarak tercüme edilmiştir (İM, 154a/5)

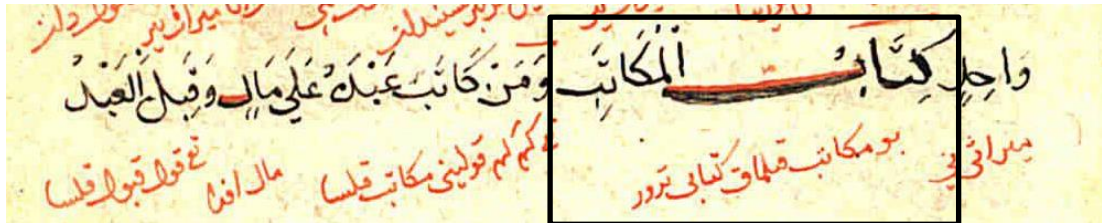
‘Müdebber’ ifadesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 398b/1)

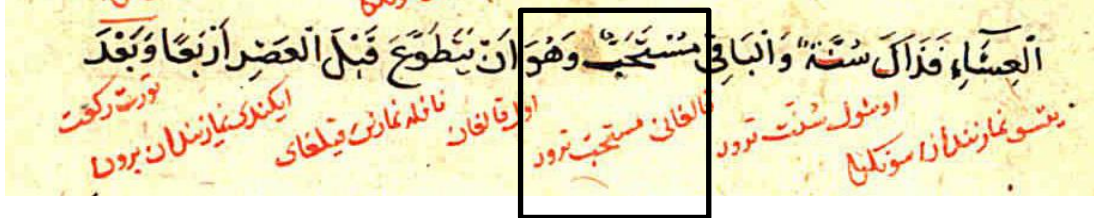
‘Müezzin’ kelimesi tercüme edilmeden eserde aynı şekilde geçmektedir (150a/2). Halbuki ‘ezân’ kelimesinin Türkçe tercümesi kullanılmaktadır (İM, 149b/4)

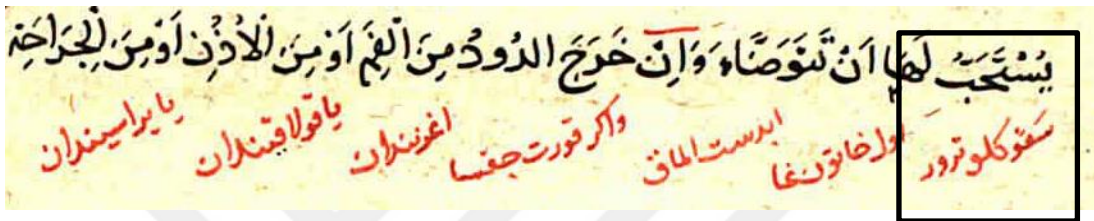
‘Mükâteb’ kelimesi aynen kullanılmıştır (İM, 400a/2)

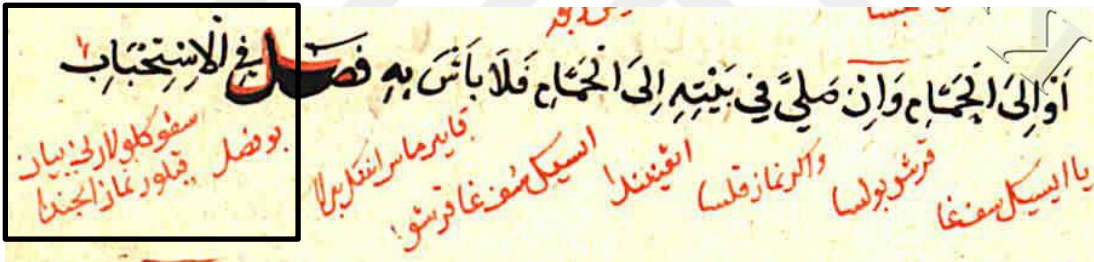
‘Müstehap’ kelimesi bazı yerlerde ise tercüme edilmeden yine ‘müstehap’ olarak kullanılmıştır. (İM, 159a/2)

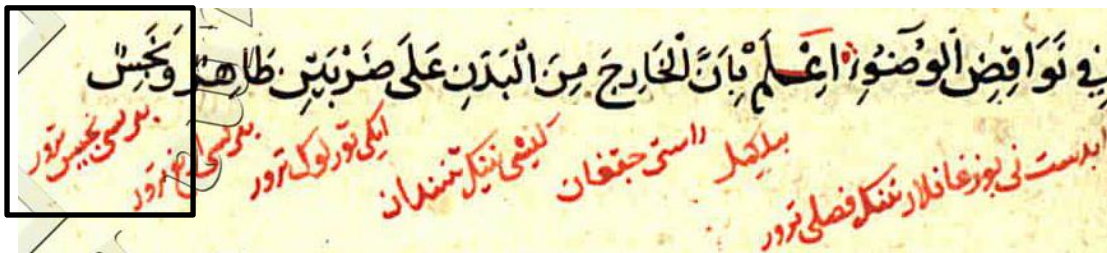
‘YüstehAbbu’ kelimesi de ‘sevüglü’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 93b/2)

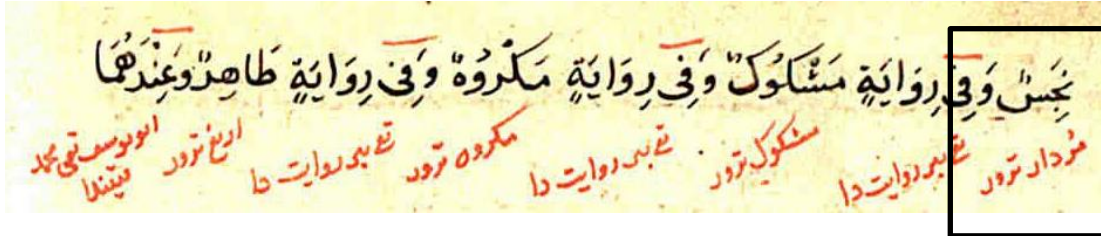
‘İstihbâb’ kelimesi de yine ‘sevüglü’ olarak tercüme edilmiştir. (İM, 191a/6)

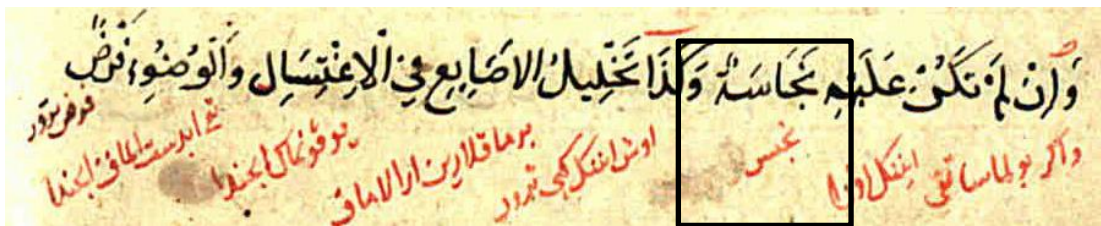
‘Necis’ kelimesi tercüme edilmeden aynı şekilde ‘necis’ olarak eserde geçmektedir. (İM, 92b/5)

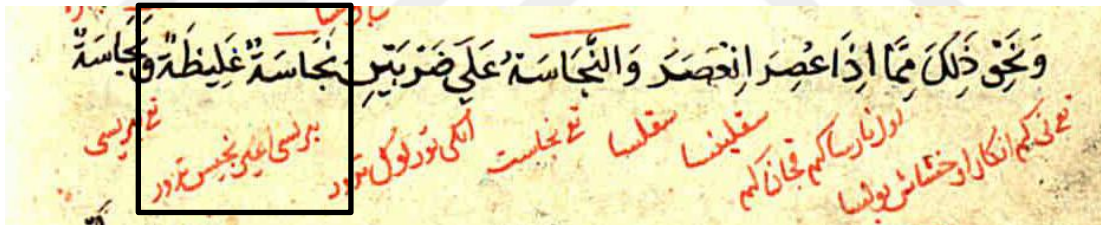
‘Necis’ kelimesi bazı yerlerde de Farsça ‘murdar’ kelimesi kullanılarak tercüme edilmiştir. (İM, 116b/1)

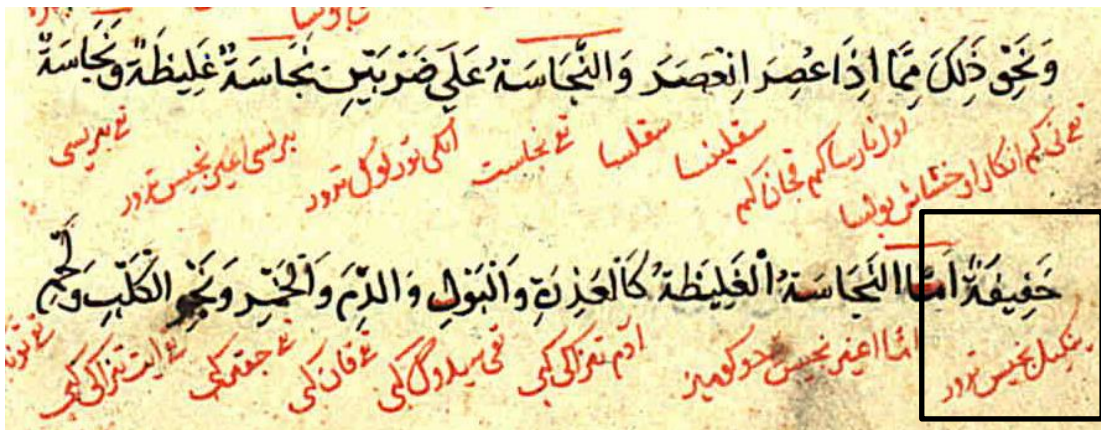
‘Necâset’ kelimesi eserde ‘necis’ olarak kullanılmıştır (İM, 98b/7)

‘Necâset-i ğalîza’ tabiri tam tercüme yapılmadan ‘ağır necis’ ifade şekliyle kullanılmıştır (İM, 133b/7)

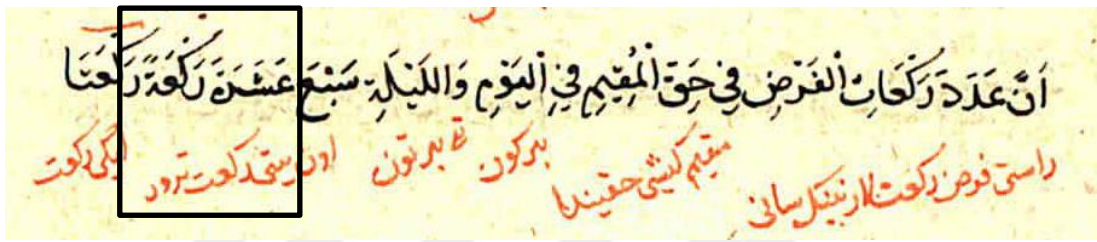
‘Necâset-i hafîfe’ tabiri tam tercüme yapılmadan ‘yengil necis’ ifade şekliyle kullanılmıştır (İM, 133b/8)

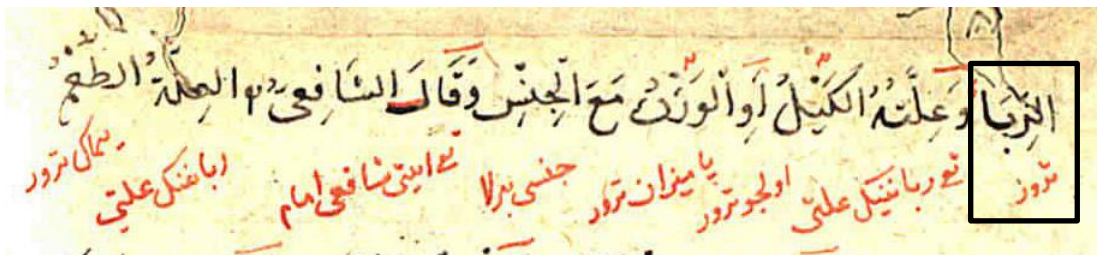
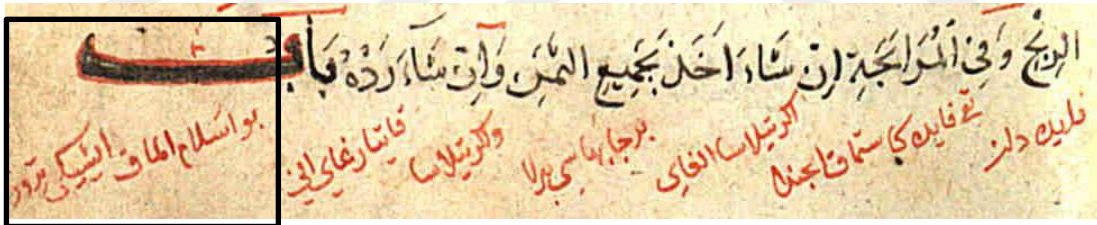
'Ritl' ifadesi eserde Türkçe kelime olan 'batman' ile tercüme edilmiştir. (İM, 262b/6)

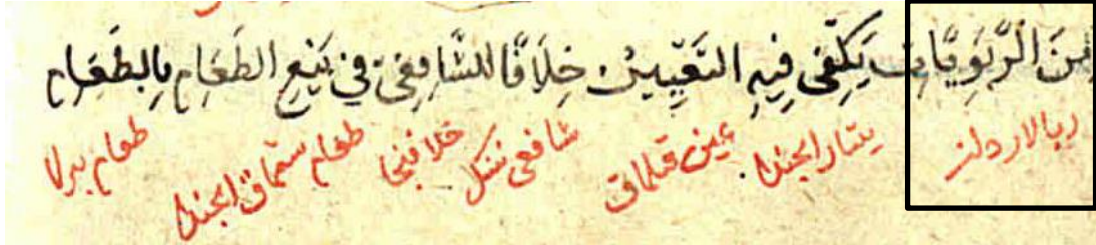
'Rekat' ifadesi eserde aynı şekilde tercüme edilmiştir (İM, 157b/2)

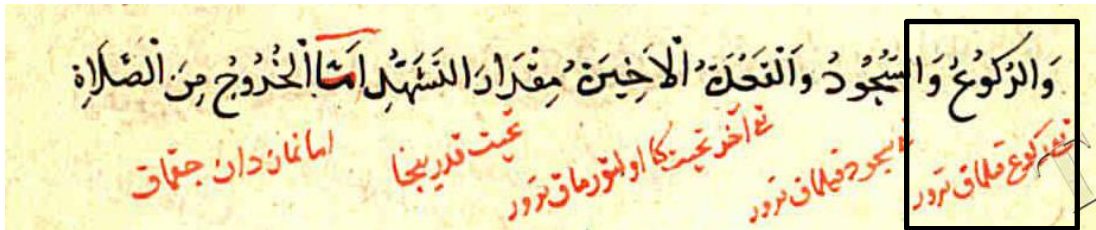
'Ribâ' kelimesi Türkçe 'aslam' kelimesi ile tercüme edilmiş (İM, 481a/8-481b/1)

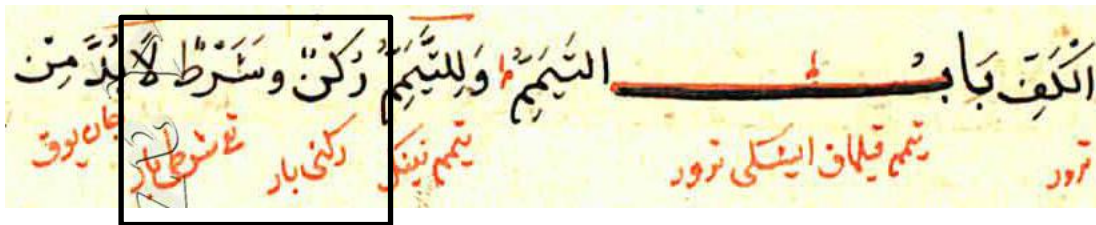
‘Ribâ’ kelimesi pek çok yerde ise metin içinde yine ‘ribâ’ kelimesi ile kullanılmıştır (İM, 481b/8)

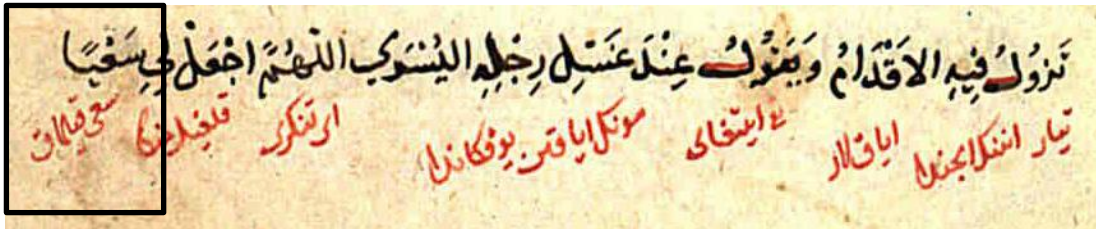
‘Rükû’ ifadesi eserde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 165a/3)

‘Rükün’ ve ‘şart’ ifadeleri metinde tercüme edilmeden kullanılmışlardır (İM, 117b/4)

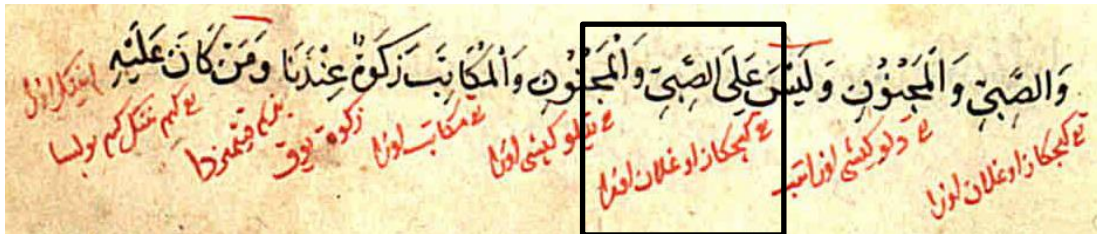
‘Sa’y’ kelimesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 91a/8)

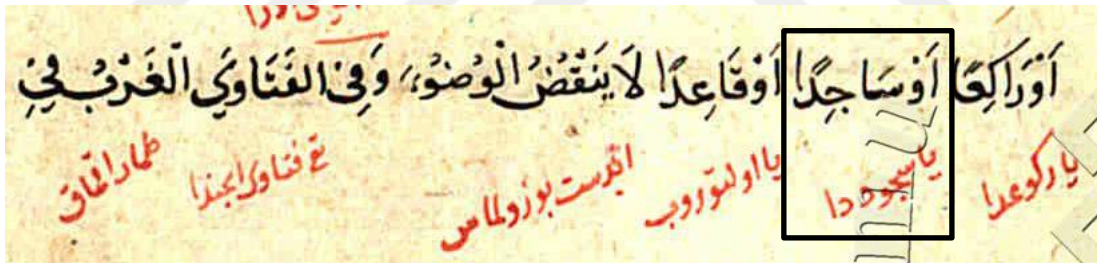
‘Sabi’ kelimesi Türkçe tercümesi yapılarak ‘tüşke kiçmegen oğlan’ (ergenliğe girmemiş çocuk) olarak eserde geçmektedir (İM, 97b/4)

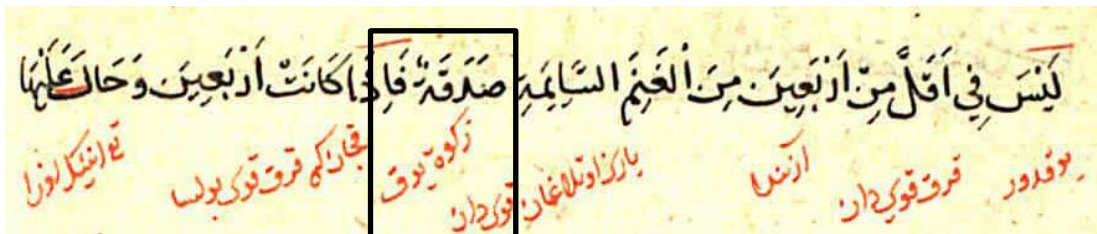
‘Sabi’ kelimesi ‘küçük oğlan’ şeklinde de kullanılmıştır (İM, 244a/8)

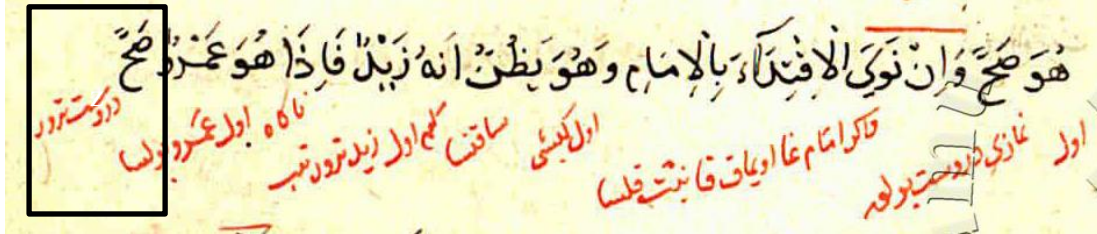
‘Sâciden’ kelimesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 96a/4).

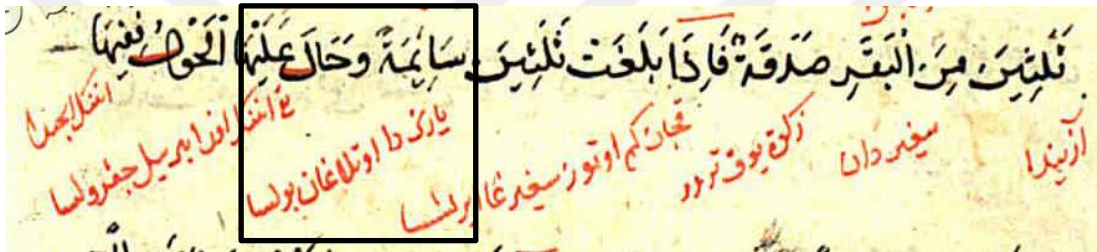
‘Sadaka’ kelimesi metinde zekat anlamıyla kullanıldığı yerlerde Türkçe tercümesinde de ‘zekat’ ifadesi yer almıştır (İM, 247b/1)

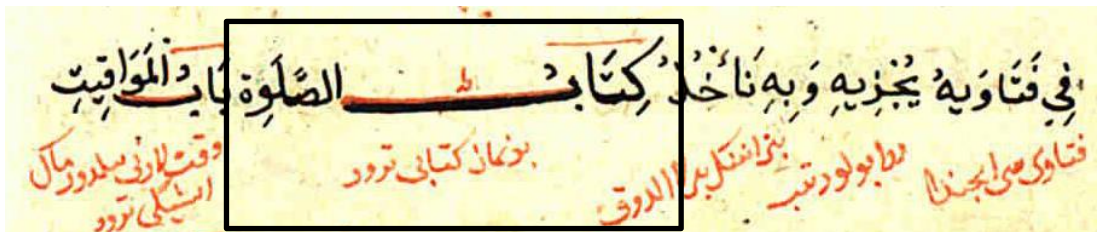
‘Sahih’ kelimesi, Farsça ‘dürüst’ (doğru, sağlam) kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 164a/4)

‘Sâime’ kelimesi Türkçe tercümesi ile ‘yazıda otlayan’ şeklinde kullanılmıştır (İM, 246b/6)

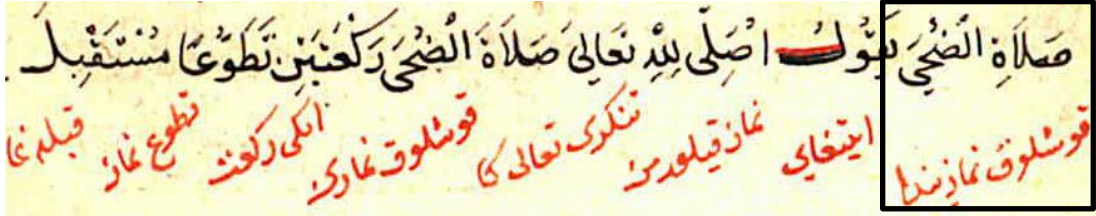
‘Salât’ kelimesi Farsça ‘namaz’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 147b/7)

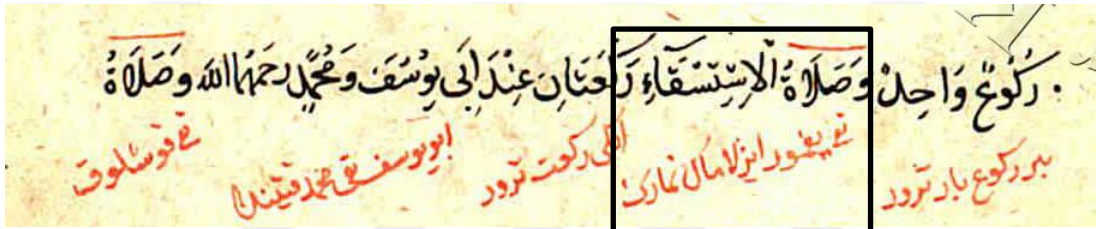
‘Salâtü’l-Cenâze’ tabiri tamamen tercüme edilmeden ‘cenâze namazı’ şeklinde kullanılmıştır (İM, 97b/3)

‘Salâtü’l-Duhâ’ ifadesi eserde ‘kuşluk namazı’ olarak geçmektedir (İM, 161a/2)

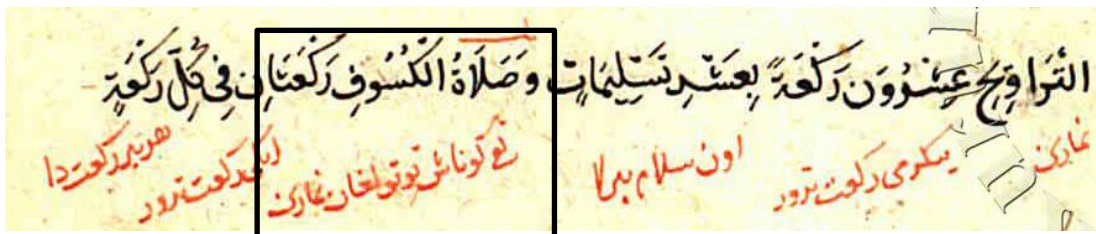
‘Salâtü’l-istiskâ’ tabiri tercüme edilerek ‘yağmur izleme namazı’ ifadesi kullanılmıştır (İM, 158a/6)

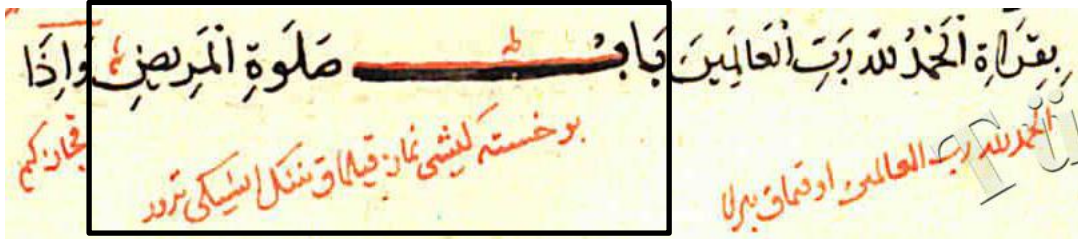
‘Salâtü’l-istiskâ’ tabiri başka bir yerde ise ‘suf izleme namazı’ olarak kullanılmıştır (İM, 235b/8)

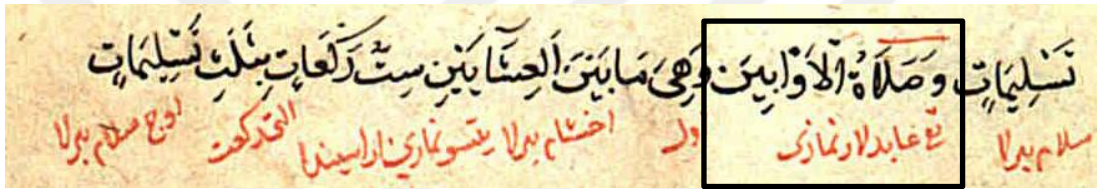
‘Salâtü’l-küsûf’ tabiri tercüme edilerek ‘Güneş tutulan namaz’ ifadesi kullanılmıştır (İM, 158a/5)

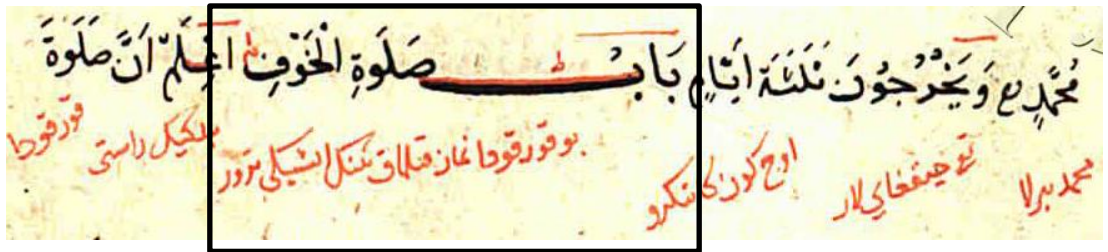
‘Salâtü’l-merîd’ ifadesi eserde tercüme edilerek ‘hasta kişi namazı’ şeklinde kullanılmıştır. (İM, 218a/3)

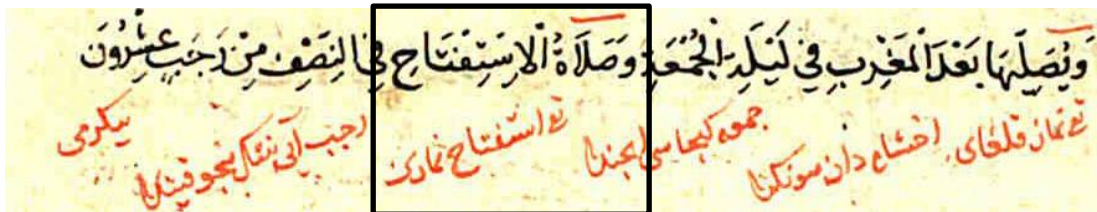
‘Salâtü’l-ewvâbîn’ ifadesi eserde ‘âbidler namazı’ olarak geçmektedir (İM, 158a/8)

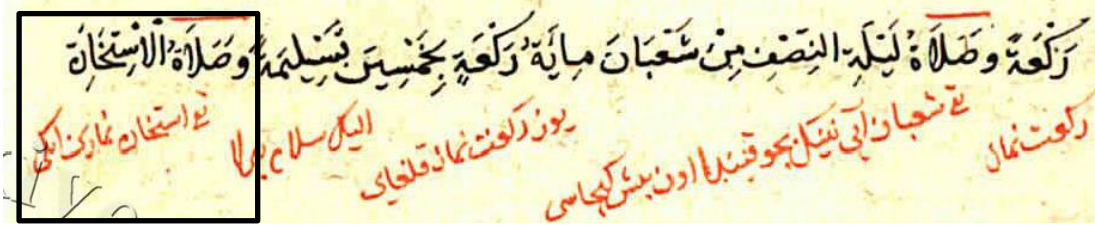
‘Salâtü’l-havf’ ifadesi ‘korkuda namaz’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 236a/6)

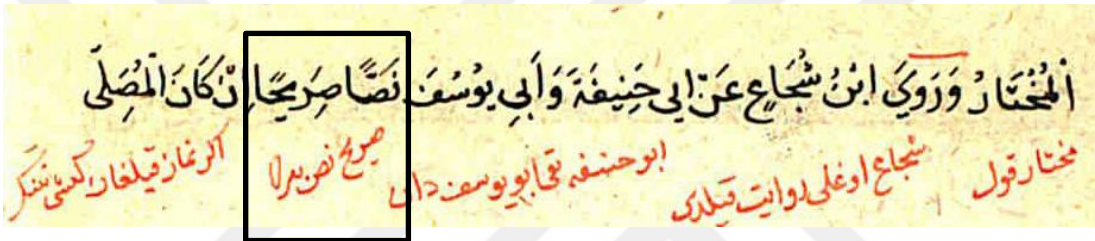
‘Salâtü’l-istiftâh’ ifadesi eserde ‘istiftâh namazı’ olarak geçmektedir (İM, 158b/2)

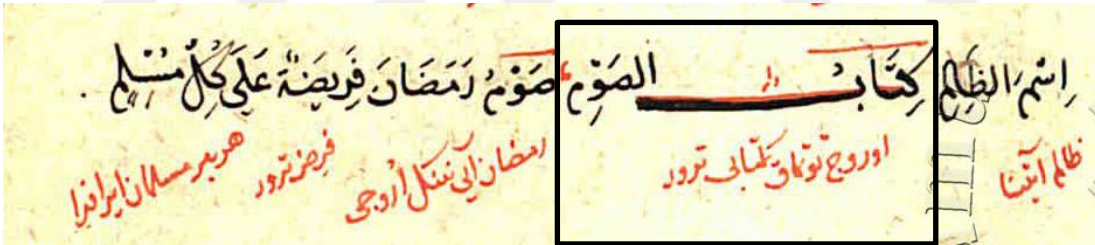
‘Salâtü’l-istihâre’ ifadesi eserde ‘istihâre namazı’ olarak geçmektedir (İM, 158b/3)

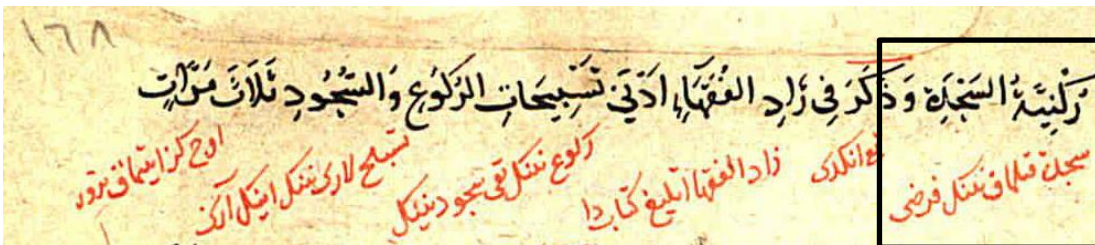
‘Sarîh nass’ tabiri eserde tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 154b/1)

‘Savm’ kelimesi Türkçe ‘oruç’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 266a/4)

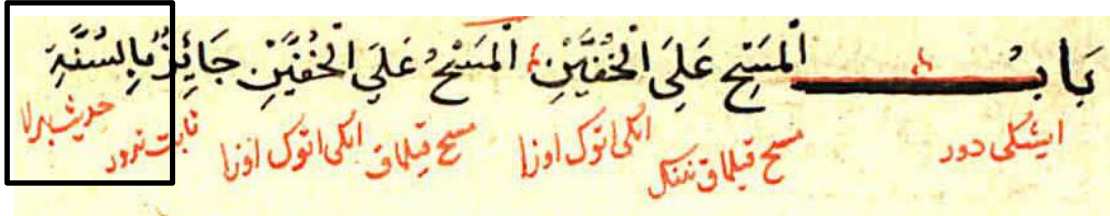
‘Secdenin rüknü’ ifadesi, ‘secde kılmanın farzı’ olarak kullanılmıştır (İM, 168a/1)

‘Sünnet’ ifadesi yine aynı şekliyle kullanılmıştır (İM, 89a/2)

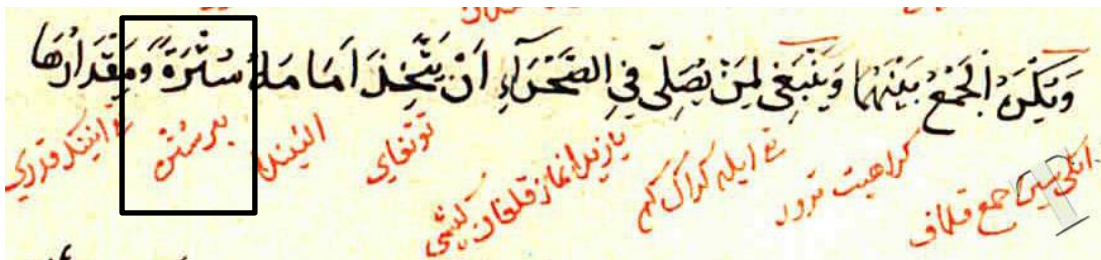
‘Sünnet’ ifadesi cümlelerin akışına göre ‘hadis’ olarak da kullanılmıştır (İM, 125b/1)

‘Sünnet-i müekkede’ tabiri metinde aynı şekilde geçmektedir (İM, 199a/2)

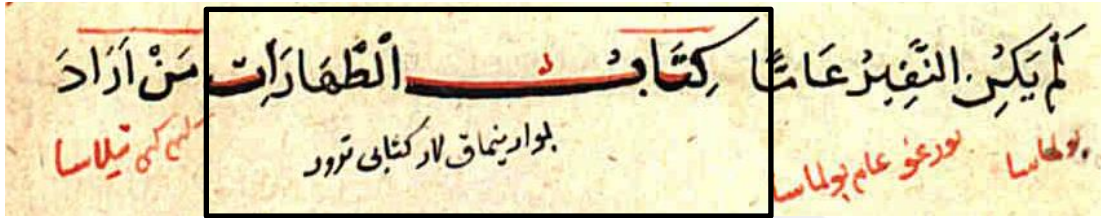
‘Sütre’ kelimesi tercüme edilmeden kullanılmıştır. (İM, 186a/3)

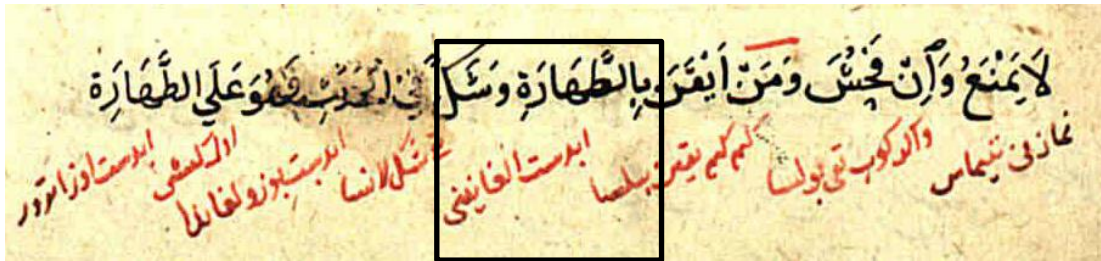
‘Ta‘zîr’ ifadesi ‘ta‘zir urmak’ şeklinde tercüme edilmiştir. (İM, 414a/4)

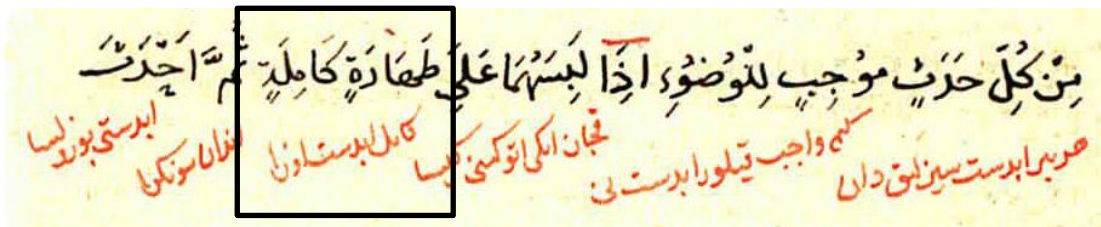
‘Taharet’ kelimesi, Türkçe bir kelime ile tercüme edilerek ‘arınmak’ olarak kullanılmıştır. (İM, 87a/7)

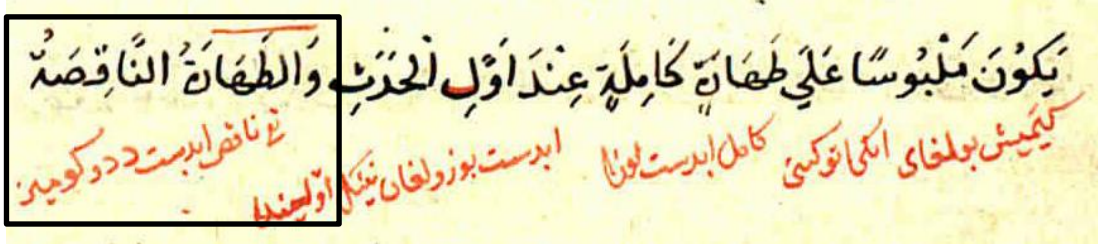
‘Tahâret’ kelimesi bazen de abdestli olmak anlamında tercüme edilmiştir (İM, 96b/8)

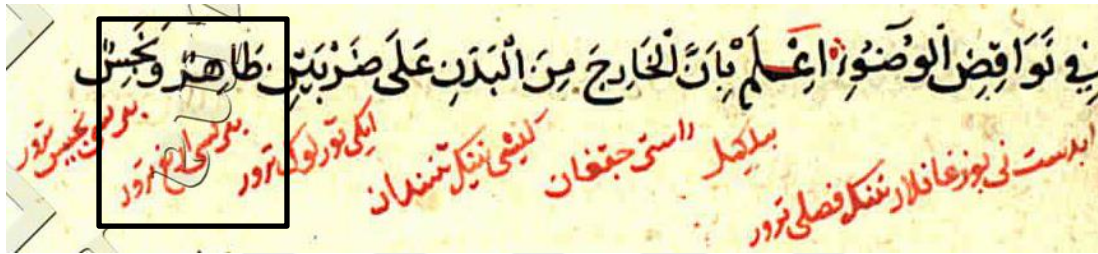
‘Tahâret kâmile’ ifadesi, ‘kâmil abdest’ olarak kullanılmıştır (İM, 125b/2)

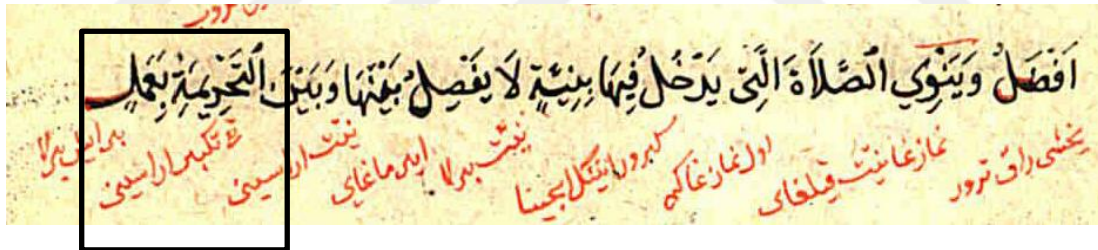
‘Tahâret nâkisa’ ifadesi, ‘nâkıs abdest’ olarak kullanılmıştır (İM, 125b/7)

‘Tâhir’ ifadesi Türkçe bir kelime olan ‘arığ’ kelimesi ile tercüme edilmiştir. (İM, 92b/5)

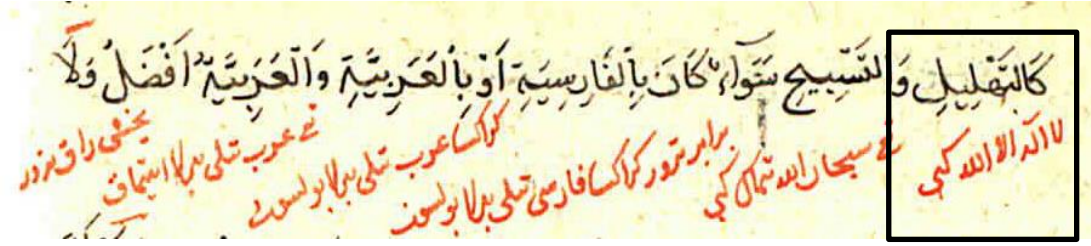
‘Tahrîme’ ifadesi, eserde ‘tekbir’ olarak geçmektedir (İM, 152a/2)

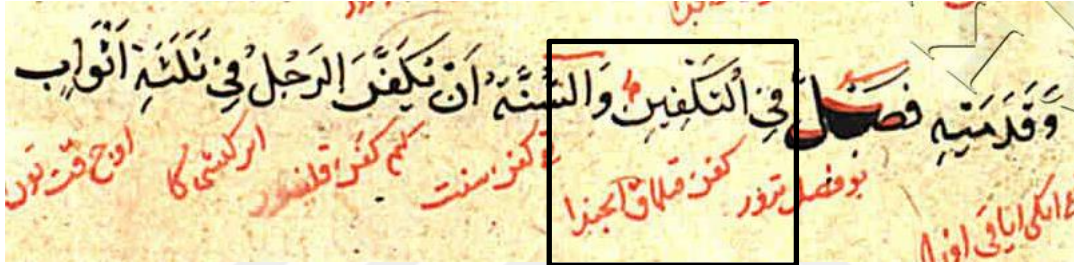
‘Taharri’ kelimesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır. (İM, 156b/1)

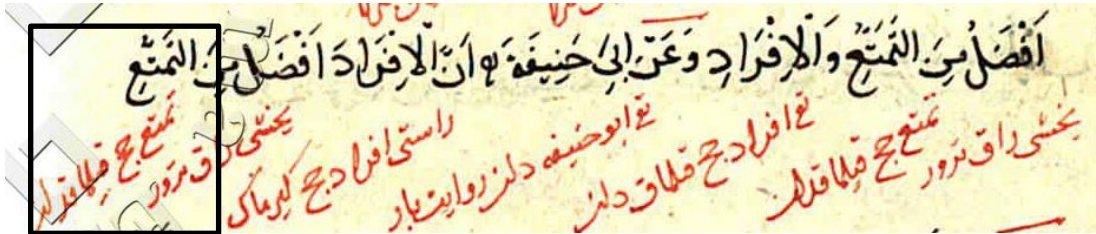
‘**Tehîlî**’ kelimesi eserde ‘Lâ ilâhe İllallah’ şeklinde verilmiştir (İM, 304b/1)

‘**Tekfîn**’ ifadesi Arapçadan tercüme yapılarak ‘kefen kılmak’ şeklinde kullanılmıştır. (İM, 238a/6)

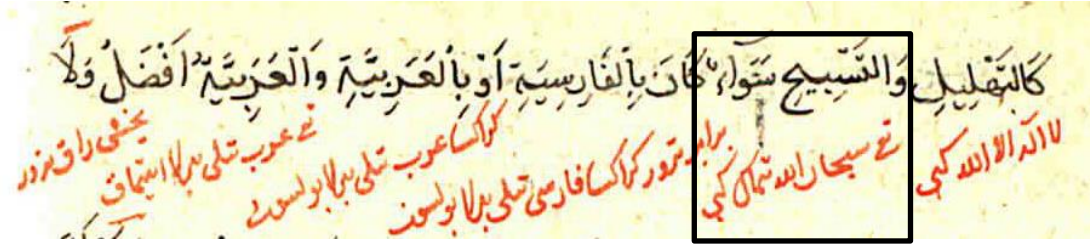
‘**Temettu**’ (hacc) ifadesi eserde tercüme edilmeden kullanılmıştır (İM, 340b/5)

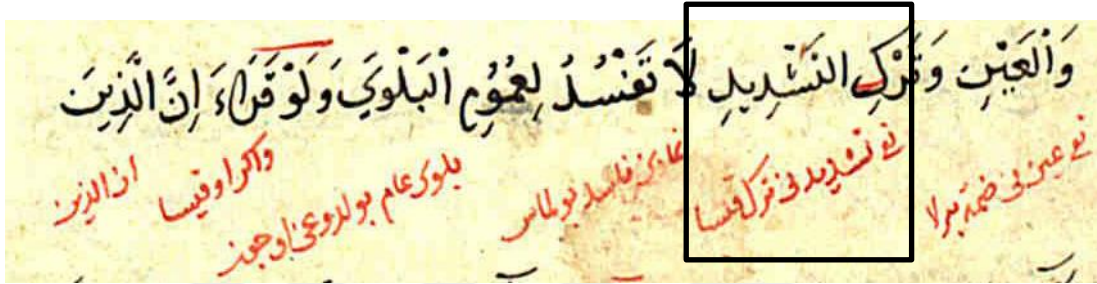
‘**Terâvih**’ kelimesi aynen kullanılmıştır (İM, 199a/2)

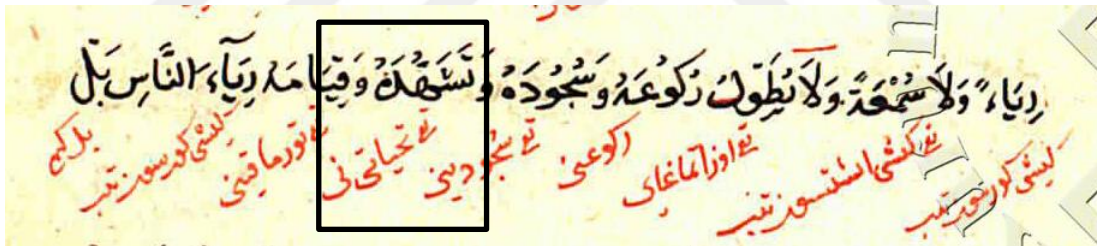
‘**Tesbîh**’ kelimesi eserde ‘Sübhânallah’ şeklinde verilmiştir (İM, 304b/1)

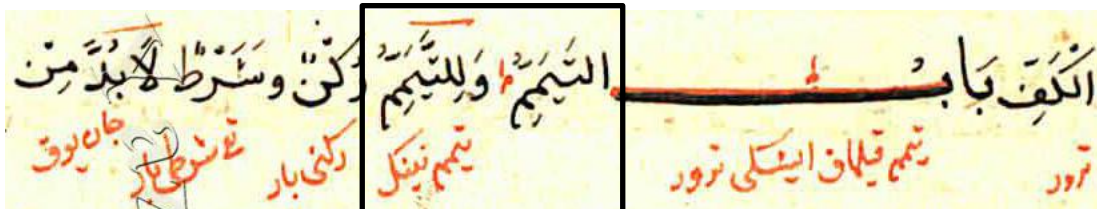
‘**Teşdîd**’ kelimesi tercüme edilmeden kullanılmıştır. (İM, 212b/7)

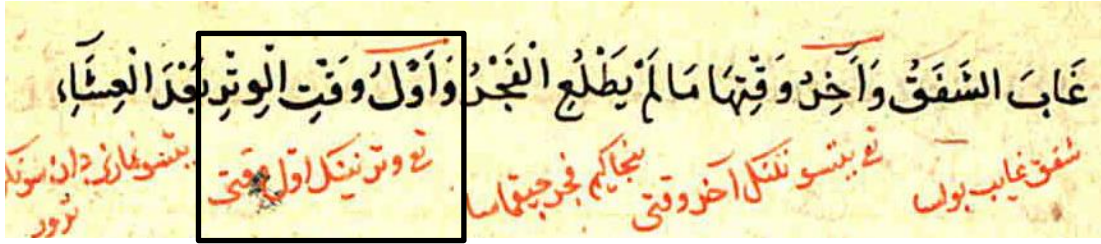
‘**Teşehhüd**’ ifadesi metinde ‘tahiyyat’ olarak geçmektedir (İM, 193a/5)

‘**Teyemmüm**’ ifadesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 117b/4)

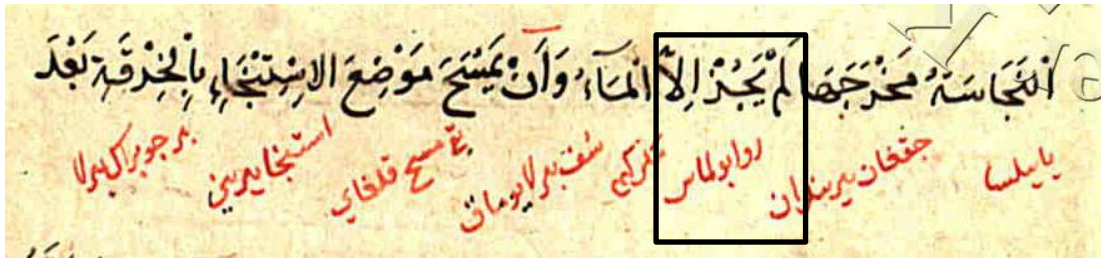
‘Vitr’ (vitr namazı), eserde aynı şekilde kullanılmıştır (İM, 148b/1)

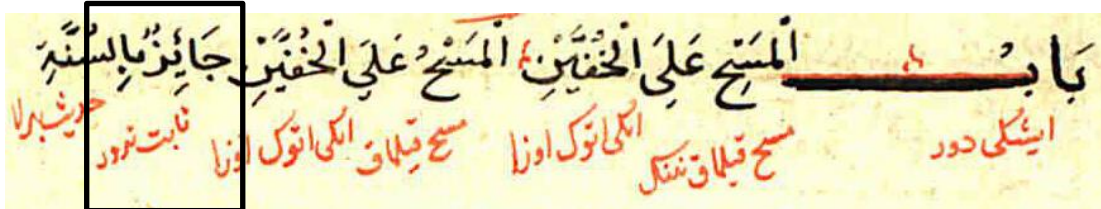
‘Vudû’ kelimesi Farsça bir kelime olan ‘abdest’ kelimesi ile tercüme edilmiştir. (İM, 94a/2)

‘Yecûz’ kelimesi, Farsça bir kelime olan ‘revâ’ kelimesi ile tercüme edilmiştir (İM, 89a/6). ‘Lem yecûz’ ya da ‘lâ yecûz’ ifadeleri de ‘revâ bolmaz’ şeklinde tercüme edilmiştir.

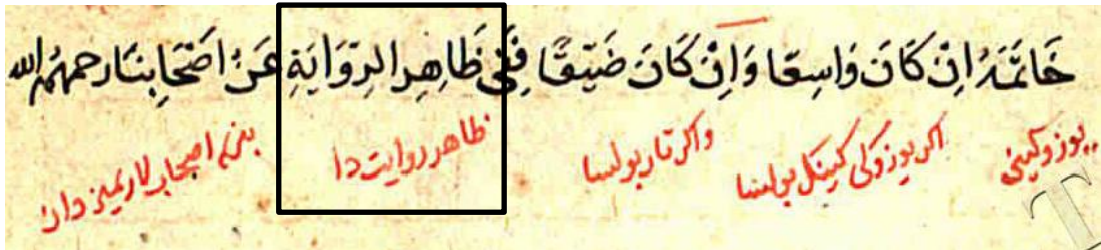
‘Câiz’ kelimesi cümlelerin akışına göre ‘sabit’ kelimesi ile de kullanılmıştır (İM, 125b/1)

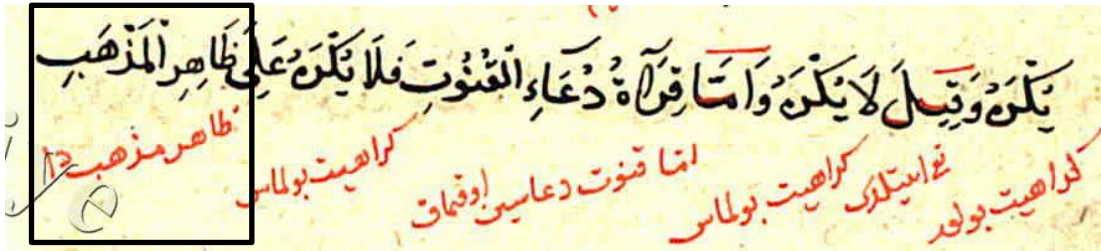
'Fesedet' ifadesi eserde 'fâsîd olur' şeklinde kullanılmıştır (İM, 125a/1)

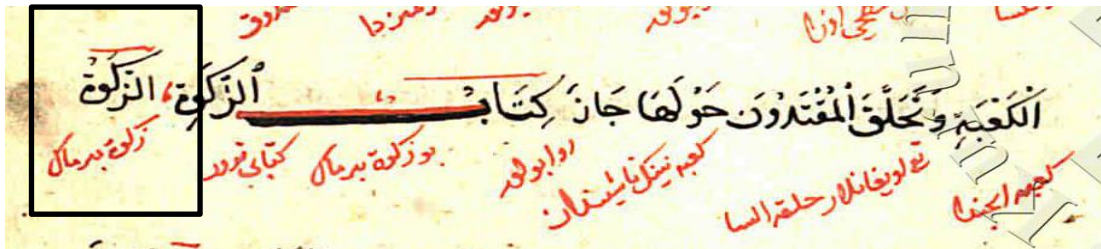
'Zâhiru'r-rivâye' ifadesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 90a/3)

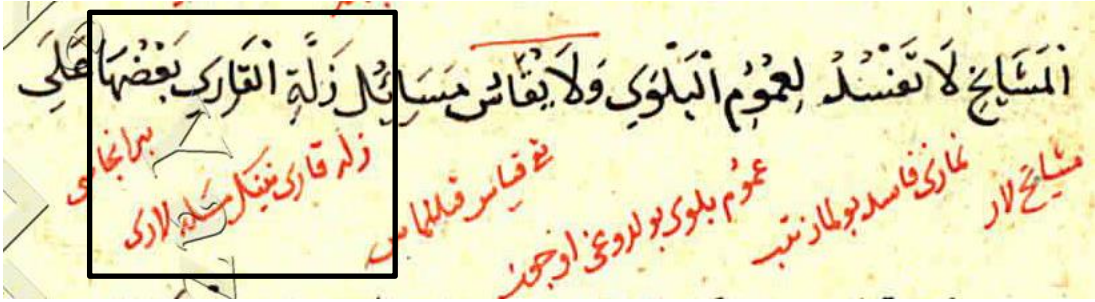
'Zâhiru'l-mezheb' ifadesi tercüme edilmeden aynı şekilde kullanılmıştır. (İM, 103b/3)

'Zekât' kelimesi tercüme edilmeden aynen kullanılmıştır (İM, 244a/5)

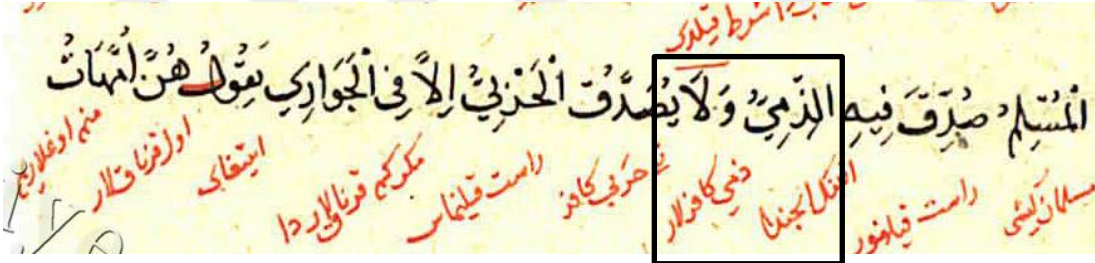
‘Zelletü'l-kâri’ ifadesi ‘zelle-i kâri’ şeklinde kullanılmıştır. (İM, 210b/4)

‘Zenb’ ifadesi, Türkçe ‘yazuk’ kelimesi ile ifade edilmiştir (İM, 91b/1)

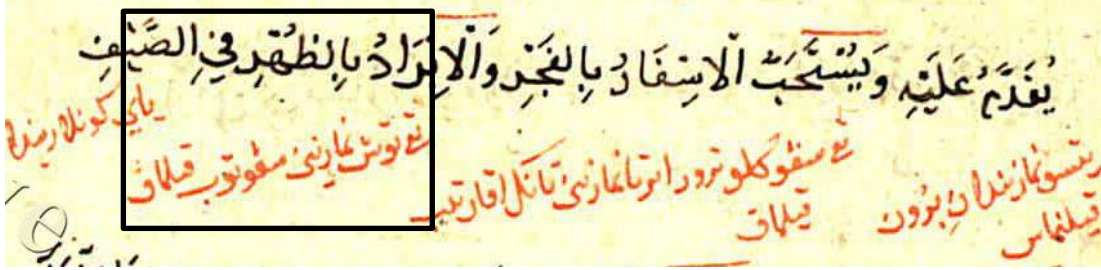
‘Zımmî’ kelimesi eserde ‘zımmî kâfir’ tabiri şeklinde kullanılmıştır (İM, 252b/3)

‘Zuhr’ (öğle namazı) kelimesi tercüme edilmeden ‘zuhr’ olarak metinde geçmektedir (İM, 148a/1)

‘Zuhr’ (öğle namazı) kelimesi pek çok yerde Türkçe ‘tüş’ (öğle) kelimesi kullanılarak tercüme edilmiştir (İM, 148b/3)

D. Değerlendirme

1. Terimlerin Değerlendirilmesi

Tespit edebildiğimiz (238 adet) terimleri aşağıdaki şekilde gruplandırmamız mümkündür. Bunlardan 77’si Türkçe bir kelime ile, 15’i Farsça bir kelime ile, 1’i Moğolca bir kelime ile, 78’u tercüme edilmeden olduğu hâliyle, 15’i Arapça başka bir kelime ile, 34’ü olduğu hali ile değil fakat tam tercümesi de yapılmadan kullanılmıştır.

Tercüme edilerek kullanılan bir terim zaman zaman tercüme edilmeden de kullanıldığı tespit edilmiştir.

a. Türkçe Kelime ile Tercüme Edilen Terimler

TERİM	TÜRKÇESİ	BULUNDUĞU YER
Asr	İkinci	İM, 148a/3
Bâbü’l-cenâze	Ölülerin beyânı ışığı	İM, 237a/6

Bâbü'l-cinâyât	Hecde yazuklar kılmak işigi	İM, 344b/6
Bâbü'l-istîlâd	Oğlan togurtmak işigi	İM, 399a/3
'Bâbü'l-kasâme'	Ant birmek işigi	İM, 469b/5-6
'Bâbü's-sarf'	Akçanı akçaga altunnı altunka satmak işigi	İM, 483a/8
Bâbü't-tevliye	Burunki bahasına satmak işigi (önceki pahasına satmak)	İM, 480b/7
Câiz	Cümlenin akışına göre 'sabit' kelimesi ile kullanılmıştır.	İM, 125b/1
Celde	Ağaç	İM, 405a/1
Cennet	Uçmak	İM, 185a/7
Cizye	Baş haracı	İM, 435a/4
Defin	Kömmek	İM, 241b/5
Diyet	Kan bahası (Eserde tercüme edilmeden 'diyet' şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.)	İM, 462b/5
Efdal	Yahşırak (daha iyi daha güzel)	İM, 89a/5

Fazilet	Sevüglü (Eserde tercüme edilmeden ‘fazilet’ şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.)	İM, 88b/3
Fecr	İRte namazı (sabah, tan)	İM, 147b/8
Kâi‘den	Olturmak	İM, 96a/4
Kâimen	Durup (durmak, ayağa kalkmak)	İM, 96a/3
Gusül	Yüvünmek	İM, 98a/6
Hasen	Kökçek (güzel, iyi, hoş)	İM, 150a/2
Humus	Beşte bir	İM, 255a/4
İ‘bâdet	Kulluk	İM, 159a/4
İ‘şâ	Yatsı	İM, 148a/8
İbâk	Kul kaçmak	İM, 444b/7
İcma‘	Barçalar katında (bütün, hepsi)	İM, 98a/7
İftitâha’s-Salât	Namazı açmak	İM, 171a/1
İkâle	Satmaknı bozmak	İM, 476b/6
İstihsân	Edgölük cihetinden	İM, 111b/8

İstişak	Burna su vermek	İM, 89b/5
Kazif	Sögmek	İM, 411b/5
İstihbâb	Sevüglü	İM, 191a/6
İstincâ	Su ile yıkamak	İM, 112a/6
Kıraat	Kur'an okumak	İM, 165a/2
Kıyâm	Öre turmak (ayağa kalkmak, ayakta durmak). Eserde tercüme edilmeden 'kıyam' şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.	İM, 165a/2
Kıyâmü'l-leyl	Gece namazı	İM, 163a/1
Kitâbü'l-büyû'	Almak satmak kitabıdır	İM, 474b/2
Kitâbü'l-eşribe	İçmekler kitabı	. İM, 414b/5
Kitâbü'l-eymân	Ant içmek kitabı	İM, 382a/2
Kitâbü'l-ibâk	Kul kaçmak kitabı	İM, 444b/7
Kitâbü'l-ikrâh	Küç kılmak kitabı	İM, 484a/7
Kitâbü'l-müzâraa	İkin ikmek kitabı	İM, 472b/3

Kitâbü's-sayd	Av avlamak kitabı	İM, 452a/1
Kitâbü's-sirkat	Oğur (çalmak, hırsızlık etmek)	İM, 415b/5
Kitâbü'z-zebâh	Boğazlamaklar kitabı	İM, 453b/8
Lâ Be's	Kayırmaz (ziyanı yok)	İM, 106b/8
Lâ Yemneu'	Tıymas (yasaklama, engelleme)	İM, 117b/1
Lakît	Yirde oğlan tapmak (bir yerde çocuk bulmak)	İM, 442a/3
Lukata	Yirde mal tapmak (bir yerde mal bulmak)	İM, 442b/7
Mağrib	Akşam namazı	İM, 148a/5
Mâl-i dimâr	Örtülmüş mal (gizlenmiş mal)	İM, 245a/7
Mazmaza	Ağza su vermek	İM, 89b/5
Mefkûd	Bir kişi yok bolsa ölüsü tirisi bilinmese	İM, 445a/5
Mendup	Sevüglü	İM, 222b/6
Mesbûk	Ozdurulmuş (ileri geçirilmiş). Eserde tercüme edilmeden 'mesbûk' şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.	İM, 180b/3

Mûmî	İşaret ile namaz kılan kişi	İM, 182a/7
Münferid	Yalguzun namaz kılğay	İM, 160b/1
Müstehap	Sevüglü. (Eserde tercüme edilmeden ‘müstehap’ şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.)	İM, 87b/6
Nifâs	Oglan tapgan (çocuk doğurmak). Eserde tercüme edilmeden ‘nifâs’ şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.	İM, 103b/1
Rıtl	Batman	İM, 262b/6
Ribâ	Aslam	İM, 481a/8
Sabi	Tüşke kiçmegen oğlan (ergenliğe girmemiş çocuk. Eserde ‘küçük oğlan’ şeklinde kullanımı da vardır. (İM, 244a/8)	İM, 97b/4
Sâime	Yazıda otlayan	İM, 246b/6
Salâtü’l-istiskâ	Yağmur izleme namazı. (Eserde ‘suf izlemek namazı’ şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.)	İM, 158a/6
Salâtü’l-küsûf	Güneş tutulan namaz	İM, 158a/5
Salâtü’l-duhâ	Kuşluk namazı	İM, 161a/2

Salâtü'l-merîd	Hasta kişi namazı	İM, 218a/3
Savm	Oruç	İM, 266a/4
Ta'dil-i Erkân	Rükûdan kayıtmak ve sücûdtan kayıtmak. (Eserde tercüme edilmeden kullanımı da bulunmaktadır.)	İM, 165a/4
Taharet	Arınmak	(İM, 87a/7
Tâhir	Arıg	İM, 92b/5
Tebi' ve Tebia	İkinci yaşına girmiş dana	İM, 246b/7
Yermelü	Yilgey (koşar) (Eserde 'remel' ifadesi ise tercüme edilmeden kullanılmıştır.)	İM, 308b/4
Yüfsidü	Bozar	İM, 98a/1
Zenben	Yazuk	İM, 91b/1
Zuhr	Tüş (ögle)	İM, 148b/3
Evlâ	Yahşırak	İM, 303b/8
Ezân	Mang ('Yüezzinü' ifadesi Türkçe 'mang birmek' olarak tercüme edilmiştir (İM, 151a/4))	İM, 149b/4

b. Farsça Kelime ile Tercüme Edilen Terimler

TERİM	FARŞASI	BULUNDUĞU YER
Fakir	Derviş (fakir, yoksul). Eserde tercüme edilmeden 'fakir' şeklinde kullanımı da bulunmaktadır.	İM, 245a/6
Hür	Azâd	İM, 261a/5
Kıyâm	Namaz	İM, 199a/2
Kitâbü'l-ı'tk	Azad kılmak kitabı	İM, 396a/3
Me'zûn köle	Destûr verilmiş kul	İM, 253b/4
Mevlâ	Hocası (sahibi)	İM, 398b/6
Hades	Abdestsizlik	İM, 108b/2
Muhdis	Abdestsiz	İM, 87a/8
Necis	Murdar	İM, 116b/1
Sahîh	Dürüst (doğru, sağlam)	İM, 164a/4
Salât	Namaz	İM, 147b/7
Yüfsidü	Murdar	İM, 116a/3
Tahâret	Abdestli olmak	İM, 96b/8
Yecûz	Revâ	İM, 89a/6
Vudû	Abdest	İM, 94a/2

c. Moğolca Kelime ile Tercüme Edilen Terimler

TERİM	MOĞOLCA	BULUNDUĞU YER
Müsin ve müsinne	Kunaçın	İM, 246b/7

d. Tercüme Edilmeden Kullanılan Terimler

AYNEN GEÇENLER TERİM	BULUNDUĞU YER
Âşir	İM, 252a/4
Beytü'l-mâl	İM, 263a/2
Bint-i lebûn	İM, 245b/7
Bint-i mahâd	İM, 245b/6
Cezea'	İM, 246a/1
el-Havâicü'l-asliyye	İM, 244a/7
Farz	İM, 89a/3)
Fâsid	İM, 115a/2
Fıtr sadakası	İM, 261a/4

Gabn-i fâhiş	İM, 121b/5
Kâmet	İM, 150b/5
Hayz	(İM, 101a/2
Hıkkâ	İM, 245b/8
İctihad	İM, 152a/6
İfrad (hacc)	İM, 340b/5
İhrâm	İM, 158b/4
İktisar	İM, 170b/4
İmâmet	İM, 181a/4
İstibrâ	İM, 146b/6
İstiğfar	İM, 180a/5
İstihâze	İM, 131a/5
İstincâ	İM, 89a/4
İstinkâ	İM, 147a/3

İzâr ve ridâ	İM, 303a/1- 303a/2
Kazâ (namazı)	İM, 161b/5
Kefen-i kifâyet	İM, 243a/1
Kefen-i sünnet	İM, 243a/1
Kenîse	İM, 436a/7
Kerâhiyet	İM, 113a/8
Kıran (hacc)	İM, 340b/4
Kudüm tavafı	İM, 309a/1
Li'an	İM, 413a/3
Mesh	İM, 90a/2
Mudârabe	İM, 253b/3
Müdebber	İM, 398b/1
Müezzin. Halbuki 'ezân' kelimesinin Türkçe tercümesi kullanılmaktadır (İM, 149b/4)	İM, 150a/2

Mükâteb	İM, 400a/2
Mültezem	İM, 309a/8
Necis	İM, 92b/5
Nisâp	İM, 244a/6
Râkia'n	İM, 96a/4
Rekat	İM, 157b/2
Ribâ	İM, 481b/8
Rükû	İM, 165a/3
Rükün ve şart	İM, 117b/4
Sa'y	İM, 91a/8
Sâciden	İM, 96a/4
Salâtü'l-istiftâh	İM, 158b/2
Salâtü'l-istihâre	İM, 158b/3
Sarîh nass	İM, 154b/1

Sütre	İM, 186a/3
Şavt	İM, 313a/1
Şâz rivayet	İM, 153b/1
Şüf'a	İM, 257a5
Taharri	İM, 156b/1
Tatavvu	İM, 157a/4
Tavaf	İM, 158b/4
Temettu' (hacc)	İM, 340b/5
Terâvih	İM, 199a/2
Teşdid	İM, 212b/7
Teyemmüm	M, 117b/4
Tilâvet secdesi	İM, 149a/3
Umûmü'l-belvâ	İM, 109a/2
Vâcip	İM, 159b/3

Velâ'	İM, 403a/3
Vesk	İM, 255b/2
Vitr' (vitir namazı)	İM, 148b/1
Zâhiru'l-mezheb	İM, 103b/3
Zâhiru'r-rivâye	İM, 90a/3
Zekât	İM, 244a/5
Zelletü'l-kâri	İM, 210b/4
Sehiv Secdesi	İM, 198b/6
Semen	İM, 120b/7
Senî	İM, 247b/4
Sücûd	İM, 165a/3
Sünnet-i müekked	İM, 199a/2

e. Arapça Başka Bir Kelime ile Tercüme Edilen Terimler

TERİM	ARAPÇA ŞEKLİYLE TERCÜME	BULUNDUĞU YER
Hedy	Kurbanlık	İM, 367a/5
I‘ydü’l-edhâ	Kurban bayramı	İM, 233a/2
Kerihe	Mekruh (Eserde ‘mekruh’ ifadesi de yine ‘mekruh’ şeklinde kullanılmıştır.)	İM, 104a/2
Kitâbü’l-müsâkât	Muamele kılmak kitabı turur bustanlar birle	İM, 474a/2
Kitâbü’s-siyer	Gâzilik kılmak kitabı	İM, 424a/7
Muktedî	İmama uyup kılan	İM, 160b/1
Musallah	Seccâde	İM, 154a/5
Sadaka	Zekat	İM, 247b/1
Salâtü’l-evvâbîn	Âbidler namazı	İM, 158a/8
Tahrîme	Tekbir	İM, 152a/2

Tehlîl	Lâ ilâhe İllallah	İM, 304b/1
Tesbîh	Sübhânallah	İM, 304b/1
Teşehhüd	Tahiyyat	İM, 193a/5
Urûz	Kumaş	İM, 251b/4

f. Tam Tercüme Edilmeden Kullanılan Terimler

TERİM	ARAPÇADAN TERCÜME	BULUNDUĞU YER
Bâbü'l-buğat	Âsî bolmakning işigi	İM, 440b/6
Bâbü'l-hıyârât	Hıyârlar işigi turur	İM, 477a/4
Bâbü's-selem	Bey' müsellemler kılmak işigi	İM, 482b/3
Bâbü'ş-şehîd	Şehid ölmek işigi	İM, 242b/1
Batale	Bâtl	İM, 120a/2
el-Mâu'l-mukayyed	Mukayyed su	İM, 105a/2
el-Mâu'l-mutlak	Mutlak su	İM, 105a/8

el-Mâu'l-müsta'mel	Müsta'mel suf	İM, 89b/3
Fesedet	Fâsıd olur	İM, 125a/1
Hatim	Hicr-i İsmail	İM, 308b/3
I'ydü'l-fitr	Fitr bayramı	İM, 232a/4
İftitâh Tekbiri	İlk tekbir	İM, 165a/2
İtikâf	İtikâf oturmak	İM, 283b/7
Ka'de-i Ahire	Âhir tahıyyata oturmak	İM, 165a/3
Ka'de-i Ūlâ	Avvalki oturmak	İM, 177b/6
Kitâbü'l-Cinâyât	Cinâyet kılmak kitebi	İM, 456b/2
Kitâbü'l-havâle	Havâle kılmak kitabı	İM, 485a/6
Kitâbü'l-Hudûd	Hadlerini bilmek kitabıdır	İM, 403b/8
Lâ Yüfsidü	Fâsıd eylemez	İM, 108b/1
Necâset-i Ğalîza	Ağır necis	İM, 133b/7
Necâset-i Hafîfe	Yengil necis	İM, 133b/8

Musaddık	Sadaka alan	İM, 248b/8
Müsâkât	Muamele kılmak kitabıdır bustanlar ile	İM, 474a/2
Salâtü'l-cenâze	Cenâze namazı	İM, 97b/3
Salâtü'l-havf	Korkuda namaz	İM, 236a/6
Secdenin rüknü	Secde kılmanın farzı	İM, 168a/1
Sünnet	Cümlenin akışına göre 'hadis' olarak kullanılmıştır. Eserde 'sünnet' olarak da kullanılmaktadır. (İM, 89a/2)	İM, 125b/1
Ta'zîr	Ta'zir urmak	İM, 414a/4
Tahâret Kâmile	Kâmil abdest	İM, 125b/2
Tahâret Nâgısa	Nâkıs abdest	İM, 125b/7
Tekfîn	Kefen kılmak	İM, 238a/6
Vakfe	Vakfeye turmak	İM, 314a/7
Yükrahu	Kerahiye turur	İM, 92a/1

Yübâhu	Mübah bolmak	İM, 157a/8
Zımmî	Zımmî kâfir	İM, 252b/3

2. Eserin Genel Değerlendirmesi

İrşâdü'l-mülûk, halka Hanefî fikhî üzerinden ibadetlerini kolaylıkla anlayabilecekleri bir fikhî kitabı olarak ortaya çıkmış bir eserdir. Klasik bir fikhî kitabında bulunan bütün konulara sahip olmasa da pek çok konuya değinmiştir.

Eserin dili, günümüz ilmihal kitaplarını andırmaktadır. Bir konu ile ilgili görüş bildirilirken delil getirmeye gerek görülmemiştir. Delillendirme yerine muteber fikhî kitapları ve fakihler şahit olarak getirilmiş ve eserin pek çok yerinde çalışmamızda ortaya koyduğumuz eser ve alimler zikredilmiştir.

Müellif konu ile ilgili fetvayı dile getirirken sadece meşhur görüşten bahsetmemiş, konu ile ilgili mevcut farklı görüşleri de okuyucuya sunmuştur. Konu ile ilgili olarak öncelikle Hanefî mezhebinin görüşü sunulmuş ve varsa mezhep içi ihtilafa da yer verilmiştir. Daha sonra Şâfiî mezhebinin görüşüne yer verilmiştir. Mâlikî ve Hanbelî mezhebine dair yorumlar ise Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre oldukça azınlıkta kalmıştır. Hanefî mezhebine dair görüşlerde genellikle 'bizim katımızda' ibaresi kullanılarak müellif mensubu olduğu mezhebi belirtmektedir. Mezhep içi ihtilafları ise müellif tarafsız şekilde sunmuştur.

Farklı mezhepler ve hatta mezhep içi ihtilafların 'ibadetleri anlamada kolaylık sağlamak' üzere yazılan bir eserde yer almasının birçok nedeni olabilir. Eserimizin ortaya çıktığı dönemin sahip olduğu sosyal yapı itibarı ile farklı mezhep mensuplarının içiçe olmasının önemli bir etken olduğu açıktır. Bir diğer neden ise eserin muhatap kitlesinin bu tür farklılıkları kavrayabilecek yeterlilikte bilgiye sahip olması olabilir.

Farklı milletler, etnik kökenler, kültürler ve farklı mezheplerin içiçe yaşaması esere de yansımıştır. Müellifin konu ile ilgili olarak ‘Türk’, ‘Kürt’, ‘Alevî’ ifadelerini kullanması bunun örneklerindedir. Seferîlik anlatılırken Türkler ve Kürtlerin kıl çadırlarda ve şehirden uzak yaşamalarından ve bu durumda onların mukim sayılacağından bahsedilmiştir (İM, 227b/5). Yine başka bir mevzuda erkeklerin Türkler ve Alevîler gibi saçlarını örmesi halinde gusül alırken suyu saçlarının arasına eriştirmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (İM, 98b/3)

Eserde fikhî konular zaman zaman çok ince detaylarına kadar tarif edilerek yer verilmiştir. Mesela abdestin alınışı için 4 farklı seçenek sunmaktadır (İM, 112a/6 ile 112b/6) ve bu esnada ne kadar su harcanması gerektiğini de belirtmektedir. Buna göre abdest şu 4 şekilden birisi ile alınabilir:

1. İstinca etmez, mesh eder (1 batman su ile; yüzünü yıkar, 2 kolunu yıkar, başını ve ayakları mesheder).

2. İstinca ve mesh eder (2 batman su ile ki 1 batmanı istinca için kullanır, 1 batman ile de yüzünü, iki kolunu yıkar, başını ve ayaklarını mesh eder.)

3. İstinca etmez, yıkar (yine 2 batman su ile ki 1 batman su yüz ve iki kolunu yıkamak ve başını mesh etmek için 1 batman ise ayaklarını yıkamak için.)

4. İstinca eder, yıkar (3 batman su ile ki 1 batman su istinca için 1 batman yüz ve kolları yıkamak ve de başı mesh etmek 1 batman 2 ayağını yıkamak için)

Eser tercüme edilirken Arapça metinde geçen ifadeler zaman zaman ilave açıklamalarla okuyucuya sunulmuştur.²²⁷ Eserin Arapçasında *Kirmânî* şeklinde geçen ifade *Kirmânî'nin Menâsik*'i şeklinde açıklama yapılarak verilmiştir. Buradan mütercimmin fıkıha ait konulara hakim olduğu sonucuna varabiliriz. İM, 255b/4'te Arapça metinde sadece ‘menn’ ifadesi geçmekte iken Kıpçakçasında menn ölçü biriminin açıklaması yapılarak ‘menn iki batmandır’ denilmektedir.

Eserde geçen ölçü birimleri de şu şekilde sıralanmaktadır:

²²⁷ Örneğin 255b/4 ‘de olduğu gibi. Arapça metinde geçen ‘menn’ ifadesi, ‘menn, iki batmandır’ şeklinde açıklamasıyla verilmiştir.

İM, 112a'da; Ebu Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre Irak batmanı²²⁸ ile; 1 müdd = 2 batman (rıtl), 1 sa' = 4 müdd = 8 batmandır (rıtl). İmam Ebu Yusuf'a göre Hicaz batmanı ile; 1 sa' = 5 ve 1/3 batmandır.

İM, 250b'de; 1 akça = 14 kırat, 1 miskal = 20 kırattır.

İM, 251a'da; 1 kırat = 5 arpa ağırlığıdır, Hicaz ehline göre 1 altın (dinar) = 100 arpadır, Semerkant ehline göre 1 altın (dinar) = 96 arpadır.

İM, 255b'de; Kûfe ehline göre 1 vesk = 60 sa' (rasul sa'), Basra ehline göre ise 1 vesk = 300 menndir. 1 menn ise 2 batman ve 1 vesk 40 akçadır (dirhem).

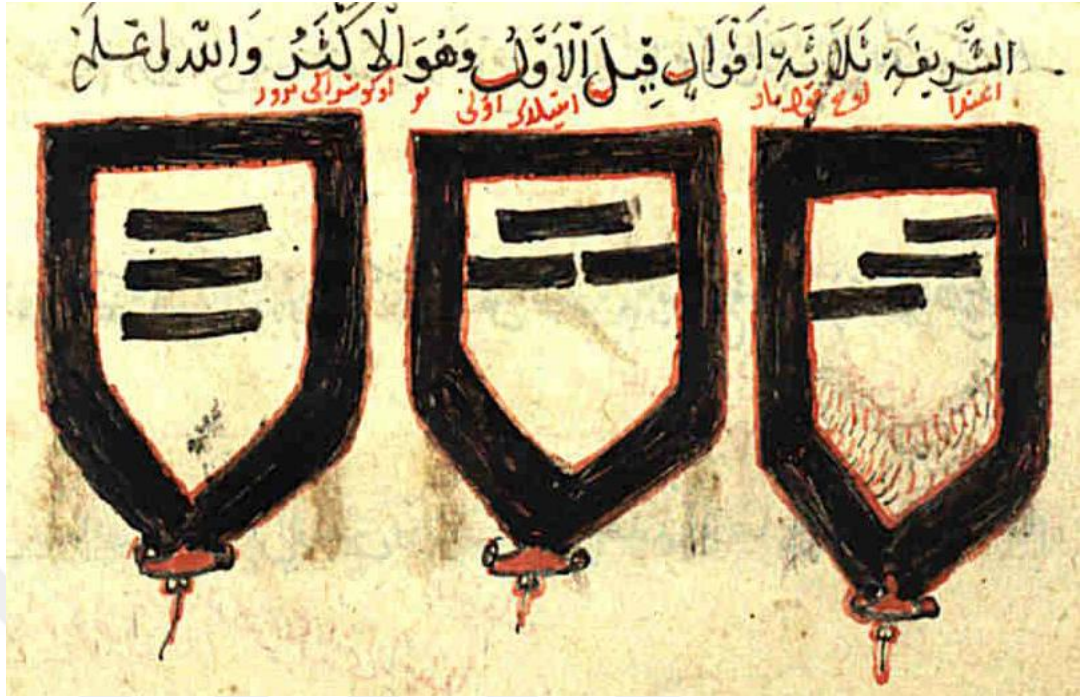
İM, 262b'de; Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre 1 batman = 20 estâdır, Ebu Yusuf'a göre ise 1 batman = 30 estâdır. 1 estâr ise 4.5 miskaldır. 1 miskal = 1+3/7 akça (dirhem), 1 akça (dirhem) = 6 devanik, 1 devanik = 2 kırattır.

İM, 121b'de 1 mil = 4 bin adım ya da 1 mil = 1/3 fersah olarak geçmektedir.

Eserde hadis kullanımı oldukça azdır. Hacc konusu dışında neredeyse hiç hadis kullanılmamıştır. Hacc konusunda kullanılan hadisler ise konunun faziletini anlatmak için getirilen hadislerdir. Bu hadisler de hadisçilerin zayıf hadis olarak nitelendirdiği hadislerdendir.

Hacc konusunda Kabe'nin tarihinden ve ölçülerinden bahsedilmiştir. Tarih içerisinde geçirdiği yapım aşamalarından bahsedilmektedir. Kabe örtüsünün zaman içerisinde nasıl örtüldüğünden bahsedilmektedir. Ayrıca Kabe'nin şekli de çizim ile anlatılmıştır. Bu çizim aşağıdaki gibidir.

²²⁸ Batman kelimesinin kullanımına Karahanlılar dönemi eserlerde de görmekteyiz. *Dîvânü Lugâti't-Türk*'de de kelimeyi bulabilmekteyiz.

Müellif, eserde dualardan bahsederken uzun uzun dualar yazmıştır. Duaların Arapçadan tercümesinde ise her dua tercüme edilmemiştir.

Eserde, ‘Allah’ lafızları ‘Tengri’ olarak, ‘Allahümme’ lafızları ‘Ey Tengri’ olarak, ‘Subhanallah’ lafızları ‘Aziz Tengri’ olarak kullanılmaktadır.

Surelerden bahsederken ise sure ismi yerine ‘İnnâ enzelnâhu suresi’ gibi surenin ilk ayetiyle isimlendirilme yapılmıştır.

Vitir namazı konusunda kunut dualarının okunması bahsinde oldukça uzun bir kunut duası getirilmiştir.²³⁰

²³⁰ Berke Fakih, *İrşâdü'l-mülûk*, s. 197b/1-198a/3.

SONUÇ

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn, Memluk Kıpçaklarına ait fikhî konular ihtiva eden bir eserdir. Eser 20 Şevval 789 (Ekim 1387) tarihinde İskenderiye şehrinde istinsah edilmiştir. Eserin müstensihisi Berke Fakih isimli Kıpçak bir fakihdir.

Eserimiz, dönemin İskenderiye nâibi Seyfi Bacmân'ın isteği üzere oluşturulmuştur. Eserin Arapça müellifi ve Kıpçakçaya tercüme eden mütercimi bilinmemektedir. Müstensih Berke Fakih hakkında da kaynaklarda fazla bilgi yoktur.

İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn, Hanefî fikhî esas alınarak, ibadetleri öğretmek amacıyla hazırlanmıştır. Eserin ismi her ne kadar '*Melik ve Sultanlara Yol Göstermek*' olsa da muhtevası ve kullandığı üslup bakımından halka yönelik ilmihal kitaplarına benzemektedir. Eserde fetvalar, delil getirilmeden sunulmuştur. Hanefî fikhî esas alınmakla birlikte Şâfiî ve Malikî mezhebine dair görüşler de mevcuttur. Hanbelî mezhebine dair görüşler ise mezhep ismi zikredilmeden bu mezhebe dair fikhî kitaplarına atıfta bulunularak dile getirilmiştir. Hanefî mezhebine dair, mezhep içi ihtilaf varsa bu ihtilaf da dile getirilmiş; fakat herhangi bir görüşü destekleyen, taraf olan bir fikir beyan edilmemiştir.

Eserde farklı mezheplere değinilmesi, eserin hedef kitlesinin İslâm hukuku alanında kayda değer bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca hedef kitlenin farklı mezhep müntesiplerini barındırdığı bilgisini de vermektedir.

İncelememiz sonucunda *İrşâdü'l-mülûk ve's-selâtîn* İslâm hukuku alanında ana kaynakları tanıyan, meşhur esere ulaşabilmiş, fukaha hakkında detaylı bilgiye

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ أَبِي مَرْزِيمَ ، عَنْ أَبِي الْخَوَّزَاءِ ، قَالَ : قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ : عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي الْوُتْرِ اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيْمَنْ هَدَيْتَ ، وَعَافِنِي فِيْمَنْ عَافَيْتَ ، وَتَوَلَّنِي فِيْمَنْ تَوَلَّيْتَ ، وَبَارِكْ لِي فِيْمَا أَعْطَيْتَ ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يَنْقُضِي عَلَيْكَ ، وَإِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ ، تَبَارَكَ رَبُّنَا وَتَعَالَيْتَ

Hiz. Ali'nin oğlu Hasan; "Rasûlullah (s.a.s) vitirde okuyacağım kelimeleri bana öğretti." demiş ve yukarıdaki duayı nakletmiştir. (*Ebü Dâvud*, *Vitr*, 5; *Tirmizî*, *Vitr*, 10; *Nesai*, *Kiyâmü'l-leyl*, 51; *İbn Mâce*, *İkâme*, 117; *Dârimî*, *Salât*, 214)

Şâfiî ve Hanbelîler Hiz. Hasan'dan (ra) gelen rivayeti kunut olarak okumayı tercih etmişlerdir. Mâlikî ve Hanefîler ise Hiz. Ömer (ra) yoluyla gelen rivayet üzere tercihlerini kullanmışlardır. Fakat burada dikkat çeken husus Hanefîlerin okuduğu dua metninin Hiz. Ömer rivayetiyle birebir aynı olmayışdır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nin ilgili maddesine bakılabilir.

sahip bir eser olduğunu gördük. Kullanılan terimlerin (çalışmamıza konu olan yaklaşık 200 terim) yaklaşık olarak yarısının Kıpçakçaya tercüme edilerek kullanıldığını, az miktarda Farsça tercüme ve bir yerde Moğolca tercüme yapıldığını gördük. Arapçada kullanıldığı şekliye alınıp tercüme edilmeden aynen aktarılan terimlerin de tercüme edilenlerle yaklaşık aynı sayıda olduğunu tespit ettik.

Son olarak; eserin müellif, mütercim ve müstensih ile ilgili olarak şahsımızda oluşan kanaat göre müstensih Berke Fakih'in aynı zamanda eserin mütercimi olduğu yönündedir. Berke Fakih'in fakih olması, Türkçe ve Arapçaya hakim olması, zaman zaman Türklerden bahseden örneklere yer vermesi kanaatimizi kuvvetlendirmektedir. Ayrıca İsmail Paşa *Hediyyetü'l-arifin* isimli eserinde *İrşâdü'l-mülûk*' ten bahsederken Berke Fakih'i eserin sahibi olarak zikretmektedir.²³²

²³² İsmail Paşa el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 1. Cilt, s. 231.

KAYNAKÇA

- APAYDIN, H. Yunus, "Karâfi, Şehâbeddin", *DİA*, XXIV, 394-401, İstanbul, 2001.
- _____ "Kerhî", *DİA*, XXV, 285-287, Ankara, 2002.
- _____ "el-Müstasfâ", *DİA*, XXXII, 124-126, İstanbul, 2006.
- ASLANTÜRK, Ayşe Hümeysra, "Nesefî, Necmeddin", *DİA*, XXXII, 571-573, İstanbul, 2006.
- AYBAKAN, Bilal, "Şâfiî", *DİA*, XXXVIII, 223-233, İstanbul, 2010.
- AYCAN, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA*, XIII, 427-428, İstanbul, 1996.
- _____ "Muâviye b. Ebû Süfyân", *DİA*, XXX, 332-334, İstanbul, 2005.
- AYDEMİR, Abdullah, "Ebü'l-Âliye er-Riyâhî", *DİA*, X, 292, İstanbul, 1994.
- AYDINLI, Abdullah, "Ebû Zer el-Gifârî", *DİA*, X, 266-269, İstanbul, 1994.
- el-BAĞDÂDÎ, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn, esmâu'l-müellifîn ve âsâru'l-musannifîn*, 1. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1951 1.cilt, İstanbul, 1955, 2. Cilt.
- BEDİR, Murteza, "Ebû Hafs el-Kebîr", *DİA*, Ek-I, 366-368, İstanbul, 2016.
- _____ "ez-Ziyâdât", *DİA*, XLIV, 483-484, İstanbul, 2013.
- _____ "Züfer b. Hüzeyl", *DİA*, XLIV, 527-530, İstanbul, 2013.
- BERKE FAKİH, *İrşâdü'l-mülûkve's-selâtin*, Ayasofya Bölümü, 1016:1a-498b, Süleymaniye Kütüphanesi.
- BOZKURT, Nahide, "Me'mûn", *DİA*, XXIX, 101-104, Ankara, 2004.
- CERRAHOĞLU, İsmail, "Abdullah b. Mes'ûd", *DİA*, I, 114-117, İstanbul, 1988.
- ÇAKAN, İsmail L., EROĞLU Muhammed, "Abdullah b. Abbas", *DİA*, I, 76-79, İstanbul, 1988.
- ÇEKER, Hüseyfe, "Hanefî Mezhebinin Fıkıh Silsileleri (Ebû Hanîfe'den Hicri VI. Asrın Sonuna Kadar) ", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 19, 2012, s. 163-201

- ÇELEBİ, İlyas, "Şiblî, Bedreddin", *DİA*, XXXIX, 124-125, İstanbul, 2010.
- ÇÖĞENLİ, M. Sadi, "Mutarrizî", *DİA*, XXXI, 375-377, İstanbul, 2006.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, "Saîd b. Zeyd", *DİA*, XXXV, 580-581, İstanbul, 2008.
- _____ "Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, XLIV, 522-524, İstanbul, 2013.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul, 2005.
- _____ "Hişâm b. Ubeydullah", *DİA*, XVIII, 155, İstanbul, 1998.
- _____ "Hinduvânî", *DİA*, XVIII, 118, İstanbul, 1998.
- ERCİLASUN Ahmet, AKKOYUNLU Ziyat, *Kaşgarlı Mahmut Dîvânı Lugâti't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2015
- ERUL, Bünyamin, "Uyeyne b. Hısn", *DİA*, XLII, 240-242, İstanbul, 2012.
- FAYDA, Mustafa, "Abbas b. Mirdâs", *DİA*, I, 27, İstanbul, 1988.
- _____ "Âişe", *DİA*, II, 201-205, İstanbul, 1989.
- _____ "Ebû Bekir", *DİA*, X, 101-108, İstanbul, 1994.
- _____ "Ömer", *DİA*, XXXIV, 44-51, İstanbul, 2007.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, II, 371-374, İstanbul, 1988.
- FURKANİ, Mehterhan, "Afganistan Topraklarında Yetişmiş Hanefî Fıkıh Âlimleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 28, 2016, s. 327-350
- Gazzî, *et-Tabakâtü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Kahire 1390/1970.
- GÖZÜBENLİ, Beşir, "Hâkim eş-Şehîd", *DİA*, XV, 195-196, İstanbul, 1997.
- _____ "Hasan b. Ziyâd", *DİA*, XVI, 361-362, İstanbul, 1997.
- GÜNGÖR, Mevlüt, "Cessâs", *DİA*, VII, 427-428, İstanbul, 1993.
- HAMÎDULLAH, Muhammed, "Serahsî, Şemsüleimme", *DİA*, XXXVI, 544-547, İstanbul, 2009.
- HATİBOĞLU, İbrahim, "Sa'd b. Ebû Vakkâs", *DİA*, XXXV, 372-374, İstanbul, 2008.

Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A 'lâm: Kâmûsü terâcim* (nşr. Züheyr Fethullah), I-VIII, Beyrut 1984.

Hüseyin b. Ali es-Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih*, Haydarâbâd 1394/1974

İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî marifeti'l-âshâb*, Kahire 1358/1939.

İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretü'n-nebîh fî eyyâmi'l-Mansûr ve benîh* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1986.

İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, Kahire 1328.

İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim fî tabakâti'l-Hanefiyye* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992.

İbn Sa'd, *et-Tabakâti'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968.

İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73.

İLTAŞ, Davut, "Tahâvî", *DİA*, XXXIX, 385-388, İstanbul, 2010.

İNAN, Abdülkadir, "XIII.-XV. Yüzyıllarda Mısır'da Oğuz-Türkmen ve Kıpçak Lehçeleri ve 'Halis Türkçe'", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, I, 53-71, Ankara, 1953.

İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Kahire 1351-58/1932-39, Beyrut 1386/1966.

KALLEK, Cengiz, "el-Hidâye", *DİA*, XVII, 471-473, İstanbul, 1998.

_____ "İbn Semâa", *DİA*, XX, 313-314, İstanbul, 1999.

_____ "İbnü's-Selcî", *DİA*, XXI, 203-204, İstanbul, 2000.

_____ "Kudûrî", *DİA*, XXVI, 321-322, Ankara, 2002.

_____ "Mâverdî", *DİA*, XXVIII, 180-186, Ankara, 2003.

KANDEMİR, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer b. Hattâb", *DİA*, I, 126-128, İstanbul, 1988.

_____ "el-Câmiu's-sahîh", *DİA*, VII, 124-129, İstanbul, 1988.

_____ "el-Muvatta'", *DİA*, XXXI, 416-418, İstanbul, 2006.

_____ "Tirmizî", *DİA*, XLI, 202-204, İstanbul, 2012.

- _____ "Nevevî", *DİA*, XXXIII, 45-49, İstanbul, 2007.
- KAYA, Eyyüp Said, "el-Mebsût", *DİA*, XXVIII, 214-216, Ankara, 2003.
- _____ "Muallâ b. Mansûr", *DİA*, XXX, 309, İstanbul, 2005.
- KILIÇ, Hulusi, "Tâcû'l-luga", *DİA*, XXXIX, 356-357, İstanbul, 2010.
- KOCA, Ferhat, "Hâherzâde", *DİA*, XV, 135, İstanbul, 1997.
- _____ "İbn Kudâme, Muvaffakuddin", *DİA*, XX, 139-142, İstanbul, 1999.
- KOCA Ferhat, "Kâsânî", *DİA*, XXIV, 531, İstanbul, 2001.
- _____ "Merginânî, Burhâneddin", *DİA*, XXIX, 182-183, Ankara, 2004.
- KOCA Ferhat, BEDİR Murteza, "Pezdevî, Ebü'l-Usr", *DİA*, I, XXXIV, 264-266, İstanbul, 2007.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2. Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1926.
- KÜÇÜK, Raşit, "Abdullah b. Mübârek", *DİA*, I, 122-124, İstanbul, 1988.
- LEKNEVÎ, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, Beyrut, ts. Dârü'l-ma'rife.
- ÖĞÜT, Salim, "Ebû Yûsuf", *DİA*, X, 260-265, İstanbul, 1994.
- ÖNKAL, Ahmet, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, I, 157, İstanbul, 1988.
- _____ "Cübeyr b. Mut'im", *DİA*, VIII, 104, İstanbul, 1993.
- _____ "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *DİA*, X, 249, İstanbul, 1994.
- ÖZCAN, Tahsin, "Nâtîfî", *DİA*, XXXII, 438-439, İstanbul, 2006.
- ÖZEL, Ahmet, "Hizânetü'l-ekmel", *DİA*, XVIII, 180-182, İstanbul, 1998.
- _____ "Kâdîhan", *DİA*, XXIV, 121-123, İstanbul, 2001.
- _____ "Mâlik b. Enes", *DİA*, XXVII, 506-513, Ankara, 2003.
- _____ "Sadrüşşehîd", *DİA*, XXXV, 425-427, İstanbul, 2008.
- _____ "Semerkandî, Muhammed b. Yûsuf", *DİA*, XXXVI, 479-480, İstanbul, 2009.
- ÖZEN, Şükrü, "Mâtürîdî", *DİA*, XXVIII, 146-151, Ankara, 2003.

_____ " Yeterince Tanınmayan Bir İmam: Mâtürîdî", Marife, yıl 5, sayı. 3, Kış 2005, s. 411

_____ "Serahsî, Radyyyüddin", *DİA*, XXXVI, 542-544, İstanbul, 2009.

ŞAHİN, Kamil, "Halvânî", *DİA*, XV, 383, İstanbul, 1997.

ŞENER, Abdülkadir, "Cûzcânî, Ebû Süleyman", *DİA*, VIII, 98, İstanbul, 1993.

ŞENER, Mehmet, "Ebû Mutî' el-Belhî", *DİA*, X, 194-195, İstanbul, 1994.

es-SÜBKÎ, Tâceddin Abdülvehhâb b. Ali, *Tabakâtü's-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, I-VI, Kahire 1323-24, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife).

et-TEMİMÎ, Takıyyüddin b. Abdülkâdir, *et-Tabakâtü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv), I-IV, Riyad 1403-1410/1983-89.

TAŞ, Aydın, "Şeybânî, Muhammed b. Hasan", *DİA*, XXXIX, 38-42, İstanbul, 2010.

TAŞKÖPRİZÂDE, İsmüddin Ahmed Efendi, *Miftâhu's-sa'ade ve misbâhu's-siyâde* (nşr. Abdülvehhâb Ebü'n-Nûr – Kâmil Kâmil Bekrî), I-III, Kahire 1968.

ULUDAĞ, Süleyman, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, XVI, 293, İstanbul, 1997.

UZUNPOSTALCI, Mustafa, "Ebû Hanîfe", *DİA*, X, 131-138, İstanbul, 1994.

_____ "Burhâneddin el-Buhârî", *DİA*, VI, 435-437, İstanbul, 1992.

ÜNAL, Halit, "el-Asl", *DİA*, III, 494-495, İstanbul, 1991.

VURAL, Hanefi, KARAATLI, Recep, TOPARLI, Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2007.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, "Kirmânî, Rükneddin", *DİA*, XXVI, 65-66, Ankara, 2002.

YAVUZ, Yunus Vehbi, "el-Câmiu's-sagîr", *DİA*, VII, 112, İstanbul, 1993.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "el-Âlim ve'l-Müteallim", *DİA*, II, 461-463, İstanbul, 1989.

_____ "Fahredden er-Râzî", *DİA*, XII, 89-95, İstanbul, 1995.

YAYLALI, Davut, "Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd", *DİA*, XXIX, 487-488, Ankara, 2004.

YAZICI, İshak, "Semerkandî, Ebü'l-Leys", *DİA*, XXXVI, 473-475, İstanbul, 1994.

YILDIZ, Hakkı Dursun, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, I, 145, İstanbul, 1988.

YİĞİT, İsmail, "Osman", *DİA*, XXXIII, 438-444, İstanbul, 2007.

ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-muhtas bi'l-muhaddisîn* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Tâif 1408/1988.

_____, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, 3. Baskı, Beyrut, 1985, 16. Cilt.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

1986 yılında Afyonkarahisar-Bolvadin’de doğdu. İlkokulu eğitimini Ankara ve Afyon’da aldı. Ortaokulu İçeriçumra Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde, liseyi ise Konya Merkez İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. 2009 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2009 yılında başladığı öğretmenlik mesleğine halen Konya’da devam etmektedir.

